

BETYÁRBALLADÁK (57–121.)

Bogár Imre (57–63.)

Az egész nyelvterületen elterjedt ballada. Az első gyűjtések idején Erdélyben még ritka volt, Moldvában ismeretlen. Ma már Moldvában is éneklék (lásd a *Megszólaló halottnál* is). Mintegy 180 változata ismert. Szép régies szövege valószínűleg korábban kialakult, Bogár Imre nevét csak utólag illeszthették bele.

Bogár Szabó Imre 1842-ben született Nagykörös határában. 1861 telén kezdett el betyárkodni a Duna–Tisza-közben. A betyárkodás fél évnél sem tartott tovább, a bukás máris bekövetkezett: 1862 nyarán elfogták, majd kivégezték. Az akkor 20 éves „igen szép külsejű és arcú”, „leventei termettel, majdnem gyermeket ifjúsággal, deli szépség – és az Isten képmását viselő arcvonásokkal” jellemzett betyár kivégzése Pesten nagy esemény volt. „Ezernyiezer ember lepte el az utcákat”, amikor „virágkoszorúval a kezében a vesztőhelyre szállított”. Nyilván a nagy érdeklődés volt a fő oka, hogy Bogár Imre nevéhez a legszebb betyárballada fűződik, melynek 8 év múlva már feljegyezheték első népi változatát. (A kenetes hangú, hosszan részletező ponyvaszerzemények is számosak.) A ballada szinte semmiben sem egyezik a törvényszéki iratokból megtudható valósággal: sem az elfogás körülményei, sem a Duli Marcsa szerető nem felel meg a tényállásnak. Az aranyos-gyémántos ábrázolás nyilván a betyár sokat emlegetett szép külsejének számlájára írható. A ballada azt mondja el, amit a nép törvényszerűnek tartott a betyárok életében: hetyke, magabiztos magatartás, majd a bukás. Az azonos versmérték és hasonló dallam hatására *Bogár Imre* balladája a *Megszólaló halott* balladájával keveredik igen sokszor, vagy úgy, hogy a két teljes ballada összeolvad a „Fölállott a székre, Fölnézett az égre: Jaj, Istenem, sok rablásim Most jutnak eszembe!” versszakról, és ekkor következik a „Mégöltem egy legényt” minden részletével (61., 62. sz.), vagy csupán a temetési tisztességet kéri a betyár a szeretőtől hosszabban-rövidebben (57., 61. a sz.). Néhány Duna menti töredék a vesztőhelyet jelző „Harangoznak délre” résztől éneklie a történetet (60. sz.), ilyenkor egyéb lírai versszakok is bekerülnek a balladába.

Legkorábbi följegyzése: 1870–1871.

Dallamai igen sokfélék (Vargyas 38 félélt sorol fel). Általánosan elterjedt, jellemző dallama valószínűleg szlovák eredetű, idegen járású dallam (39 változatban), a többiek csupán egy-két esetben fordulnak elő. Sok köztük a tánra is alkalmas giusto. A *Megszólaló halott* balladájával azonos versmérték miatt dallamaik is sokszor egyeznek.

A nálunk jelenleg számon tartott változatok száma 62: Bajsa (2), Bácsföldvár, Csóka (2), Dobradó, Gombos (5), Ludas/Hajdújárás, Kevi, Kupuszina (13), Mohol, Nagybecskerek, Oromhegyes (2), Oroszlámos, Padé, Péterréve, Szaján (8), Székelykeve, Topolya (7), Törökkanizsa, Verbica (6), Völgyes (2), Zenta (2), Zentagunaras (2). Dallamaik oroszlánrésze a szlovák eredetű Bogár Imre-dallam, de elég tekintélyes mennyiségben előfordulnak ennek az idegen dallamnak a törzsökös néphagyományt

képviselő formái is (57–59., 61., 62. sz. Lásd Bartók 276. a és 276. b), valamint egyéb, az új stílus felé hajló alakulatok (60. sz.). A hagyományos izlésváltozás és a romlatlan stílusérzék szép példája a 14, 14, 12, 14 szótagú sorokká alakított új stílusú dallam, ahol a rövid 6, 6, 8, 6 szótagú strófákat alakították divatosabb, hosszabb szótagú versszakokká oly módon, hogy két versszakot ötvöztek egybe (63. sz., lásd a dallamjegyzetet is).

Szövegösszefüggés más balladákkal: Megszólaló halott; Rabénekek, betyárdalok: *Repülj, madár, Édesanyám voltál, Arany a kantárja, Udvarom közepén, Nézz ki, rózsám, nézz ki, ...szép leányok Bámulnak utána*; Halálra táncoltatott lány, Szégyenbe esett lány: *Harangoznak délre*.

A kötetben közölt balladák 26 változatot ölelnek fel.

Giusto ♩ = 110

1. Za-va - ros a Ti-sza, Nem a - kar hig - gad-ni,

Az a hí - rös Bo-gár Im-re Á - tal a - kar mön-ni.

2. Átal akar mönni,
Lovat akar lopni,
a Kecskeméti nagy vásáron
Kecskeméti nagy vásárra
Pénzt akar csinálni.
Pézt akar keresni.

3. Pézt akar keresni,
de Bölcsőt akar vönni.
Azt a híres Duli Marcsát
El akarja vönni.

4. – Kocsmárosné, hallja:
de Van-e vacsorája?
– Van vacsorám, paprikás hús
a Vendégek számára.

5. – *de Kocsmárosné, hallja:*
Száz icce bort adna?
de Mőgkinálom a vármőgyét,
Megkinálnám a vármőgyét,
Hogy ne lögyek rabja!
Hogy ne lennék rabja!

6. *de Huncut a vármőgye,*
de Nem iszik belőle,
mer Az a hírös Bogár Imre
Mert a szegény Bogár Imre
Most van a kezükbe.

7. – *de Vasat a betyárnak*
– *Láncot a betyárra,*
Kezére-lábára!
mer Az a Hírös Bogár Imre
Mert a szegény Bogár Imre
Most van kalickába!

8. – Kocsmárosné, hallja:
Még valamit adna,
Hogy ne lögyek a betyárok
Utódja, utódja?

9. – Kocsmárosné, hallja,
De beteg vagyok ma!
mer A bilincsök kezemre-lábomra
A kezemre, a lábomra
Rá lösznek szorítva.
Vas leszen szorítva!

10. – Nyisd ki, rózsám, nyisd ki
– *Nézz ki, Marcsa, nézz ki*
Ablakod firhangját,
Ablakod firhangján!
Mos' kísérik (a) Bogár Imrét
Sárga pej paripán!

11. Ezüst a kantárja,
Gyémánt a zablája,
de Az a híros Bogár Imre
Annak a gazdája.

– Jaj, Istenöm, (a) sok rablásom
– *Jaj, Istenem, sok rablásim*
Csak most jut eszömbé!
csak Most jutnak eszembe!

12. Harangoznak dére,
Pont tizenkettőre.
Hóhér mondja a betyárnak, hogy
Hóhér mondja: – Bogár Imre
Lépjön föl a székre.
Lépjön föl a székre!

14. – Kikísérsz-e, rózsám,
a Temetőkapuig?
– Kikísérlek, kedves rózsám,
A sírod széléig!

13. Főlépött a székre,
Főnézött az égre:
Föltekint az égre:

15. Kiapadt a Tisza,
Csak a sara maradt.
de Mőghalt szőgény Bogár Imre,
Csak a neve maradt.

Egyházaskér, Benyócki Istvánné Dékány Katalin (68).
Topolya, Csőkéné Farkas Erzsébet (77).

Tóth F., 1972.
Borús R., 1976.

Az új stílushoz hasonló, kupolás (emelkedő) dallamvonalú, de nem visszatérő szerkezetű dallam. Hangneme plagális fríg. Rokonságban van a – valószínűleg szlovák eredetű – jellemzően *Bogár Imre* balladadallammal, de ennek funkciós moll hangnemét átformálta *hüpo-ereszkező* hangsorrá (a felső régiókban mozgó dallam a záróhangra kvintről vagy kvartról ugrik le). Népes tagságot számláló vajdasági típusaink egyike. A *Megszólaló halott* és a *Bogár Imre* betyárballadán kívül különféle szövegek kapcsolódnak hozzá. (Lásd VMND 1: 47 és 193. sz. is)

Variáns: 31., 32., 58., 59., 61., 62. (K–V 238, Bartók 276. a, 276. b)

57. a

1. Záváros a Tiszá,
Nem akár higgadni,
Nem akár tisztulni,
Még az éjjel Bogár Imre
Ez a hírös Bogár Imre
Átál akár menni.
Át akárná jutni.
2. Átál akár menni,
Át akárná menni,
Lovát akár lopni,
A szegedi nagy vásárban
Az eszéki nagy vásáron
El akarja adni.
Péndzt akár keresni.
2. a Át akarja úsznyi,
Lovát akár lopnyi.
A bézdányi nagy vásárba
El akarja ánni.
3. El akarja ánni,
Bélcsét akár venni.
Az é kedves hí párjának
Fiá akár lennyi.
3. a Péndzt akár keresni,
Bélcsét akár venni,
Duli Márcsá a bábájá,
El akarja venni.
4. Udvárom közepin
Ván egy nagy álmáfá,
Sej, az álatt még van kétve
Piros pej párípá.
5. Gyöngy a kántárszará,
Ezist a záblájá.
Tálán bizony Bogár Imre
Ennek a gázdájá?
6. – Gázdájá nem vágyok,
Neveléje vágyok.
Tálán bizony, kedves rózsám,
Én a tied vágyok?
7. – Kocsmárosné, halljá?
Tálán nem is halljá?
Nyissá ki hát a kápuját,
Hádd menjek bē rájtá!
8. – Kocsmárosné, halljá:
Ván-ē páprikássá?
– Vágyon bizony egy bográccsál
Vendégim számará!
9. – Kocsmárosné, halljá:
Ván-ē piros borá?
– Söröm is ván, borom is ván
Vendégim számará!
10. – Kocsmárosné, halljá:
Száz icce bort hozná?
Száz icce bort ánná?
Mégkináalom a vármegyét,
Mégkinánám a vármegyét,
Hogy ne légyek rábjá!
Hogy ne lennék rábjá!
11. Huncut a vármegyé,
Nem iszik beléle,
Mert a hírös Bogár Imre
Most ván a kezébe.
12. Huncut a vármegyé,
Nem iszik beléle.
Lätöm, hogy már ázt akarjá,
Holtig légyek rábjá!
13. Huncut a vármegyé,
Méglesett benninket,
Tiszahajlasi csárdában
Elfogott benninket!
14. Repilj, mädär, repilj,
Hej, Szábádká felil!
Az a hírös Bogár Imre
Mágá ván egyedil!

15. Hárangoznak délbe,
Fél tizenkettére.
Most viszik a Bogár Imrét
Az ákasztótérre.
Utolsó helyére.

16. – Nézz ki, bábám, nézz ki
Áblakod firhángján!
Amoda jön Bogár Imre
Most viszik a Bogár Imrét
Sétét pej páripán!
Sárga pej páripán!

17. Arány a záblájá,
Réz a kántárszará,
Szabádkáji szép lejányok
Bámulnak utánná.

18. Hárangoznak délbe,
Pont tizenkettére.
Hóhér mondja a Bogárnak,
Lépjen fél a székre.

19. Füllépett a székre,
Féltekint az égre:
– Jáj, Istenem, nagy ráblásjaim
Most jennek eszembe!

Bácskertes, Dubac Fridrik Erzsébet (61), Horváth Buják Erzsébet (85).
Bácskertes, Szlámecka Popovics Katalin (71).

Silling I., 1981.
Buják R.–Guzsvány J. I., 1983.

Giusto, $\text{♩} = 108$

1. Za-va - ros a Ti - sza, Nem a - kar le - ül - ni.
hig - gan - ni.

Ez a hí - rës Bo-gár Im - re Á - tal a - kar men-ni.

ossia ossia 8. vsz ossia

2. Átal akar menni,
Lovat akar lopni,
Kecskeméti nagy vásárba
Kecskeméti zöld vásáron
Pézt akar csinálni.

3. Meg akar nőszülni,
Pézt akar csinálni,
Pézt akar csinálni,
Bölcsőt akar venni.
Duli Marcsa ja babája,
Azt a híres Duli Marcsát
El akarja venni.

Na, akkó mögfogták a csendőrök.

4. – Nézz ki, Marcsa, nézz ki
Ablakod firhangján!
Itt kísérik Bogár Imrét
Aranyszín paripán!

5. Arany a zablája,
Ezüst a kantárja,
Ez a híres Bogár Imre
Annak a gazdája.

6. Bemegy a csárdába,
Bort kér az asztalra,
Mögkínálja a vármegyét,
Hogy nê légyén rabja.

7. Huncut a vármegye,
Nem iszik belőle,
Mer tudja, hogy Bogár Imre
Most van a kezébe.

8. Huncut a vármegye,*
Annak főispánja.
Huncut a jegyző meg a bíró
Meg a szolgabíró.

9. Harangoznak dére,
Féltizenkettőre.
Hóhér mondja, Bogár Imre
Álljon föl a székre.

10. Fölállott a székre,
Fölléptt a székre,
Fölnézött az égre:
Föltekingt az égre:
– Jaj, Istenem, sok rablásim
Most jutnak eszembe!

* Az oroszlamosi változat kezdő versszak. Lásd a *Megszólaló halott ballada* (30. sz.) 12. versszakát is.

11. Kijapadt a Tisza,
Kiszáradt a Tisza,
Csak a sara maradt,
Mehalt szegény Bogár Imre,
Csak a híre maradt.

Oroszlámos, Laska Antal (59).

Egyházaskér, Mihók Antal (70, 75, 79).

Tóth F., 1972.

Paksa K., 1968, Katona I.–Tóth F., 1972, Kónya S., 1976.

Dallama az előző (57. sz.) változata. Lásd az ott mondottakat. A dallamcsalád többségétől eltérően a záróhang itt nem a *mi*, hanem a *szó*.

Variáns: 31., 32., 57., 59., 61., 62. (K–V 238, Bartók 276. a, 276. b).

Kazetta I. B 3. (Egyházaskéri felvétel 1968-ból, 1–5. vsz. Hallható még: VMND B 4. a)

Giusto ♩ = 120

1. Za - va - ros a Ti - sza, Nem a - kar a - pad-ni,

Mer a hí - res Bo - gár Im-re Á - tal a - kar men-ni.

1. a Kijáradt a Tisza, Nem akar higgadni. Az a híres Bogár Imre Átal akar menni. 2. Átal akar menni, Lovat akar lopni, Csikót akar hozni, a Kecskeméti* zöld vásárra Pécüllői nagy vásáron Pézt akar csinálni. El akarja janni. 3. Ruhát akar venni, El akarja janni, Pézt akar csinálni, Ezt a csinos szőke kislányt Azt a hírös Duli Marcsát El akarja venni. 4. Bemént a csárdába: – Van-ë paprikássá? – Van ám bizony (a) Bogár Imre Vendégem számára!	5. – Bort is hozzon ide Tizenhat iccéve! Azt a híres vármegyét is Mégkinálom véle! 6. Huncut a vármegye, Nem iszik belőle, Mer a híres Bogár Imre mer Az a hírös Bogár Imre Most van a kezébe. 7. Kinéz Duli Marcsa Muskátlis ablakán: Most mén erre (a) Bogár Imre Aran pej paripán. 8. Arany a kantárja, Ezüst a zablájja. Az a hírös Bogár Imre Annak a gazdájja. 9. Harangoznak dére, De nem az ebédre. De nem délebedre. Féltizenkettőre. Most kísérik Bogár Imrét Most viszik a Bogár Imrét A vesztőhelyére. Ki ja vesztőhelyre.

* szegedi

10. Harangoznak dére,
De nem az ebédre.
Jó tizenkettőre.
Hóhér mondja, Bogár Imre
Álljon fel a székre.

11. Fömlött a székre,
Föltekint az égre:
– Jaj, Istenem, sok rablásim
– *Jaj, Istenem, sok rablásom*
Most jutnak eszembe!
Most van az eszembe!

11. a Hírös Bogár Imre
Föltekint az égre:
– Édös, kedves Duli Marcsám,
Búcsúznak örökre!

12. Kiapadt a Tisza,
Csak a sara maradt.
Mehalt szegény Bogár Imre,
Mëghalt, mëghalt (a) Bogár Imre
Csak a híre maradt.

Péterréve, Szabó János (70).
Zenta, Huszák Nándor (75).
Bácsföldvár, Vince István (81).

Király E., 1957.
Bodor G., 1970.
Király E., 1976.

Az előző két ballada (57., 58. sz.) dallamváltozata. Lásd az ott mondottakat.
Variáns: 31., 32., 58., 59., 61., 62. (K–V 238, Bartók 276. a, 276. b)

59. a

1. Zavaros a Tisza,
Ki akar önteni.
Ez a híres Bogár Imre
Átal akar menni.
2. Átal akar menni,
Lovat akar lopni,
A szögedi nagy vásáron
Pénzt akar csinálni.
3. Kiapadt a Tisza,
Kilátszik a sara.
Mefogták a Bogár Imrét
a Szögedi vásárba.
* Elfogták a betyár legényt
a Szögedi vásárba.
4. Vasat vertek néki
Kezére, lábára,
Úgy vitték a Bogár Imrét
A szögedi várba.
5. Harangoznak délre,
De nem az ebédre.
Most viszik a Bogár Imrét
Ki a vesztőhelre.
6. Föltekint az égre,
Fölsóhajt az égre:
Jaj, Istenem, de sok vétkem
Jutott az eszembe!

Topolya, Tóth Péter (77).

Tóth F., 1976.

Lerövidült változat, melyben az elfogás és kivégzés kap főszerepet.

---

* A III–IV. dallamsorra

60.

Giusto ♩ = 100

1. Ha - ran-goz-nak dél - re, Fél - ti - zen - ket - tő - re.

Most vi - szik a Bo-gár Im - rét A ve - szen-dő - hely - re.

2. Föltekint az égre,
A csillagos égre:
– Jaj, Istenem, sok rablásim
Most jutnak eszembe!

4. Hárangoznak délbe,
Féltizenkettére.
Ázt a hírös Bogár Imrét
Viszik temetébe.

3. – Édesanyám voltál,
Mér nem tanítottál?
Gyenge fának ágá voltam,
Mér nem hájlítottál?

5. Hárangoznak délbe,
Féltizenkettére.
Hosszú bájszú nagy emberek,
Ménjeték ebédre!

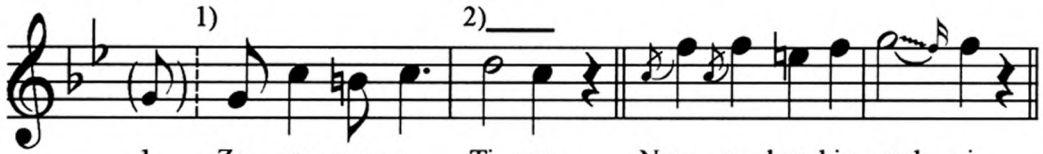
Gombos, Nemes Gáspár (63).
Bácskertes, Antalovics Deák Verona (75).

Kiss L., 1939.
Silling I., 1981.

A ballada csak töredék, inkább lírai dal. Utolsó versszaka nem tartozik a tárgykörhöz.
Az új stílus régies réteget képviselő kis szótagszámú ötfokú fordulatokban bővelkedő dallam.
Variáns: 159., távolabbról 138. (Járdányi II. 13., általános, távolabbi rokona)

61.

Giusto ♩ = 108

1. Za - va - ros a Ti - sza, Nem a - kar hig - gad - ni.

Az a hí - rös Bo - gár Im - re Á - tal a - kar mön - ni.

2. Átal akar mönni,
Lovat akar lopni,
Kecskeméti* zöld vásáron
Pénzt akar csinálni.
El akarja anni.

3. Pénzt akar csinálni,
Bölcsőt akar vönni,
Azt a hírös Duli Marcsát
El akarja vönni.

4. – Kocsmárosné, hallja:
Van-e vacsorája?
– Van vacsorám, paprikás hús
Vendégek számára.

5. – Kocsmárosné, hallja:
Van-e barna lánnya?
– Barna lányom, vetött ágyam
Vendégek számára.

6. – Kocsmárosné, hallja:
Száz icce bort adna?
Möginánám a vármögéjét,
Hogy ne lögyek rabja!

7. Huncut a vármögéje,
Nem iszik belőle,
Mert a szögény Bogár Imre
Most van a kezébe.

8. – Nézz ki, rózsám, nézz ki
Ablakod firhangján!
Itt viszik a Bogár Imrét
Sötét pej paripán!

9. Arany a kantárja,
Ezüst a zablája.
Az a hírös Bogár Imre
Annak a gazdája.

10. Harangoznak dére,
Pont tizenkettőre.
De nem délebédre.
Hóhér mondja már Bogárnak,
Hóhér mondja: – Bogár Imre,
Lépjön föl a székre.
Lépjé föl egy székre!

11. Föllépött a székre,
Föltekint az égre:
Fölsohajt az égre:

* a zentai

- Jaj, Istenöm, sok rablásom
 – *Jaj, Istenöm, sok rablásim*
 Mos' jut az eszömbel!
Mos' jutnak eszömbel!
12. Mőgöltem egy bojtárt
hogy Mőgöltem egy legényt
 Hatszáz forintjájé,
Száz ezüst gombjájért,
 Beledobtam a Tiszába
 Piros pej lovájé.
13. Tisza be nem vőtte,
 Partjára vetőtte.
 A'ra mönt egy halászlegény,
 Hajójába tőtte.
Csónakába tőtte.
14. Föl is vitte Pestre,
Viszi a városba,
 Ki is doboltatta:
 Kinek veszőtt szőke fia?
Kinek van egy barna fia?
 Itt van a hajómba!
Holtan viszöm haza!
15. Odamőgy az apja,
Odamén az apja,
 Kőti, de nem hallja:
Kőtse, de nem hallja:
 – Ke'j föl, ke'j föl, kedves fiam,
 – *Kelj föl, fiam, édős fiam,*
 Gyere velem haza!
16. – Nem möhetők haza,
 – *Nem mögyők én haza,*
 Mert mög vagyok halva.
Rég mög vagyok halva.
 Szép fekete ráncos csizma
Szép fekete göndör hajam
 Lábomra van fagyva.
Vállamra van fagyva.
17. Odamőgy az anyja,
Odamén az anyja,
 Kőti, de nem hallja:
Kőtse, de nem hallja:
 – Ke'j föl, ke'j föl, kedves fiam,
 – *Kelj föl, fiam, édős fiam,*
 Gyere velem haza!
18. – Nem möhetők haza,
 – *Nem mögyők én haza,*
 Mert mög vagyok halva.
Rég mög vagyok halva.
 A szép szőke, göndör hajam
Szép fekete kis mellényöm
 Homlokomra fagyva.
Testömre van fagyva.
19. Odamőgy babája,
Odamén a babája,
 Kőti, azt möghallja:
Kőtse, de nem hallja:
 – Ke'j föl, ke'j föl, kedves rózsám,
 – *Kelj föl, rózsám, édős rózsám,*
 Borúj a vállamra!
20. – Nem borulok rája,
 Rég mög vagyok halva.
 Szép fekete vikszos csizmám
 Lábomra van fagyva.
21. Csináltatsz-e, rózsám,
 – *Csináltatsz-e hát majd*
 Valamély koporsót?
Diófa koporsót?
 – Csináthatok, kedves rózsám,
 Diófakoporsót!
Márvánkű koporsót!
22. – Kiveretőd-e majd
 Valamély szőgekkel?
 – Kiveretöm, kedves rózsám,
 Arannyal, ezüsttel!

23. – Kikésérsz-e, rózsám,
A falu végéig?
– Kikísérlek, kedves rózsám,
A sírod széléig!

24. – Möghúzatod-e hát
Azt az egy harangot?
– Möghúzatom, édes rózsám,
Mind a tizönhatot!

25. – Eltemetsz-e, rózsám,
– *Eltemetsz-e hát majd*
Valamély helyekre?
Temető szélébe?
– Eltemetlek, kedves rózsám,
Virágos kertömbe!
Köllő közepébe.

26. Kijapadt a Tisza,
Csak a sara maradt,
Möghalt szögény Bogár Imre,
Csak a híre maradt.

Szaján, Bunford Györgyné Szabó Erzsébet (43).
Törökkanizsa, Sós Mihályné Törköly Erzsébet (75).

Tóth F., 1972.
Bodor A.–Paksa K., 1993.

Az 57–59. számú balladák dallamának változata. Lásd az ott mondottakat.
Variáns: 31., 32., 57–59., 62. (K–V 238, Bartók 276. a, 276. b)

61. a

1. Záváros a Tiszá,
Nem akár higgadni.
Áz a hírös Bogār Imre
Ātāl akár mēnni.
2. Ātāl akár mēnni,
Lovát akár lopni,
Kecskeméti zēld vāsāron
Péndzt akár csinálni.
3. Péndzt akár csinálni,
Bēlcsét akár venni,
Āzt a hírös Duli Márcsāt
El akárja venni.
4. – Kocsmārosné, hāllja:
Vān-ē vācsorājā?
– Vān vācsorām, páprikās hús,
Vendégēk számārā!
5. – Kocsmārosné, hāllja:
Vān-ē bārnā lānyā?
– Bārnā lānyom, vetett āgyām,
Vendégēk számārā!
6. – Kocsmārosné, hāllja:
Szāz icce bort ādnā?
Szāz litēr bort ādnā?
Mēgkinālnām ā vārmēgyét,
Hogy nē lēnnék rābjā!
7. Huncut a vārmēgye,
Nem iszik beléle,
Sej, mer szēgény Bogār Imre
Mer ā szēgény Bogār Imre
Most vān ā kezébe.
8. – Lāncot ā zsvīyānyāk
Kezére, lābārā!
Duli Márcsā ā bābājāt
Mār hijābā vārjā.
9. – Nézz ki, rózsām, nézz ki
– *Nézz ki, bābām, nézz ki*
Āblākod firhāngjān!
Most viszik ā Bogār Imrét
Sārgā páripājān!
Sētét pej páripān!
10. Ezist ā kántārjā,
Ārány ā zāblājā.
Áz a hírös Bogār Imre
Duli Márcsā ā bābājāt
Ānnāk ā gāzdājā.
Mār hijābā vārjā.
11. Hārángoznāk délre,
Pont tizēnkettére.
Hóhēr mondjā mār Bogārāk,
Lépjēn fēl ā székre.
12. Fēllépēt ā székre,
Fēlnézēt āz égre:
– Jāj, Istenēm, sok ráblāsim
Most jutnāk eszēmbē!
13. – Csināltātsz-ē, rózsām,
Vālāmely koporsót?
– Csināltātok, kedves rózsām,
Dijófākoporsót!
14. – Kiveretēd-ē āzt
Vālāmely szēgekkel?
– Kiveretēm, kedves rózsām,
Ārányāl, ezisttel!
15. – Elkísérsz-ē āztān
– *Kikísérsz-ē, rózsām,*
Ā fālu végéig?
Vālāmel helekre?
– Elkísérlek, kedves rózsām,
– *Kikísérlek, kedves rózsām,*
Ā sírod szélég!
Ā sírod szélére!

16. – Eltemesz-ë áztän
– *Eltemesz-ë engem*
Válámely helyekre?
– Eltemetlek, kedves rózsám,
Virāgos kertēmbel!

Bácskertes, Pécsics Balogh Verona (44).
Bácskertes, Péter Molnár Mária (64).

17. Kiāpādt ā Tiszā,
Csāk ā sārā mārādt,
Mēghālt szēgény Bogār Imre,
Csāk ā híre mārādt!
* Mēghālt híres Bogār Imre,
Csāk ā híre mārādt!

Silling I., 1981.
Csizmadia J.–Cservenkovics A., 1981.

---

* A III-IV. dallamsorra

62.

Giusto ♩ = 96

1. Za - va - ros a Ti - sza, Nem a - kar nyu - gon - ni.
hig - gan - ni.

Ez a hí - rës Bo - gár Im - re Á - tal a - kar mën - ni.

ossia 12. vsz. ossia 5a. vsz. 7. vsz.

2. Átal akar mënni, Lovat akar lopni, A szégedi* nagy vásáron El akarja anni. <i>Pézt akar csináni.</i> 3. Pézt akar csináni, Bölcsöt akar vënni. Azt a hírës Duli Marcsát El akarja vënni. 4. Harangoznak dére, De nem az ebédre. Bogár Imre, itt az idő, <i>Hóhér mondja, Bogár Imre,</i> Lépjën föl a székre! <i>Álljon föl a székre!</i> 5. Föllépett a székre, Fölnézett az égre: – Jaj, Istenem, a sok vétkem – <i>Jaj, Istenem, (a) sok rablásim</i> Most jut az eszëmbé! <i>Most jutnak eszëmbé!</i>	5. a Föllállott a székre, Föltekint az égre: Akkor jutott már eszébe, Mit tett életébe. 6. Megöltem egy embërt Hatszáz** forintjáié, Belevettem a Tiszába Piros pej lováié. <i>Sötét pej lováié.</i> 6. a Megöltem egy legényt Ezër forintjáié, Beledobtam a Tiszába Pej paripájáié. 7. Tisza be nem vette, <i>A víz bë nem vette,</i> Partjára kivette. <i>Partjára vetette.</i> A'ra mënt egy hajós legény, <i>Arra ment egy halász legény,</i> a Hajójába tette. <i>a Hálójába vette.</i>

* becskerekci

** czër, százhús

8. Ára mén az anyja,
Odament az anyja,
 Ke'ti, de nem hallja:
 – Ke'j föl, fiam, édes fiam,
 – *Kelj fel, fiam, kedves fiam,*
 – *Ke'j föl, ke'j föl, kedves fiam,*
 Gyere velem haza!
9. – Nem méheték haza,
 Mer még vagyok halva,
 Két fekete ráncos csizmám
 a Lábomra van fagyva.
9. a – Nem kelek, nem kelek,
 Mer még vagyok halva,
 Szép fekete göndör hajam
 Vállamra van hajtva.
10. Ára mén az apja,
Odament az apja,
 Ke'ti, de nem hallja:
 – Ke'j föl, fiam, édes fiam,
 – *Kelj fel, fiam, kedves fiam,*
 – *Ke'j föl, ke'j föl, kedves fiam,*
 Gyere velem haza!
11. – Nem méheték haza,
 Mer még vagyok halva.
 Két fekete bogár szemem
 Le vagyon ragadva.
Le van már ragadva.
11. a – Nem kelek, nem kelek,
 Mer még vagyok halva.
 Szép fekete göndör hajam
 Vállamra van hajtva.
12. Ára mén a rózsája,
A'ra ment a babája,
 Ke'ti, de nem hallja:
Kelti, azt mëghalija:
 – Ke'j föl, rózsám, édes rózsám,
 – *Kelj fel, rózsám, kedves rózsám,*
 Gyere velem haza!
13. – Nem méheték haza,
 Mer még vagyok halva.
 Fehér ingem, vasalt ingem
A szép fehér vasalt ingem
 a Mejjemre van fagyva.
14. – Mëgsiratsz-ë, rózsám,
 Három legény elött?
 – Mëgsiratlak, édes rózsám,
 az Egész világ elött!
15. – Eltemetsz-ë, rózsám,
 A kertéd szélére?
 – Eltemetlek, édes rózsám,
 A kert közepébe!
16. Kiapadt a Tisza,
 Csak a sara maradt.
 Meghalt szëgény Bogár Imre,
 Csak a neve maradt.

Topolya, Palusek Luca (60).

Penavin O., 1972.

Topolya, Lászlóné Virág Teréz (72), Soltis Ferencné Sipos Verona (63),

Horváth Borbála (68), Bodor Lajosné Csernák Mária (60),

Vass Antalné Csernák Ilona (73), Kókai Károlyné Soltis Piroška (44).

Vass É.–Tomik E., 1975.

Topolya, Zsáki Péterné Bakai Etel (68).

Tóth F., 1976.

Zentagunaras, Fekete Mihályné Törköly Mária (58).

Tóth F., 1976.

Az előző (61. sz.) dallamváltozata. Lásd az ott mondottakat.

Variáns: 31., 32., 57–59., 61. (K–V 238, Bartók 276. a, 276. b)

Giusto ♩=104

1. Za - va - ros a Ti - sza vi - ze, nem a - kar a - pan - ni,

Az a hí - res Bo - gár Im - re á - tal a - kar mēn - ni.

Á - tal a - kar mēn - ni, csi - kót a - kar lop - ni,

Az a - ra - di nagy vá - sá - ron pénzt a - kar csi - nál - ni.

2. Nézz ki, Julcsa, nézz ki, Julcsa, virágos
ablakon,
Most kísérik Bogár Imrét arany szőrű lovon!
Arany a kantárja, ezüst a zablája,
Az a hífes Bogár Imre annak a gazdája.

3. Harangoznak, harangoznak jó tizenkettőre,
Hóhér mondja az Imrének, lépjen föl a
székre.
Föllépett a székre, fölnezett az égre:
– Jaj, Istenem, sok rablásim most jutnak
eszembe!

Gombos, Kovácsné Bogyó Borbála (74).

Kovács I.–Matijevics L., 1970.

A hagyomány egészséges formálóerejének bizonyítéka a régi stílusú dal kis szótagszámú versszakainak átértelmezése új stílusú dallammá. Két 6, 6, 8, 6 szótagszámú strófából bővüléssel egy versszak alakult 14, 14, 12, 14 szótaggal (8+6, illetve 6+6 tagolódásban), új stílusú dallamaink legmodernebb, AABA formaképletű fajtájává, ugyanakkor romlatlan hagyományba illő, plagális (szó végű) dallamon.

(Járdányi II. 138, általános. Közismert katonadal.)

Lám, megmondtam, Angyal Bandi (64.)

A keleti részek kivételével nyelvterületszerte ismert ballada, mintegy 50 változatban. A lovasbetyárok példaképeként emlegetett Angyal Bandi valódi nevén Ónody András (1759–1806) voltaképpen jó módú nemes volt, akit szervezett rajtaütései és szökése a gönci törvényszékről tett híressé. Elítélték, majd megszökött, és körözték. A körözés és ítélet ellenére is otthon, betegségben halt meg. Egyes nézetek szerint az Angyal Bandiról szóló ének ellenséges hangot üt meg, nem pedig a szokványos betyárral rokonszenvező hangot, erre utalna az a gyakori versszakrészlet is: „Csikósoknak, gulyásoknak, Sej, haj, ne járj ellenőkre.” A róla szóló balladát valószínűleg népies ponyvaszerző írta. Műköltői eredetre utal a feltűnően sok csengő-bongó rím a versben. Keletkezésének kora 1788–1807 közötti időszakra tehető. Egy 1882-ből származó változata szerint:

1. Lám, megmondtam, Angyal Bandi, Ne menj az Alföldre, Csikósoknak, gulyásoknak Közibe, közibe.
2. Mert megtanulsz csikót lopni Izibe, izibe, Majd úgy kerülsz a vármegyec Kezibe, kezibe.
3. Mikor kezdi Angyal Bandi A lovát nycrgelni, Cifra csikós kantárjával Fékelni, fékelni,
4. Kurta süveg a fejében Módosan, módosan, Fehér fátyol a nyakába Bokrosan, bokrosan.
5. Cifra bunda válla hegyét Nyomitja, nyomítja, A sallangja lába fejét Borítja, borítja.
6. Rajta van az aranyrojtú Gatyája, gatyája, Sléziából van az maté- Riája, riája.
7. Alabástrom a homloka, Nem márvány, nem márvány, Szép fekete szemöldöke Szivárvány, szivárvány.
8. Mikor megyen Angyal Bandi Tanyára, tanyára, Ama gyöngce borjuhús va- Csorára, csorára,
9. Rajta üte Gönc városa Megfogni, megfogni, A két kezét kötéllel is Megkötni, megkötni.
10. Akkor kezdé Angyal Bandi Bámulni, bámulni, A színében egészen el-Változni, változni.
11. Megköttözik Angyal Bandit Kötéllel, kötéllel, Így kísérik fel Kassára Fegyverrel, fegyverrel.
12. Egy icce víz, egy font kenyér A Bandi számára, Harminchárom fontos vasat Kezére, lábára.

Többé-kevésbé teljes változatait csak északkeleten őrizték meg, ott, ahol a betyár élt, és elfogták. Angyal Bandi még nem népi hős, éneke még nem ballada, csak elbeszélő elemekkel teletűzdelt dal, ami a hagyományban csak kopott, és nem tökéletesedett, míg végül csak a nevet és a hozzá fűződő, közmondásnak ható intelmet („Lám, megmondtam, Angyal Bandi”) tartotta meg. A 6., 8., 10. versszakokban a szöveg nem illik bele a versmértékbe.

Legkorábbi főljegyzése: 1807.

A versszakforma ritmikailag a kanásztáncritmus egy ritka változatát adja (8+6). Dallamai viszonylag nem sokfélék (Vargyas 10-et sorol fel), a legrégebbek a legidegenesebbek. Ugyanilyen versmértéke van tipikus párosító népdalaink egy csoportjának is (MNT IV. 181–351. sz.) és a szabolcszatmári „A csikósok, a gulyások Kis lajbiba járnak” kezdetű pásztordalnak is.

Nálunk egyetlen változatát gyűjtötték Horgoson, oda is feltehetőleg szatmári származású pásztorembertől került. A három versszakra zsuorodott „ballada” 1. versszaka tipikus párosító Angyal Bandi névvel, a 2. a ballada fennmaradt részlete, a 3. egy Szatmárra jellemző pásztordal versszaka.

Dallama ótörök eredetű, régi stílusú.

64.

Giusto ♩ = 96 (144)

1. Zúg az er - dő, zúg a me - ző, U-gyan ki zú - gat - ja?

Ta-lán bi-zony An-gyal Ban-di, Sej, haj, a lo - vát i - tat - ja?

ossia

2. *de* Megmondtam már, Angyal Bandi,
Ne járj az Alföldre!
h Csikósoknak, gulyásoknak,
Sej, haj, ne járj ellenökre!

3. *mer* A csikósok, a gulyások
Kis mellénybe járnak,
Kis lajbiba járnak
Azok élük világukat,
Sej, haj, kik párosan járnak!

A 2. és 3. versszakot ismétli az énekes.

Horgos, Buzás Sándor (58).

Kiss L., 1969.

Nálunk egyetlen előkerült változat. Énekese feltehetőleg a Felső-Tisza-vidék környékéről került Horgosra, legalábbis erre következtethetünk dalismeretéből és nyelvjárásából.

A dallam az ótörök eredetű régi stílus tagja, melynek rokon népi (cseremiszi) változata is előkerült. Három népzenei nyelvjárásterületen is ismert mind parlando, mind giusto előadásban. Az Alföld északkeleti kis dialektusterületén táncdallamként otthonos. Szövegei lehetnek párosítók is, de leginkább pásztordalok, ill. *Angyal Bandi* betyárballadája. A ritmusbeli többarcúság, vagyis a 4/4 üteműség és pontozott ritmika valószínűleg a régi stílus legújabb, alig 200 éves alakulata. (Járdányi I. 205, északkeleti, palóc)

Jó ló volt a fakó (65–66.)

Legkorábbi betyártörténetünk még nem ballada a szó igazi értelmében, csak életképek vázlatos sora. Legteljesebb változata egy 1810–1820 között készült ponyvanyomtatvány, ez egyben a legkorábbi följegyzése is. A korai följegyzésekben még majdnem teljesen él ez a változat, a későbbiek már kevesebb részletet tartottak meg belőle. A változatok szinte kivétel nélkül régies hagyományú vidékeken maradtak fenn a nyelvterület peremén, mintegy 30 változat. Régies megfogalmazásuk jele a betűrím használata is (*Vérrel virágozott*). Jellegzetes rabmotívumai már a 18. század végén megvoltak. Ezek között szerepel ez is: „Kár volna még nékem a fán megszáradni, Lobogós gyolcs gatyám szélnek bocsátani, Szép sarkantyús csizmám szélnek összeverni, Fekete két szemem hollónak kivájni!” (Lásd a 115. sz. jegyzetét, de 114., 115., 121. a sz. is.)

Dallamai (Vargyas 8-at sorol fel) lehetnek a régi stílus tagjai (mint pl. 111., 118. sz.) mind 6, mind 12 szótagú sorokon, meghonosodott vagy a hagyományból nagyon kirívó jövevénydallamok.

Szövegösszefüggés más balladákkal: Rabénekek, betyárdalok.

A kötetben közölt balladák 7 változatot ölelnek fel (6 hertelendyfalvit és 1 gombosit).

65.

Rubato ♩ = cca 92

1) _____

1. Mi - kor Bar - na Pé - tēr A lo - vát i - tas - sa,
Fél - ül a lo - vá - ra,

2) _____ 3) _____

Ro - mán - né két lá - nya Nagy e - béd - re vár - ja.

1) _____ 2b) _____ 2a) _____ 3) _____

ossia 4. vsz 2. 5-8.11-13. vsz. ossia

2. Egy szótatot hallék:*
Új fel a lovadra!
Új fel a lovadra,
s Indúj az utadra!

3. Barna Pétér indult,*
Indult az útjára,
Románné két lánya
Szívszakadva várja.

4. Jártába-keltébe*
Kapott egy csapszékre:
– Eressz bé, eressz bé,
Csaplárosné, kincsem!

5. Eressz bé, eressz bé,*
Csaplárosné, kincsem!
– Nem eresztlek biz én,
Mett nem tudom, ki vagy!

6. – Én vagyok, én vagyok,*
Szegény csikóslegény!
A lábom és fázik,
s Köpönyegem ázik!

7. A lábom és fázik,*
Köpönyegem ázik!
Finom pej paripám
Sötét pej paripám
Kert mellett szigorzik!
Kert mellett szigorzik!

8. A város hat lovát
Nagy abrakon tartásák,
Sokszor megfuttassák
Barna Pétér után.

9. Veszett vóna Reték
A fekete földbe!
Románné két lánya
Az anyja méhibe!

10. Bárcsak, mikor futna,*
Fődre leborulna!
Románné két lánya
Térgyén imádkozna!

11. Bárcsak, mikor futna,
Fődre leborulna!
Addig Barna Pétér
Nagy utat haladna!

* A jelzett versszakok egyike-másika a különböző változatokból ki is maradhat.

12. Jó ló vót a fakó,*
Jónak és maradjon!
Áldja még az Isten,
Aki fölnevelte!

13. Áldja még az Isten,*
Aki fölnevelte,
Met az Barna Pétért
Sokszor megmentette!

Hertelendyfalva, Kovács Júlia (74, 80, 81).

Király E., 1960, Kiss L., 1966,
Ujváry Z., 1966, Penavin O., 1967.

Hertelendyfalva/Budapest, Eröss Istvánné Kovács Teréz (55).

Kiss L., 1967.

Régi stílusú, kvintváltás vagy ismétlődő sorok nélküli, elég széles földrajzi területen elterjedt dallam. Nálunk csak az al-dunai székelyektől került elő mint keserves (VMND 1: 123. sz.) és mint betyárballada.

(Járdányi I. 187, északnyugati, dél-dunántúli és székely)

Kazetta I. B 4. (Király E. 1960-as felvétele, a 2. vsz. kihagyva)

---

* A jelzett versszakok egyike-másika a különböző változatokban ki is maradhat.

65. a

1. Mikor Barna Pétér
Félül a lovára,
Félül a lovára,
Indul a rablásra.
2. Mikor Barna Pétér
A lovát itassa,
Románné két lánya
Nagy ebédre várja.
3. Jártába-keltébe
Kapott egy csapszékre.
– Eressz bé, eressz bé,
Csaplárosné, kincsem!
4. Eressz bé, eressz bé,
Csaplárosné, kincsem!
– Nem eresztlek biz én,
Met nem tudom, ki vagy!
5. – Én vagyok, én vagyok
Szegény csikós legény!
A lábom és fázik,
Köpönyegem ázik!
6. A lábom és fázik,
Köpönyegem ázik!
Finom pej paripám
Kert mellett szigorgik.
7. A város hat lovát
Nagy abrakon tartásák,
Sokszor megfuttassák
Barna Pétér után.
8. Veszett vóna Reték
A fekete földbe,
Románné két lánya
Az anyja méhibe!
9. Bárcsak mikor futna,
Födre leborúna!
Addig Barna Pétér
Nagy utat haladna!
10. Jó ló vót a fakó,
Jónak és maradjon!
Áldja még az Isten,
Aki félnevelte!

Hertelendyfalva, Kovács Júlia (54).

Kiss L., 1940.

Rubato, parlando ♩ = cca 80

1. A Len-gyel Pa - li - nak Dom - bon van a há - zo,

Nap - ke - let, nap - nyu - got Kör - nyes - kö - rül jár - ja.

2. – Lengyel Pali pajtás,
Gyerünk lovat lopnyi!
Cickejé Katicát
Köllene ruházni!

3. Lengyel Pali pajtás,
Hun észünk vacsorát?
Talán zöld erdőbe
Sütjük a szalonát?

4. Zöld erdő zuggásó,
Vadgalamb szólásó,
Szégény Lengyel Pali
Most esett fogságba.

5. A Lengyel Palinak
Gyócs ünge, gatyájo,
Vérrel virágozott
A testi ruhájó.

6. Rászállott a pávo
Vármégye házáro,
Vizet visz szájábo
A rabok számáro.

7. Mosdjatok még, rabok,
Mert porossak vagytok!
Csak az Isten tudja,
Mikor szabadultok!

Gombos, Varga Mihályné Szücs Rozália (85).

Kiss L., 1939.

Dallama egy 17–18. századi népénekkal tart szorosabb rokonságot. Újlesztendő-köszöntő, adventi népének is lehet, alkalmilag többször balladát is énekelnek rá, de egyéb lírai dalokat is. (Vargyas, 1976, I: 21/231. old., RMDT II. 33/III, SZDV 11)

Lova lába megbotlott (67–71.)

A 19. század közepén keletkezhetett ballada Moldva kivételével az egész nyelvterületen ismert mintegy 230 változatban. Valóságos személyhez és eseményhez nem kötődik, 45 féle betyárnév szerepel benne, közülük csak 8 az ismert, valóban létező személy. Sokszor még név sem szerepel bennük. A betyárokról alkotott általános elképzelés alapján született népköltés. Kezdő versszakai többfélék, pl. „Kocsmárosné, nekem halat adjék kend” (68., 69. a sz.), „Kocsmárosné, bort hozzon kend kupába” (67. a, 69. sz.), „Amoda van rongyos csárdakerítés” (68. b sz.), és az újabb keletűnek látszó „Esik eső, szép csendesen csepereg”, Rózsa Sándor nevéhez kapcsolódó ballada (71. sz.). A kezdő versszakok lehetnek még lírai vagy ivónóták is (67., 68. a, 70. sz.). Ilyen jellegű strófák előfordulhatnak a szöveg folyamán is (68. sz.). Gyakori motívum bennük a betyár lova iránti bensőséges szeretete, mint a „Lovát félti, nem a maga életét” (67. a, 68., 68. b sz.), vagy „El nem hagylak koporsóm bezártáig” (67. a sz.) stb. Előforduló motívumok még a megbánás és a megvesztegetés, pl. „Se csikósna, se gulyásna ne adja, Mert ott csak a betyárságot tanulja” (67., 71. sz.), illetve „Lopok nékik olyan szőrű paripát, Tíz országba nem találják föl párját!” (70. sz.).

Legkorábbi följegyzése: 1860 körül.

Dallamai (Vargyas 23-at sorol fel) különfélék: legjellemzőbb egy *Stíriában, Ajk faluban mi történt* kezdetű magyar nóta (49 variáns, nálunk is gyakori, l. Kerényi-függelék 231), de sok köztük mind az ótörök, mind az ugor eredetű régi stílusú, továbbá az új stílusú és jövevénydallamok is – 11 szótagú sorszerkezete sok dallamlehetőséget kínál fel, akár törzsökösen népi, akár idegen izlésben fogant dallamokon. Nálunk jelenleg 47 változatról tudunk: Bajsa, Csantavér, Csóka, Doroszló, Felsőhegy, Gombos, Hajdújárás (2), Hertelendyfalva, Horgos (7), Kupuszina (4), Ludas (6), Majdán (2), Nagybecskerek, Oroszlámos (3), Szaján (3), Székelykeve, Topolya (5), Verbica, Völgyes (2), Zenta (2). Dallamaik sokfélék: a fent említett magyar nótán kívül *Stíriában, Ajk faluban mi történt* gyakran kapcsolódik hozzá egy nagy alföldi típus (MNT IX. 73. típus, 67–70. sz.), mely egyben vajdasági régi stílusú „fődallamaink” egyike is (10 esetben), valamint különféle alkalmilag társított dallamok. Az *Esik eső, szép csendesen csepereg* kezdetű ballada (71. sz.) szabványdallama egy formára új stílusú funkció mūdallam, melyet a sándorfalvi citerazenekar népszerűsített az 1970-es évek táján. Az itt közölt dallam romlatlan hagyományt képvisel, de alkalmi ráhúzás. Szövegösszefüggés más balladákkal: Háromszoros magzatgyilkos, A gyilkos feladja magát: *A babája az ablakon úgy nézi; Cséplőgéphez esett lány: Kapitány úr elfordul, és azt mondja; Nem akar a vezérüröm legelni: Fűszál mellett nőttem föl, mint a gomba; Betyárdalok: De sok falut, de sok várost bejártam, Ha fölülök kis pej lovam hátára, Lovát félti, nem a maga életét, Ne tegyék rám ezt a szörnyű nagy vasat, – Mert a babám gyöngye szíve meghasad, Nem félek a vármegye törvényétől, – Letagadom a csillagot az égből; Ivónóták („Iszik a betyár a csapon”): *Rója föl a rézfokosom nyelére, – Mi a kontóm. Kifizetem reggelre.* A kötetben közölt balladák 11 változatot ölelnek fel.*

67.

Parlando, rubato ♩ = cca 80–100

1. Bú - ra, bú - ra, bú - bá - nat - ra szü - let - tem,

de A - párn sem volt, még - is föl - ne - ve - led - tem.

Fű - szál mel - lett nő - tem föl, mint a gom - ba,

h Lo - vat lop - tam már tíz - é - ves ko - rom - ba.

ossia   ossia   ossia   3. vsz.   ossia   ossia

2. De sok falut, de sok várost bejártam!

ej, De sok üres istállóra találtam!*de* Nem találtam magam alá paripát,

Elvittem a komiszáros hátsát.

3. – Kocsmárosné, adjon Isten jó napot!

de Mondja: mikor voltak itt a zsandárok?

– Máma két hete, mikor innen elmentek,

Akkor is két betyárfiút elvittek.

4. – Kocsmárosné, a mindenit magának!

Tíz liter bort hozzon kend az asztalra!

Tíz liter bort hozzon kend az asztalra,

A szógálót állítsa kend trázsára!

A szógálót trázsára jállítsa kend,*

Ha zsandár jön, híradással legyen kend!

5. A szógáló beszalad nagy ijedve:

– *de* Amoda gyün kilenc zsandár fegyverbe!

Ezt a betyár nem is vette tréfára,

Fölugrott a deres szőrű lovára.

* A III–IV. dallamsorra

6. *a* Lova lova el is vitte messzire,
de Egyenest a nagy bakonyi erdőbe.
A ló lába megbotlott egy fenyőbe,
Szegény betyárt ott fogták meg fektibe.
Szegény betyárt ott fogták meg fektibe,*
a Vasat vertek a lábára, kezére.

7. Betyárfiút föltették a kocsira,
ejde Fölkiáltott, hol az ő deres lova?
Asz' mondja erre *ja* csendőr kapitány:
– Híres betyár, nem jársz deres paripán!

8. – Kapitány úr, arra kérem magukat:
de Engedjék fel csak a jobbik karomat!
Engedjék fel csak a jobbik karomat,
Hagy lőjem le deres szőrű lovamat!
Hagy lőjem le deres szőrű lovamat,*
Azután meg én majd önnönmagamat!

9. *de* Kapitány úr, kérem a nagy Istenre,
de Tekintsen fel a csillagos egekre!
de Írjon levelet a feleségemnek,
hogy Gondját viselje *ja* két gyermekemnek!
hogy azt Sem csikósnak, se gulyásnak ne
jadja,*
Mert ott csak a betyárságot tanulja.

Horgos, Bájtai János (58).

Király E., 1954.

Régi stílusú vajdasági „fődallamaink” egyike. Jellegetes nagy alföldi típus (bár máshol is előfordul, góca mégis az Alföld), az ótörök réteg kvintváltás nélkül ereszkedő tagja. Főleg pásztor- és betyárdalok, betyárballadák kapcsolódnak hozzá, néha ponyva- és új balladák, ritkábban lírai szövegek. Zömmel parlando tempóban hallható, de előfordul giustóban is, nálunk elvétve (pl. VMND 1: 127. sz.), de a Dunántúlon pl. karikázóként is ismert. Főzárata mindig a kis terc, első sora megállhat az oktávon, a szeptimen és a kvinten, ritkán az alaphangon is. Harmadik sora zárulhat kis tercen vagy kvinten, ritkán oktávon is.

Variáns: 68–70., 91., 92., 123–125., 135., 142–147., 151., 154., 155. (MNT IX. 73. típus)

---

* A III–IV. dallamsorra

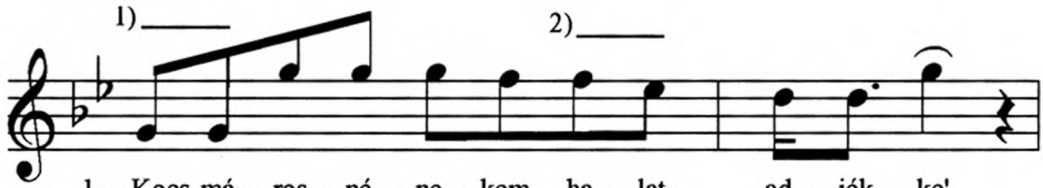
67. a

1. – Kocsmárosné, tíz liter bort hozzon ke',
És melléje száz szál gyertyát gyűjtsen ke'!
Szolgálóját sztrázsára állíja ke',
Jön valaki, híradással legyen ke'!
2. Szolgálója beszalad nagy ijedten:
– Amoda jön kilenc zsandár fegyverben!
Csehő István nem vette ezt tréfára,
Fölugrott a Bársony nevű lovára.
3. Lova lába megbotlott egy gödörbe,
Csehő Istvánt ott fogták meg fektébe.
– Zsandárkáplár, arra kérem magukat:
Ki ne lőjék a lovamat alólam!
4. – Ejnye, azt a kutya betyár mindenét!
Lovát félti, nem a maga életét!
Ejnye, azt a kutya betyár mindenét!
Lovát félti, nem a maga életét!
5. Amott látszik széles deszkakerítés,
Amibe a Csehő lova nyerítez.
– *de* Ne nyerítezz, édes lovam sokáig,
El nem hagylak koporsóm bezártáig!

Topolya, Tóth Péter (77).

Tóth F., 1976.

Parlando ♩ = cca 94-98

1. – Kocs-má - ros - né, ne - kem ha - lat ad - jék ke',

A - mel - lé - je cit - ro - mos bort hoz - zék ke'!

Szó - gál - ló - ját trá - zsá - ra ál - lít - sa ken',

Ha zsan - dár jön, hír - a - dás - sal lö - gyék ken'!

ossia ossia ossia ossia ossia ossia ossia ossia

2. Bészalad a szógálló nagy ijedve:
– Amoda gyün kilenc zsandár fegyverbe!
Csehó Pista nem vette azt tréfára,
Fölugrott a Bársony nevű lovára.

4. Ha fölülök kis pej lovam hátára,
Megnézem a más lovát az állásba.
Kiszakajtok három pirost, hat derest,
Tudom, azért a vármegye maj' keres!

3. – Arra kérem komiszáros uramat:
Ne löje ki alólam a lovamat!
– E'ra-a'ra, az apjának a lelkít!
Lovát félti, nem a maga életit!

5. Háromféle szőre van a lovamnak,
Szép szeretőm van énneköm magamnak.
Még szebb vót ezelőtt hét esztendeje,
De elvitte a Lucának a szele.

6. Már én ken'né, kocsmárosné, nem iszok,
Mer én kennek nagyon sokkal tartozok.
Rójjá kend föl rézfokosom nyelére,
Mi a kontóm. Kifizetöm röggelre!

Horgos, Leitner István (76).

Kiss L., 1942.

Az előző dallam (67. sz.) változata, lásd az ott mondottakat.

Variáns: 67., 69., 70., 91., 92., 123–125., 135., 142–147., 151., 154., 155. (MNT IX. 73. típus)

68. a

1. – Kocsmárosné, ejnye, ejnye, de ejnye!
Ej, de szennyes a kötője eleje!
Mossa ken' ki a kötője elejét,
Úgy várja be a borivó emberit!
2. – Kocsmárosné, nékem halat főzzön kend!
Az mellé is citromos bort hozzon kend!
Ammelléje citromos bort hozzon kend!
Az mellé is citromos bort hozzon kend!
Citromos bort, poharakat hozzon kend!
A szógálót strázsára állítsa kend!
Maga pedig az asztalhoz álljon kend!
2. a Maga pedig az asztalhoz álljon kend!
Szolgálóját strázsára állíjja kend!
Beszalat a szolgáló nagy ijedten:
– Amoda gyün kilenc zsandár fegyverrel!
3. A szógáló bészalat nagy ijedve:
– Fellűrű gyün kilenc zsandár fegyverbe!
Csehó István nem vette azt tréfára,
Felpattant a Bárson nevű lovára.
Felugrott a fehér szőrű lovára.
4. Bárson nevű lova viszi messzire,
Igenyest a zöld Bakonyi erdőbe.
Lova lába mögbotlott a gödörbe,
Lova lába megbotlott egy fenyőbe,
A vármegye ott lepte mög fektibe.
Ott fogták el Csehó Istványt örökre.
5. – Arra kérem a nagy zsandár urakat,
Ne tegyék rám ezt a szörnyű nagy vasat!
Ne tegyék rám ezt a szörnyű nagy vasat,
Mer a babám gyöngö szíve möghasad!
6. Csehó Istványt mos' teszik a kocsira,
Úgy nézi, hogy merre szalat a lova.
Igenyessen kiszalat a pusztára,
Az ő régi pusztaji tanyájára.
7. – Felesígöm hagyom a jó Istenre,
Gyermekeim a jó emböreimre.
Engem visznek a vármegye házába!
Engem visznek a vármegye házába!

Ludas, Engi József (25),
Farkas József (83).

Kószó K.–Matijevis L.–Roncsák Zs.–Virág G.–Vlaovics J., 1961.

68. b

1. Amoda van egy nagy kapu kerítés,
Csehoj István Bársony lova nyerítőz.
Csehoj István Bársony lovát nyergöli,
Azon magát Madarászba viteti.
2. – Kocsmárosné, adjon Isten jó napot!
Mikor jártak erre lovas zsandárok?
– Adjon Isten, Csehoj István néköd is!
Még nem láttam belülük csak egyet is.
3. – Kocsmárosné, halpaprikást főzzék kend,
Ammellé jó citromos bort hozzék kend,
Szógalóját stázsára állítsa kend,
Ha zsandár gyün, híradással lögyék kend!
4. Halpaprikást mög se őszi felibe,
Beszalad a szógaló nagy ijedve.
Beszalad a szógaló nagy ijedve:
– Alulrul gyün kilenc zsandár fegyverbe!
5. Csehoj Istvány nem vötte ezt tréfára,
Fölugrott a Bársony paripájára.
Fölugrott a Bársony paripájára,
Beugrasztott madarászi csárdába.
6. – Szépen kéröm a főzsandár urakat:
Ne lűjék ki alulam a lovamat!
– Nosza, rajta, azt a betyár mindönit!
Lovát félti, nem a maga életit!
7. Csehoj Istvánt mögnyomták egy buckába,
Mert kitört a lova lába bokába.
Mögbotlott a lova lába gödörbe,
Ott nyomta mög kilenc zsandár, fektibe.
8. – Zsandár uram, kéröm a nagy Istenre,
Tekintsön föl a csillagos egekre!
De a zsandár nem hallgatott szavára,
Arra szóra belelűtt a vállába.
9. Csehoj Istvánt kötözik a kocsira,
Akkor kérdi, hun az ű Bársony lova?
– Bársony lovad elmönt az ű útjára,
Tégöd pedig viszünk Félegyházára!
10. – Mögüzenöm kedves feleségömnek,
Gondját viselje az hét cselédömnek;
Mert mán engöm visznek Félegyházára,
Ott függesztnek föl az akasztófára.
11. Ha engöm föl tanálnak akasztani,
Oda ne gyűjj, kedves párom, siratni!
Mert bús szíved mög fog értem hasadni,
Hét cselédünk de árván fog maradni!

Parlando $\text{♩} = 72$

1. – Kocs-má - ros - né, bort hoz - zon kend ku - pá - ba,

Hogy i - gyon a sző - gény le - gény bú - já - ba!

Kit bú - já - ba, bá - na - tá - ba meg - i - szik,

Ki - ke - re - si, még a pa - raszt a - lu - szik.

ossia ossia ossia ossia ossia ossia ossia ossia

2. – Kocsmárosné, neköm halat süssön kend,
Ammellé jó citromos bort hozzon kend!
Szógállóját strázsára állíjja kend,
Ha zsandárt lát, híradással lögyön kend!
Neköm pedig asztal mellé álljon kend!

3. Beszalad a szolgáló nagy ijedten:
– Amoda gyün kilenc zsandár sebössen!
Csehó István nem vette ezt tréfára:
Fölugrott a Bársony nevű lovára.

4. Megbotlott a lova lába gödörbe,
Lova lába megbotlott egy nagy kübe,
Ott fogták meg Csehó Istványt fektibe.
Csehó Istványt kilenc zsandár kötözi,
A babája az ablakon úgy nézi.
A babája az ablakon kímleli.

5. Csehó Istvánt kötözik a kocsira,
Csak azt nézi, merre nyerít a lova.
– Nyeríts, nyeríts, édes lovam, paripám!
– Ne nyerítőzz, édös lovam, paripám!
Még az éjjel zabot eszel, nem szénát!
Vacsorára szénát észöl, nem szalmát!

Ludas, Farkas István (78).

Király E., 1954.

Ludas, Nyers András (80).

Kószó K.–Matijevics L.–Roncsák Zs.–Virág G.–Vlaovics J., 1961.

Az előző dallamok variánsa. Lásd a 67. számú dalnál mondottakat.

Variáns: 67., 68., 70., 91., 92., 123–125., 135., 142–147., 151., 154., 155. (MNT IX. 73. típus)

69. a

1. – Lina néni, halpaprikást főzzön ke'!
Az mellé még jó vörös bort hozzon ke'!
Szolgálóját strázsára állíja ke'!
Lina néni, jó ráparancsójon ke'!
2. Beszalad a szolgáló nagy ijedten:
– Fölről jön kilenc zsandár fegyverrel!
Csejő István nem vette jast tréfára,
Felugrott az Bársony paripájára.
3. Mégbotlott a lova lába gödörbe,
Ott nyomta jel kilenc zsandár fegyverrel.
Csejő Istvánt kötözik a kocsiba,
Akkor kérdi, hol a Bársony pej lova?
4. Amoda van rongyos csárdakerítés,
Kis pej lovam éhën-szomjan nyerítéz.
– Nē nyeritézz, kis pej lovam, paripám!
Én vagyok a Csejő István, tē gazdád!

Gombos, Tamaskó Antalné Filipovics Anna (59, 62).

Kiss L., 1936, 1939.

Parlando ♩ = cca 96

1. Cse - jó Pis - ta kis ün - nep - lő csiz - má - ja

Nem ko - pog már a mo - ha - ji csár - dá - ba,

Csár - dás Trész - ka kö - rül slin - gűtt ken - dő - je

Nem lo - bog már Cse - jó Pis - ta zse - bé - be.

2. Még mikor én tizenkét éves voltam,
Az apámtól lovat lopni tanultam.
Nem félek a vármegye törvényétől,
Létagadom a csillagot az égről.
3. – Kocsmárosné, halat énnék, hozzék kend!
Az melléje egy liter bort adjék kend!
Szolgálóját strázsának állíjja kend!
Kocsmárosné, jól ráparancsoljék kend!
4. Szolgálója bészalad nagy ijedten:
– Alulról jön kilenc zsandár fegyverben!
Csejő Pista nem vette jezt tréfára:
Fölugrott a bársonyszőrű lovára.
5. Csejő Pista Bársony lovát nyergeli,
Huszonhárom zsandárlegény kergeti.
Lova lába megbotlott egy göröngybe,
Ott fogták még Csejő Pistát feküdvé.
6. Csejő Pistát kötözik a kocsiba,
Csak azt kérdi, hol az ő Bársony lova?
Amoda van rongyos csárdakerítés,
Bársony lovam éhén-szomjan nyerítéz.
7. – Nő nyerítézz, Bársony lovam, paripám!
Sej, de él még Csejő Pista, tő gazdád!
Kapsz még tőle szénát, zabot eleget!
Kapsz még tőle szénát, zabot eleget!
8. – Arra kérém komisszárus urakat,
Eresszék el bár csak egykik karomat!
Lopok nékik olyan szőrű paripát,
Tíz országba sém találják föl párját!

Doroszló, Diósi Mártonné Kámán Katalin (64).

Kiss L., 1944.

Az előző dallamok rokona, első sora az alaphangon zár. Jellege szerint giusto, bár előadását parlandoként jelölték.

71.

Giusto ♩=80

1. E - sik es - ső, szép csen - dē - sen cse - pe - reg,

Ró - zsa Sán - dor az asz - tal - ná ke - se - reg.

- Kocs - má - ros - né, bort hoz - zon az asz - tá - ra!

Leg - szébb lá - nyát ál - lój - ja ki strá - zsá - ra!

2. – Édesanyám, strázsára jén nem állok!
Itt jönnek a nagy fegyveres zsandárok!
Rózsa Sándor ezt nem vette tréfára,
Fölugrott az almásderes lovára.

4. Rózsa Sándort föltették egy szekérre,
Elvitték a kapitány úr elébe.
Kapitány úr elfordul, és azt mondja:
– Rózsa Sándor nem ül többet a lóra!

3. Almásderes lova viszi messzire,
Egyenest a sötét erdő szélire.
Lova lába megbotlott egy fenyőbe,
Rózsa Sándort most fogták el örökre.

5. Rózsa Sándor meghatta jéggy levélbe:
Két árváját neveljék föl legénnek.
Sēm bojtárnak, sēm csikósnaK nē jadják,
Mer ott csak a bētyárságot tanulják!

6. – Bētyár lēsžēk, ēdēsanyám, nem bojtár!
Veszek lovat, almásderes paripát.
Fölnyergelēm almásderes loamat,
Lerūgatom véle a csillagokat!

Topolya, Csökéné Farkas Erzsébet (57).

Borús R., 1976.

A ballada újabb keletű változata. Népszerű új stílusú, ütemváltó dallam, legtöbbször katonadal (VMND 1: 11).

(Járdányi II. 110, általános)

Kazetta I. B 5. (Az 1. vsz. hangnemileg bizonytalan, nem szerepel a mellékleten.)

A betyár utazólevele (72–77.)

A múlt század utolsó évtizedeiben keletkezhetett, első személyben, névtelenül fogalmazott történetben szinte már a betyár elvont képlete jelenik meg. Halványan körvonalazódik benne a betyárballadák általános menete: betyárélet, vakmerő ellenállás és bukás. Az egész magyar nyelvterületen ismerik mintegy 160 változatban. Kezdései különfélék: „Nem loptam én életemben” (72. sz.), „Tisza partján elaludtam” (75–76. sz. – ezt a külön dalként is élő versszakot nyilván utólag alkalmazták a balladában), „Csütörtökön virradóra” (73., 74., 77. sz.), vagy „Volt egy lovam, egy szijhátú” (73. a sz.). A történet vagy virtuosos szembenállással végződik: „Itt az utazólevelem” (72., 76. sz.); vagy reálisabban, a rabság éreztetésével: „Jaj, Istenem, mit csináljak”, „Rég megmondtam, bús gerlice” (73., 75. a, 75. b, 75. c sz. – lírai színezetű versszakok). Az azonos dallam, azonos kezdés és hasonló hangulat miatt gyakran egybeolvad a *Szilaj csikó nem eladó* betyárballadával, vagy egyéb rab- és betyárdalokkal (73. a, 74., 75., 77. sz.).

Legkorábbi fõljegyzése: 1878.

Dallamai (Vargyas 27-et sorol fel) általában népszerű régi stílusú dallamaink több fajtája (72., 73., 77., 74. sz.) és egy régies új stílusú dallam (75., 76. sz.) mind dúr, mind moll színezetben.

A nálunk jelenleg számon tartott változatok száma 40: Bajmok, Csóka (4), Gombos (6), Hertelendyfalva, Horgos (3), Királyhalom, Kupuszina (3), Majdán/Csóka, Maradék, Mohol, Mokrín/Gréda, Moravica, Oromhegyes, Sándoregyháza, Szaján (4), Topolya (5), Torda, Ürög, Verbica (2), Völgyes. Dallamaik a már említett három régi és az egy korai új stílusú dallam.

Szövegösszefüggés más balladákkal: *Szilaj csikó nem eladó*; *Ki sem megyek, meg sem adom magam: Egyet adtam egy szép lányért, Másikat a ruhájáért*; Rabénekek, betyárdalok: *Jaj, Istenem, mit csináljak, Harminckét úr ül a székre, – Kacsingatnak a szemembe, Testvéreim, ne sirjatok, – Hogy engemet vasba láttok, Kiszabták már az időmet*; Ivónóták („Iszik a betyár”): *Száraz kútgém, üres vályú*; Lírai dalok: *Rég megmondtam, bús gerlice, Csak rakj fészket az erdőbe, Tisza mellett elaludtam, Ragyogtak rám a csillagok*.

A kötetben közölt balladák 23 változatot ölelnek fel.

72.

Parlando ♩=cca 72

1. *de* Nem lop-tam én é - le-tēm-be, Csak egy csi-kót Deb-re-cēn-be.

Csak egy csi-kót, mēg hat ti - nót, Mind a hat da - ru - szó - rű vót.

2. Elindútam hazafele,
Mindēnűtt a Tisza fele.
Jászberéni Bēcsalinál
s Elēmbe áll kilenc zsandár.

3. Azt kérdezik: mi a nevem?
s Hol az utazólevelem?
– Várj egy kicsit, maj mēgmondom,
Csak a lájbit kigombolom!

4. Belényúltam a zsebēmbe,
Rēvolvēr akadt kezembe.
Kettőt-hármat fejbe lőttem:
– Itt az utazólevelem!

Hertelendyfalva, Gecő Márton (47).

Kiss L., 1941.

Dallama az Alföld egyik legjellemzőbb régi stílusú típusa. Elterjedésének góca az Alföld keleti fele. Török eredetű örökségünk tagja, nogáj–tatár párhuzama is ismert. Főleg pásztordalok és balladák kapcsolódnak hozzá.

Variáns: 22., 24., 28., 173., 180., 181. (Járdányi I. 30, általános, főként északkeleti, palóc, délnyugat-dunántúli)

Parlando ♩ = cca 152, 126

1. Csü-tör-tö-kön vir - ra - dó - ra

Ki-sé- tá-tam egy guny-hó-ba.

A - lig-hogy el-szön-dő-röd-tem,

Ki-lenc zsan-dár áll e - lőt - tem.

1. a Csütörtökön virradóra

Találtam egy csószgunyhóra.
Még jól el sem szöndörödtem,
Kilenc zsandár áll előttem.

2. Mind azt kérdi: mi a nevem?

Azt kérdözi az örmester:
Hol az utazólevelem?
– Várja, zsandár, maj megmondom,
– *Mögállj, zsandár, maj mögmondom,*
Csak a lajbim kigombolom!

3. Belenyúltam a zsebömbe,

Fegyver akadt a kezembe.
Ötöt-hatot agyonlöttem:
– Ez az utazólevelem!

3. a A lajbimat kigomboltam,

Revolveröm előhúztam.
Ötöt-hatot fejbe löttem:
– Itt az utazólevelem!

4. Jaj, Isteném, micsinájak?
Szaladjak-ë, vagy megálljak?
Ha szaladok, agyonlőnek,
Ha megállok, mögkötöznek!

5. Rég mögmondtam, bús gelice,
Fészket në rakj út szélére,
Mer az úton sokan járnak,
Fijajidra rátanának!

6. Kibújok a gunyhóm farán,
Szétekinték a nagy pusztán.
Ott sem látok más egyebet:
Gunyhóm körül a dögöket.

A török régi stílus kétmagú (két dallamgondolatból építkező), kvintváltó dallamainak egyik klasszikus példája. Rokon népi párhuzamait csuvasoknál és cseremiszeknél tartja számon a kutatás. Az egész nyelvterületen elterjedt, de az Alföldre legjellemzőbb nagy típus, egyben legnépszerűbb vajdasági „fő-dallamunk” is. Pásztordalok, többféle ballada és „hajnalnóták” (a középkori trubadúrköltészet kedvenc műfaja) kapcsolódnak hozzá (népszerűségéből adódóan egyéb, periférikus jellegű vagy obszcén szövegek is).

Variáns: 3., 25., 26., 73., 77., 133., 165., 168., 170–172., 174–179., 182., 193–195. (MNT VIII. 45. típus)

Kazetta I. B 6. (Szajáni változat. A III. dallamsor elejét az énekes oktávval lejjebb intonálja, ez az ún. *oktávtörés* jelensége: a magas fekvés helyett a kényelmesebb alacsony fekvést választják, de ezzel a dallam vonalát megtörik. Jelen esetben ez nem okoz félreérthető zavart a dallam egészében.)

73. a

1. Vót egy lovam, egy szíjhátú,
Világos pej, hóka jórú,
Egy huszonnégy óra jalatt
Pestről Egerbe fölszaladt.
1. a Loptam csikót, kesely lábút
A'ra a patkósi hátrú.
Két huszonnégy óra jalatt
Szögedébül Pestre szaladt.
1. b Csütörtökön virradóra
Találtam egy pej csikóra.
Éjfélíg mindég kergettem,
Még hajnalra fölnyergeltem.
2. Azon hajtottam hat tinót,
Mind a hat daruszörű vót.
Kettőt adtam egy szép lányér,
Négyet rá való ruhájé.
Oly rongyos volt a ruhája,*
Rámönt a hat tinóm ára!
2. a Azon hajtottam hat tinót,
Mind a hat daruszörű vót.
Mind a szolgabirójé vót.
Mind a hat daruszörű vót,
Mind a szolgabirójé vót.
2. b Egyet adtam egy szép lányé,
Másikat a ruhájájér.
Rövid lött a rokolyája,
Rámönt a hat tinó ára.
3. Csütörtökön virradóra
Kiséáltam egy gunyhóra.
Elighogy elszöndörödtem,
Kilenc zsandár áll előttem!
4. Egy közülük azt kérdözte,
Hun az én útilevelem?
– Várj egy kicsit, maj mögmondom,
Csak a lajbim kigombolom!
*Mingyá ötöt agyonlüttem:
– Ez az én útilevelem!
5. Kibújtam a gunyhóm farán,
Széttekintök a nagy pusztán.
Ott sëm látok más ögyebet:
Kunyhóm körül a dögöket.
6. – Csendőr urak, mit akarnak?
Talán bizon mögvasalnak?
– Mögvasalunk, mögkötözünk,
Kalocsára úgy kísérünk!
7. Kalocsai nagy törvénybe
Harminckét úr ül a székke.
Kacsingatnak a szömembe:
Hán pár csikó jut eszömbe?
8. – Nem loptam én életömbe,
Csak egy csikót Debrecönbe.
Egy szíjhátú, keselylábú,
Világospej, hókajórút!

Szaján, Mester Mihály (70).

Mokrin–Gréda, Fehér József (74).

Csóka, Banka Mihály (54, 78).

Paksa K., 1968.

Kónya S., 1975.

Burány B., 1965, Bodor A.–Németh I.–Tripolsky G., 1990.

Lásd a 73. számú dallamnál mondottakat.

(MNT VIII. 45. típus)

Kazetta I. B 7. (Mester Mihály szajáni változata a 174. dallamon, lásd: **kazetta II. B 9. is**)

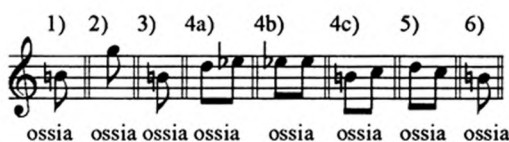
* A III–IV. dallamsorra

74.

Parlando ♩ = cca 80

1. Mi-kor mēn-tem ha - za - fe - lé, Ki-lenc zsan-dár állt e - lej - bém.

Mind azt kér-di, mi a ne - vem, Van - ē u - ta - zó - le - ve - lem?
Azt kér-dik, hogy Hun az

ossia ossia ossia ossia ossia ossia ossia

2. – Mégállj, tollas, maj mégmondom,
Ha ja lajbim kigombolom!
Ha a gallért kigombolom!
Ha ja lajbim kigombolom,
Ha a gallért kigombolom!
Mind a hatot agyonszúrom!
Mindjárt hatot agyonszúrok!

3. Visznek engem Nagyváradra,*
Bekísérnek Dombóvárra,
Kezem, lábam kurta vasba.
Kezem, lábam vasba zárva.
Testvérjeim sírdogálnak,
Hogy engemet vasba látnak.

4. Testvérjeim, ne sírjatok,
Hogy engemet vasba láttok!
Majd lőtöltöm az időmet,
Kiszabták mán az időmet,
A tizenhat esztendőmet!
Harminchárom** esztendőmet.

Gombos, Bacskó Antalné Dinnyési Anna (58).

Gombos, Ujj Józsefné Mészáros Anna (47).

Gombos, Vince Apolló (71).

Kiss L., 1940.

Kiss L., 1961.

Kovács I.–Matijevics L., 1971.

Kupolás vonalú, de nem visszatérő szerkezetű dallam. Gregorián dallam leszármazottja (*Veni creator spiritus*), ennek fríg változata (ld. VMND 1: 125. sz. is).

Variáns: távolabbról 78., 183., 185., 197., 198. (Vargyas I. 16, 226–227. old., SZDV 1/I, Járdányi I. 190–191., általános)

* Nagy-Arada

** A harminchat

75.

Giusto ♩ = 96

1. Ti - sza szé - lin el - a - lud - tam, Jaj, de szo - mo - rú t ál - mod - tam!

Meg - ál - mod - tam azt az egy - gyet: Ba - bám, nem lö - szök a ti - ed!

ossia ossia 75b: 2a vsz. ossia ossia 4. vsz

1. a Tisza mellett elaludtam, Jaj, de szomorút álmodtam! Mégálmodtam azt az égyget: Babám úgyis mást is szeret. 2. Álmajimból fölébredtem, Kilenc zsandár áll előttem! <i>Kilenc zsandár áll mellettem!</i> Égy közüllük kérdi tőlem: <i>Mind azt kérdi: mi ja nevem?</i> Hol az útzólevelem? 3. – Várja, pajtás, mögmutatom, Csak a lajbim kigombolom! Belenyótam a zsebömbe, Lévorver van a kezembe. 3. a Benyúltam a lajbizsebbe, Pisztoly akadt a kezembe. Ötöt-hatot fejbe lütem: – Itt az útzólevelem! 4. Égyget-kettőt rájuklöttem, Ötöt-hatot rájuklöttem: – Itt az útzólevelem!	5. Jaj, Istenem, micsinájak? Szaladjak-e, vagy mögájjak? Ha szaladjok, fejbe lőnek, Ha megállok, mögkötöznek! 6. De jén azért elszaladtam, Zöld erdőbenn elbujdostam. Ragyogtak rám a csillagok, Megtudták, hogy betyár vagyok. 7. Nem megmondtam, bús gelice, <i>Rég megmondtam, kis madárka:</i> Fészket ne rakj az útszélre? <i>Ne rakj fészket az uccára!</i> Mer az úton sokan járnak, Fijajidra rátánának! 8. Csak rakj fészket az erdőbe, Annak is a sűrejébe. Ettél volna fenyőmagot! Ittál volna gyöngyharmatot! 9. Csütörtökre viradóra Rátanátam egy gunyhóra. Alighogy ott léfeküdtem, Kilenc zsandár körülöttem!

10. – Hát tik itten mit akartok?
Talán bizon mögvasaltok?
– Megvasalunk, megkötözünk,
Bíróság elébe viszünk!
11. – Betyár zsandár, nē vasalj meg,
Úgyse soká löszök vason!
Betyár zsandár, ne vasalj meg,
Úgyse soká löszök vason!
12. Elindútunk Csaba felé,
Éppen a törvényszék elé.
Harminckét úr ül a székbe,
Kacsingatnak a szemembe.
13. Kacsingatnak a szemembe:
Hán csikó jut az eszömbe?
– Három deres, hat fekete,
Több csikó nem jut eszömbe.
14. Bíró juram, arra kérem,
Legyen vége a törvénynek!
Legyen vége a törvénynek,
Írhassak egy gyászlevelet!
15. Megírtam a gyászlevelet,
Elküdtem a kedvesömnök.
Megírtam én azt az égvet:
Babám, nem löszök a tized!

Torontáltorda, Kelemen Rozál (65).
Majdán/Csóka, Jasura Józsefné Gyémánt Rozália (70).

Paksa K., 1968.
Kónya S., 1976.

A betyár utazólevele ballada jellemző dallama, visszatérő szerkezet, de lényegileg nem új stílusú, ill. ennek főbb jegyeitől eltér kis szótagszámában, sorainak kis terjedelmében. Egy típusban nem túl gazdag, de mennyiségileg jelentős réteget képvisel. Kimutatható a rokonsága egy középkori himnáriumban (Budai Psalterium 15–16. század) szereplő *Hymnum dicamus Domino* kezdetű himnusszal, de egy 15. századi francia chanssonnal is. A balladákön kívül egyházi népénekek, laikus népi ájtatosságok énekei és lírai dalok hordozói. Dallamunk ritmusa ún. *mazurka ritmus* (jóni metrum), ami idegen, de nem teljesen szokatlan elem a magyar népzeneben. Az idegen ritmus következetes alkalmazása a hagyományba olvasztott változatoknál szinte sohasem valósul meg a dallamon végig. A harmadik dallamsorban 2/4 váltja fel a második 3/4-es ütemet. Mind dúr, mind moll hangnemben előforduló dallam.

Variáns: 76., 86–88., 90., 187., 199., 200. (SZDV 8, K–V 29. old., Vargyas, 1981: 0323, 0324, Járdányi II. 48, általános)

Kazetta II. A 8. (*Torontáltorda*, 9–15. vsz.)

75. a

1. Tisza partján elaludtam,
Jaj, de szomorút álmódtam!
Babám, rólad álmodoztam.
Mégálmodtam azt az égyet:
Babám, nem leszék a tied!
2. Éjfélután fölébredtem,
Kilenc zsandár állt előttem!
Csak azt kérdik: mi *ja* nevem?
Azt kérdezik: mi a nevem?
Hol az útzólevelem?
3. Belenyúltam a zsebembe,
Pisztoly akadt a kezembe.
Égyet-kettőt fejbe lútem:
Ötöt-hatot fejbe lőttem:
– Itt az útzólevelem!
4. Jaj, Istenem, micsináljak?
Szaladjak-é, vagy mégájak?
Ha szaladok, agyonlúnek,
Ha mégállok, megkötöznek!
5. Darumadár, mondtam néked:
Rég megmondtam, bús gerlice:
Út szélire ne rakd fészket!
Fészket ne rakj út szélire!
Mer az úton sokan járnak,
Fiaidra rátanának!

Csóka, Korponai Mihály (60).

Mohol, Szécsényi István (71).

Maradék, Berger Andrásné Báró Katalin (61),

Berger Mihályné Szakáll Kató (69), Berger András (57),

Varga Jánosné Molnár Teréz (56).

Burány B., 1962.

Burány B., 1974.

Bodor A.–Szemerédi M., 1993.

A 75. számú dallam változata.

75. b

1. Tisza partján elaludtam,
Tisza szélén elaludtam,
 Babám, rólad álmodoztam.
Jaj, de szomorút álmodtam!
 Megálmodtam azt az egyet:
 Babám, nem leszek a tied.
1. a Csütörtökön virradóra
 Ültem a bánathajóra.
 Éppenhogy elszenderedtem,
 Kilenc zsandár áll előttem!
2. Éjfélután felébredtem,
 Kilenc zsandár áll előttem!
 Azt kérdezik: mi a nevem?
 Hol az utazólevelem?
2. a Mikor aztán felébredtem,
Amikor én felébredtem,
 Kilenc zsandár áll előttem!
 Mind a kilenc azt kérdezi:
 – Fijú, hol az útleveled?
2. b Azt kérdezik: mi ja nevem?
 Hol az utazólevelem?
 – Várjál, zsandár, (de) majd megmondom,
 Ha mellényem kigombolom!
3. Erre szóra zsebre nyúltam,
 Kis pisztolyom kirántottam,
 Ötöt-hatot fejbe lőttem:
 – Itt az utazólevelem!
Neték! Itt az útlevelem!
3. a *de* Belenyúltam a zsebembe,
 Pisztoly akadt a kezembe.
Fegyver akad a kezembe.
 Kettőt-hármat fejbe lőttem,
 Ötöt-hatot megkötöztem.
4. Jaj, Istenem, micsináljak?
 Szaladjak-e, vagy megálljak?
 Ha szaladok, fejbe lőnek,
 Ha megálllok, megkötöznek!
5. Mondtam, ugye, fecskemadár,
 Útra fészket sose csinálj?
 Mert az úton sokan járnak,
 Fiaidra rátalálnak!

Horgos, Veréb János (18).

Horgos, Tóth Józsefné Fekete Rozália (78).

Horgos, Buzás Sándor (69).

Királyhalom, Bognár Jánosné Földi Erzsébet (62).

Kiss L., 1942.

Kiss L., 1969.

Kiss L., 1969.

Kiss L., 1972.

75. c

1. Tisza partján elaludtam,
Túl a Tiszán elaludtam,
Jaj, de rosszat álmodoztam!
Jaj, de szomorút álmodtam!
Megálmodtam azt az egyet,
Hogy a babám mást is szeret.
Babám, nem lészék a tied!
2. Éjfél tájban fölébredtem,
Kilenc zsandár állt előttem!
Azt kérdezték: mi a nevem?
Mind azt kérdi: mi a nevem?
Hol az utazólevelem?
3. – Csékáj, zsandár! Majd megmondom,
Kigombolom a kabátom!
Belenyúlok a zsebembe,
Fegyver akad a kezembe.
4. Belenyúltam a zsebembe,
Pisztoly akadt a kezembe.
Kettőt-hármat fejbe lőttem:
Ötöt-hatot fejbe lőttem:
– Itt az utazólevelem!
5. Jaj, Istenem, mit csináljak?
Szaladjak-e, vagy megálljak?
Ha szaladok, fejbe lőnek,
Ha megálllok, megkötöznek!
6. Örmester úr mellém ugrott,
A kezembe belerúgott.
Kezem-lábam vasba verte,
Így vitt a sötét tömlőcbe.
7. Fecskemadár, arra kérlek,
Az útszélre ne rakj fészket!
Mert az úton sokan járnak,
Fiaidra rátalálnak!
8. Inkább rakjad az erdőbe,
Oda is a közepébe,
Fügefának tetejébe,
Fügefának tetejébe!

Gombos, Bajcsiné Gregus Erzsébet (56),
Lovász Mária (62).

Kovács I.–Matijevics L., 1970.

76.

Giusto ♩ = 100

1. Ti-sza szé-lén el - a-lud-tam, Ej, de szo - mo - rú - t ál-mod-tam!

Mi-kor az-tán föl-éb-red-tem, Ki-lenc zsan - dár állt mel-let-tem.

2. Azt kérdözték: mi a nevem?
 Van-e utazólevelem?
 – Várjon, várjon, mögmutatom,
 Csak a mellényt kigombolom!

3. A mellényöm kigomboltam,
 A fegyveröm kirántottam.
 Ötöt-hatot fejbe lőttem:
 – Itt az utazólevelem!

Egyházaskér, Fehér József János (80).

Paksa K., 1968.

Az előző (75. sz.) dallam moll variánsa. Lásd az ott mondottakat.

Variáns: 75., 86–88., 90., 187., 199., 200. (SZDV 8, Vargyas, 1981: 0323, 0324, Járdányi II. 48, általános)

Parlando ♩ = cca 120

1. Csü-tör-tö-kön vir-ra-dó - ra Bë-mën-tem egy kis guny-hó-ba.

Ép-pen-hogy-csak el-szuny-nyad-tam, Ki-lenc zsan-dár e-lőt - tem van.

3. 4. vsz. II. a 3. vsz.

2. Kacsingatnak a szemembe,
hogy Hány csikó jut az eszembe?
 – Nem jut nekem több eszembe:
 Három szürke, hat fekete.

4. Belenyúlok a zsebembe,
 Pisztolyt rántok a kezembe.
 – Nesze, zsandár! Itt a nevem!
 Itt az utazólevelem!

3. Azt kérdezik: mi *ja* nevem?
 Hol az utazólevelem?
 – Mëgállj, zsandár, maj mëgmondom,
 Ha a lajbim kigombolom!

5. Száraz kútgém, üres vályú,
 Nem vagyok én útonnálló!
 Útonnálló ez a csárda,
 Ki *ja* betyárt bécsábíjja!

Bácskossuthfalva, Zemankó Rudolf, (63) „morovici primás”.

Kiss L., 1969.

Utolsó versszaka ivónóta.

Legelterjedtebb régi stílusú dallamunk változata. Lásd a 73. számú dallam jegyzetét. Az énekes minden versszakot következetesen variálva megismétel (lásd a 2. számú dallameltérést).

Variáns: 3., 25., 26., 73., 133., 165., 168., 170–172., 174–179., 182., 193–195. (MNT VIII. 45. típus)

A betyár lányruhában (78.)

Az egyetlen betyáréneke, ahol a betyár és pásztor ellenséges viszonyban áll egymással. (Hasonló szembenállást feltételeznek még Angyal Bandi esetében is.) Az eredeti történet szerint a lányruhába öltözött, boltot kiraboló betyárt agyonüti (elfogja) az a pásztor, akit a boltrablás után később megtámad. Jáger Jóska valószínűleg erdőkerülő volt, vagy erdőkerülő fia. (Jáger népnyelven erdészt jelent.) A ballada elterjedésének góca a Palócföld, de Moldva kivételével az egész nyelvterület ismeri mintegy 40–50 változatban. Néha az ének egyedüli tartalma a bolti kaland lányruhában.

Legkorábbi följegyzése: 1870–1871.

Dallamai főleg régi stílusúak, ritkábban idegen járású jövevények (Vargyas 9 változatot sorol fel).

Nálunk egyetlen változata került elő, melyben a lányruhás bolti kaland is pusztán vásárlássá alakult át. Balladának már nem is tekinthető, inkább csak lírai betyárdalnak. Dallamára vonatkozóan lásd a dallamjegyzetet.

Parlando, rubato ♩ = cca 116

1. Já-gër Jós-ka hí-rës bë - tyár, Most is a pi - ja - con sé - tál.

Be-me-gyen a szél-ső bolt-ba, Vá - lo - gat a vi - ga - nó - ba.

2. Kérdi tőle boltos legény:

- Mi köll neked, bétýár legény?
- Nekem olyan selyëm kendő,
- Miből ezer forint kettő.

3. Írja föl a boltajtóra:

- Itt vásárolt Jágër Jóska.
- Itt vásárolt Jágër Jóska,
- Majd mëgadja mëg valaha.

4. Jágër Jóska nagy bëtyár volt,
Mëgcsak koporsója sem volt.
Úgy tették a föld gyomrába
Fekete posztó ruhába.

(„Hallombú tudom, nem rádióbú”)

Kevi, Gere Vilmosné Kozma Mária (62).

Bodor A., 1995.

Kupolás vonalú, de nem visszatérő szerkezetű, gregorián eredetű dallam. A *Veni creator spiritus*, illetve a *Jövel Szent Lélek Úr Isten* kezdetű himnusz világi változata. Elterjedt variánsköre van mind 8, mind 10 és 11 szótagú strófákon (ez utóbbiakat l. 79–81. és 122.). Lírai szövegeket, balladákat, ún. *hajnali énekeket* és esti énekeket énekelnek rá. Legismertebb lírai szövege a *Bújdosik az árva madár* (185. sz.).

Variáns: 183., 185., 197., 198., távolabbról 74., 184. (Vargyas I. 16, 226–227. old., SZDV 1/1, Járdányi I. 191, általános)

Ki sem megyek, meg sem adom magam (79–85.)

Személytelen fogalmazású betyárének, mely a végén, elhagyva a reális helyzetet, lírába fordul. Moldván kívül mindenfelé ismerik mintegy 400 változatban. Nyilvánvalóan a betyárköltészet vége felé keletkezhetett. Kálmány Lajos is csak egyetlen változatát jegyezte fel legkésőbbi kiadványában (Szegeci népe III. 1891-ben, egyúttal ez a legkorábbi följegyzése is). Példátlan arányú, egyöntetű elterjedése is kései keletkezésre vall (talán a múlt század 80-as éveire). A Közép-Tisza vidékén legépebbek szövegei és dallamai. Változataiban alig van eltérés, csak a töredékek vagy más szövegek beolvasztásai (pl. 79. a, 80., 81. sz.) okoznak különbségeket.

Legkorábbi följegyzése: 1891.

Dallamai közül 2 főcsoport emelkedik ki: egyik egy egyházi népénekkel rokon, ebből van legtöbb változat (103., lásd 79., 80., 81. sz. – lásd a dallamjegyzetét is), a másik az új stílus archaikus rétegéből való (72 változatban, lásd 82–84. sz.). Igen sok esetben keveredik a két típus, mégpedig úgy, hogy az elsővel kezdik, de a második dallamsortól már a második dallamtípussal folytatják. A többiek egy-két változatban alkalmi ráhúzásként fordulnak elő (Vargyas 17 dallamot közöl).

A nálunk számon tartott változatok száma jelenleg 44: Bajsa (2), Csóka (3), Dobradó, Doroszló, Gombos (3), Hertelendyfalva (2), Horgos (2), Kupuszina (5), Ludas, Majdán, Nagybecskerek, Oromhegyes (4), Oroszlámos, Rábé (2), Szaján (2), Székelykeve (4), Titel, Topolya (2), Törökkanizsa, Verbica (3). A fentebb említett két fődallamon kívül elterjedt még egy másik népszerű műdallamon is, egy „Kérlek, rósám, tekints rám kegyesen” kezdetűvel (Dávidné Soltári 1790–1791), melyre Petőfi „Juhászlegény, szegény juhászlegény” kezdetű versét énekelték később, és így terjedt el a nép között számos változatban. Bukovinai dallama (85. sz.) ótörök eredetű régi stílusunk egyik tagja.

Szövegösszefüggés más balladákkal: A betyár utazólevele: *Harmadikat egy szép barna lányért, – Negyediket vélehlálásáért/Kit nem adék széles ez világerért.*

A kötetben közölt balladák 12 változatot ölelnek fel.

Parlando, rubato $\text{♩} = \text{cca } 100$

1. Nem mész - sze van i - de Kis - mar - gi - ta,

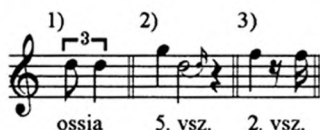
Kör - nyes - kö - rül foly - ja azt a Ti - sza.

Kö - ze - pé - be a Le - bu - ki csár - da,

Ab - ba mu - lat ég y b e - tyár bú - já - ba.

ossia 5. vsz. 2. vsz.

2. Országúton jönnek a zsandárok,
Már mésziről fénylik a csákójuk.
Elöl jön a zsandárok káplárja,
Egyenessen (a) Lebuki csárdába.

3. – Adjon Isten, Lebuki csárdásné!
Hát ez a szép pej paripa kijjé?
– Jó bort iszik ennek a gazdája!
Most jött ide, nincs egy fél órája!

4. – Küldje ki hát ennek a gazdáját!
Mondja neki, hogy adja meg magát!
– Ki sem mēgyek, meg sem adom magam!
Kinek tetszik, hajtsa el a lovam!

5. A lovamat nem annyira bánom,
Rajta levő szerszámot sajnálom!
Szügyellője a bugyellárisom,
Abba rejlik százezer forintom.

6. Száz forintot adtam én egy lóér,
Másik százat rajta a szerszámér,
Háromszázat egy szép barna lányér,
Kit nem adnék szélés e világér!

Horgos, Magócsi Andrásné Varga Etel (59).

Kiss L., 1972.

Az előző dallam 10 szótagú rokona. Lásd a 78. számú dallamnál mondottakat. Ennek a balladának leggyakoribb dallama.

Variáns: 80., 81. (Járdányi I. 194, általános)

79. a

1. Nem messze ven ide Kismargita,
Az alatt folyik el Tisza, Duna.
Közepibe a Lébuki csárda,
Abba mulat egy betyár bújába.
2. Amoda gyün hat zsandár sorjába,
Mind a hatnak rezes a csákója.
Elül gyün a zsandárok káplárja,
Egyenesen be Kismargitába.
3. – Kocsmárosné, jó estét, jó estét!
Hát ez a pej paripa kijé itt?
– Jó bort iszik annak a gazdája,
Mos' együtt ide, nincs egy fél órája.
4. – Kocsmárosné, küdjé ki ész szóra!
Nem bántsuk mink, csak kérjük a jóra.
– Nem mögyök ki, nem adom mög magam!
Ha úgy tetszik, vigyék el a lovam!
5. A lovamat nem annyira bánom,
Csak rajta a szörszámot sajnálom:
Szügyellőbe a bugyellárisom,
Abba rejlik százezör forintom.
6. Száz forintot adtam a pej lójé,
Százötvenet rávaló szörszámé,
Háromszázat ész szép barna lányé,
Kit nem annék szélös e világé!
7. Mos' tudom, hogy mibe van egy pej ló:
Nincsen olyan árok, kit nē szálljon!
Akármőre fordítom a száját,
Mindönfelé jó viszi gazdáját.

Szeged (Csongrád megye, Magyarország).

Kálmány L.

80.

Parlando ♩ = cca 80

1. Nem mesz-sze ván i-de Kis-már-gi-tá, Ázt a Ti-sza ké-rés-ké-rí fol-já.

Ké-ze-pé-ben ván egy ron-gyos csár-dá, Áb-ba mu-lát egy bē-tyār bu-jā-bá.

ossia   ossia   ossia   ossia   ossia   ossia

2. – Kocsmárosné, hállja-ē, hállja-ē:
Káti lányát szeretni ádjá-ē?
Há nem ádjá, zárja kálickábá,
hogy Nē fájjon a legény szíve rájá!

3. – Kocsmárosné, hállja-ē, hállja-ē:
Hát ez a szép pej páripá kijé?
– Rózsá Sándor ennek a gázdájá!
Most jēt ide, nincsen fél órájá!

4. – Gyíjēn ki hát ennek a gázdájá!
Vágy gyíjēn ki, vágy ádjá még mágát!
– Ki sem mégyēk, még sem ádom mágám!
Kinek tetszik, vigye el a lovám!

5. Én a lovám nem annyirá bānom,
Csák a nyergēt, izzasztót sajnáalom.
Mert a nyerēg, az a bugyēllārom,
Ábbá fekszik kilencszáz forintom!

Bácskertes, Balogh Molnár Katalin (91).

Hodovány A.–Kiss E.–Silling I., 1983.

Lásd a 78. számú dallamnál mondottakat.
Variáns: 79., 81. (Járdányi I. 194, általános)

80. a

1. Nem messze van ide Kismargita,
Azt a Tisza környes-körül folyja.
Közepébe a Bakonyi csárda,
Abba mulat egy betyár bújába.
2. Amottan már jönnek a zsandárok,
Már messziről fimlik a puskájuk.
Elöl jön a zsandár főhadnagya,
Egyenessen a csárdaajtóra.
3. – Adjon Isten, csárdásné, jó estét!
Hát ez a szép pej paripa kijé?
– Belül mulat ennek a gazdája,
Most érkezett, nincs egy fél órája!
4. – Küldje ki hát ennek a gazdáját!
Nem bántsuk mi, csak adja meg magát!
– Ki sem megyek, meg sem adom magam!
Kinek tetszik, hajtsa el a lovam!
5. Kis pej lovam nem annyira bánom,
Csak a szerszámot, aztat sajnálom!
Szügyellője a bugyellárisom,
Abba hever százezer forintom.

Doroszló, Komáromi András (72).

Bodor A., 1972.

Parlando ♩ = cca 80

1. Nem mesz - sze van i - de Kis - mar - gi - ta,

Az - tat a víz kör - nyes - kö - rül húz - ta.

Kö - ze - pé - be a Ba - ko - nyi csár - da,

Ben-ne mu - lat egy be - tyár bú - já - ba.

1. a Nem messze van ide Kismargita,
Környes-körül folyja azt a Tisza,
Közepébe a Lebuki csárda,
Abba mulat egy betyár bújába.
2. Amoda jön nyóc pandúr magába,
Jaj, de szépen ragyog a csákója!
Legelő jön a pandúrkapitány,
Egyenessen be Kismargitába.
2. a Nem messziről jönnek a zsandárok,
Jaj, de szépen fénylik a csákójuk!
Elöl megy a zsandárok káplárja,
Egyenest a Lebuki csárdába.
3. – Jó napot, te csalfa csaplárosné!
– Jó estét hát, Lebuki csárdásné!
Hát ez a szép szilaj csikó kijé?
Hát ez a szép pej paripa kié?
– hisz Jó bort iszik annak a gazdája!
– Jó bort iszik ennek a gazdája!
de Most jött ide, nincs egy fél órája.
4. – de Küldje ki hát nekünk a gazdáját!
– Küldje ki hát ennek a gazdáját,
Nem bántjuk mink, csak adja meg magát!
– Ki sem megyek, meg sem adom magam!
Ha úgy tetszik, vigyék el a lovam!

5. *hej, de Kis pej lovam nem annyira bánom,
A lovamat nem annyira bánom,
Csak a nyerégszerszámom sajnálom!
csak A rá való szerszámot sajnálom!*
Szügyellőben a bugyellárisom,
Szügyelőbe van a bugyellárom,
Kiben nyugszik százezer forintom.
Abba vagyon százezer forintom.

6. Százast adtam egy szép paripáé,
Százast adtam egy pej paripáért,
A másikat rávaló szerszámé,
Másik százast (a) rávaló szerszámért,
Harmadikat egy szép barna lányé,
Negyediket annak a csókjáé.

7. A barackfa pirosat virágzik,
Kis pej lovam alatta cikázik.
Cikázz, lovam, szenvedj e hazájért,
hiszen Én is szenvedek egy barna lányért!

*Oroszlámos, Falusi István (62), Kuglai István (65).
Rábé, Tóth Kása Jánosné Engi Mária (81).
Rábé/Csóka, Engi László (74).*

Burány B., 1975.
Bodor A., 1997.
Bodor A., 1998.

Lásd a 78. számú dallamnál mondottakat.
Variáns: 79., 80. (Járdányi I. 194, általános)

Parlando ♩=cca 76 (48-56)

1. – Kocs-má - ros - né, ej - nye, ej - nye, ej - nye!

Ki - é ez a pej ló i - de - köt - ve?

– Ró-zsa Sán - dor en - nek a gaz - dá - ja,

Most jött i - de, nin - csen fél ó - rá - ja!

ossia ossia ossia ossia 82a: 1. vsz.

2. – Küldje ki hát ennek a gazdáját!
Nem bántjuk mi, csak adja meg magát!
– Ki sem megyek, meg sem adom magam!
Kinek tetszik, vigye el a lovam!

3. A lovam nem annyira bánom,
Csak a nyeregizzasztót sajnálom!
Nyeregizzasztóban bugyellárom,
Abban nagyon kilencszáz forintom!

4. Százat adtam ezért a pej lóért,
Másik százat rávaló szerszámért,
Harmadikat egy szép barna lányért,
Negyediket vélehlálásért.

A *Kismargita* ballada másik gyakori dallama. Formára visszatérő szerkezetű (ABBA formaképletű), de lényegileg nem új stílusú, ötfokú parlando dallam. Csak erre a szövegre éneklik. Bartók megjegyzi, hogy századunk elején még nagyon sok öregember tudta.
Variáns: 83., 84. (Bartók 90, Járdányi II. 34, általános)

82. a

1. Nem messze ván ide Kismárgitá,
Kit a Tisza kényes-kérel folyja.
Közepében ván egy rongyos csárdá,
Ábbá mulát Rózsá Sándor bujábá.

2. – Kocsmárosné, hallja-ē, hallja-ē:
Hāt ez a szép pej párípá kijé?
– Rózsá Sándor ennek a gázdájá!
Most jēt ide, nincsen fél órájá!

3. – Kildje ki hāt ezt a hírēs bētyárt!
Vágy gyjjen ki, vágy ádjá mēg mágát!
– Ki sē mēgyek, mēg sem ádom mágám!
Kinek tetszik, vigye el a lovám!

4. Én a lovám nem ányirá bánom,
Csák a nyeregizzasztót sajnálom,
Mer a nyerég, az a bugyüllárom,
Ábbá fekszik százezer forintom!

Bácskertes, Antalovics Kajári Anna (69).

Silling I., 1981.

Parlando ♩ = cca 80

1. Nem mesz - sze van i - de Kis - mar - gi - ta,

Kö - rül - foly - ja azt a Ti - sza, Du - na.

h Kö - ze - pé - ben a Lë - bu - ki csár - da,

Ben-ne mu - lat egy bë - tyár bú - já - ba.

1. vsz. 4. vsz. 5. 6. vsz. ossia ossia 5. vsz. 1. vsz.

2. Amint látom, jönnek a zsandárok,
Már messziről fénylik a csákójuk.
Elő jön a zsandár főkapitány,
Igényest a csárdaajtónak vág.

3. – *hej, de* Jó napot, jó napot, szép csárdásné!
Hát ez a szép pej paripa kijjé?
– Jó bort iszik ennek a gazdája!
Most jött ide, nincsen fél órája!

4. – Kűdje hát ki ennek a gazdáját!
Nem bántsuk mink, csak adja még magát!
– Ki sëm mëgyék, mëg sëm adom magam!
Inkább vigyék el a kis pej lovam!

5. *hej, de* Lovam, lovam, lovam nem sajnállom,
Csak a rávaló szërszámot sajnállom!
Nyerëg alatt van a bugyëllárom,
Benne hever négyezer dinárom!

6. Eggyet adtam a sárga csikójé,
hej, de A másikat rávaló szerszámé,
Harmadikat egy szép barna lányé,
Negyediket vélehálásájé.

Oromhegyes, Balázs István (68).

Tripolsky G., 1971.

Az előző dallam (82. sz.) változata, lásd az ott mondottakat.

Variáns: 82., 84. (Bartók 90, Járdányi II. 34, általános)

Kazetta I. B 8. (hamiskás ének, de igen stílusos előadásmód)

84.

Parlando, rubato ♩ = cca 84–88

1. Nem mesz - sze van i - de Kis - mar - gi - ta,

Kör-nyes - kö - rül foly - ja azt a Ti - sza.

Kö - ze - pé - ben a Bë - csa - ji csár - da,

Ben - ne mu - lat egy bë - tyár bú - já - ba.

ossia ossia ossia 2. vsz. ossia

2. – Kocsmárosné, adjon Isten jó estét!
Kijé ez a pej paripa, s vendég?
– Jó bort iszik annak a gazdája!
Most érkezett, nincsen fél órája!

3. – Küldje hát ki a lónak gazdáját!
Nem bántjuk mi, csak adja még magát!
– Ki sém mégyék, még sém adom magam!
Kinek tetszik, hajtsa el a lovam!

4. A lovamat nem annyira bánom,
Csak a nyeregizzasztót sajnálom!
Nyerégizzasztót, s a bugyellárom.
Benne fekszik háromszáz forintom!

5. Száz forintot adtam a pej lóért,
A másikat a nyeregzsérszámért,
Harmadikat egy szép barna lányért,
Kit nem adnék szélés e világért!

Doroszló, Babos János (62).

Kiss L., 1968.

Dallamáról lásd a 82. számú ballada jegyzeteit.

Variáns: 82., 83. (Bartók 90, Járdányi II. 34, általános).

Parlando ♩ = cca 60

1. Nem mész - sze van i - de Kis - mar - gi - ta,

Kör - nyes - kö - rül foly - ja azt a Ti - sza.

Kö - ze - pi - be, Le - bu - ki csár - dá - ba,

Ab - ba mu - lat egy bé - tyár bú - já - ba.

2. Amint látom, jönnek a zsandárok,
Idelátszik a fénylő csákójuk.
Elöl káplár, utána a zsandár,
Égyenést a csárda elébe áll.

3. – Jó estét hát, édés csaplárosné!
Hát ez a szép pej paripa kijjé?
– Jó bort iszik annak a gazdája!
Most jött ide, nincs egy fél órája!

4. – Küdje ki kénd annak a gazdáját!
Nem bántjuk mi, csak adja még magát!
– Ki sem menyék, s még sem adom magam!
Kinek tetszik, vigye el a lovam!

5. A lovamot nem annyira bánom,
Csak a nyerégszerszámot sajnálom!
Szügyelőbe a bugyellárisom,
Abba vagon százezër forintom!

6. Ezrét adtam szép pej paripámétt,
Másik ezrét rá a lószerszámétt,
Ezrét adtam egy szép barna lányétt,
Ezrét pedig vélehállásáétt.

Ótörök eredetű régi stílusú dallam, többé-kevésbé minden dialektusterületen előfordul. Szövegei főképp szerelmi és katonadalok, akad egy-két ballada (pl. a *Háromszoros magzatgyilkos*), egy-egy lakodalmos (menyasszony-öltöztető), illetve „A vénlány panasza”. Változatunk rendhagyó tagja típusának. (Katonadalként ld. VMND 1:1. sz.)
(MNT VII. 26. típus)

Szilaj csikó nem eladó (86–90.)

Sokféle motívummal összeolvasztva éneklük, többnyire rabénekekkel. Sajat cselekménye alig van, inkább egy ötlet a tartalma, emiatt lírai dalnak minősíthető. Párbeszédese formája, „helyszíne” és betyár-rabénekekkel továbbszótt tartalma miatt a betyárballadák határán mozog. Moldván kívül nyelvterületszerte ismerik, változatainak száma 120 körüli. Gyakran olvasztják egybe *A betyár utazólevele* balladával (lásd annál a fejezetnél is), úgyhogy egyszerűen a *Szilaj csikó* után illesztik. Fordítva is megtörténik, de a történet logikája úgy értelmét veszti (89. a sz.). Erre az eljárásra az azonos dallam, azonos kezdés és hasonló hangulat ad lehetőséget (89., 89. a, 90. sz.). Egyéb lírai, rab- és betyárdalokkal is egybefonódik (86., 87. sz.).

Legkorábbi följegyzése: 1846.

„Sajat” dallama nincs, különféle népszerű régi dallamra és néhány új stílusúra húzták rá (Vargyas 20-at sorol fel).

A nálunk jelenleg számon tartott változatok száma 18: Felsőhegy (2), Gombos (3), Horgos, Kupuszina (4), Martonos/Zenta (2), Mohol, Oromhegyes, Topolya (3), Völgyes. Dallamai szinte kizárólag egy egyházi népénekkel rokon, régies új stílusú dallamok (Járdányi II. 48), két esetben ötörök eredetű régi stílusunk tagjai (MNT VIII: 45. típus).

Szövegösszefüggés más balladákkal: A betyár utazólevele; Rabének: *Szabad madár vagy te, rózsám*; Szerelmi, lírai: *Hajtsd ki, rózsám, az ökröket, Ha elveszik a szűrödet, Nem jó erdő mellett lakni, Tisza partján elaludtam.*

A kötetben közölt balladák 11 változatot ölelnek fel.

Giusto $\text{♩} = 66$

1. Ti - sza szé - lén el - a - lud - tam,

Ba - bám, ró - lad ál - mo - doz - tam.

Még - ál - mod - tam azt az ë - gyet:

Ba - bám, nem le - szek a ti - jed!

1) ossia 2) ossia 3) ossia 4) ossia 5a) ossia 5b) ossia 6) ossia

1. a Tisza partján elaludtam,
Babám, rólad álmodoztam.
Mégálmodtam azt az egyet:
Hogy a rózsám mást is szeret.

2. Mikorára fölébredtem,
Kilenc zsandár áll előttem!
– Zsandár urak, mit akarnak?
Talán bizon megvasalnak?

3. – Nem akarunk megvasalni,
– *Nem akarjuk megvasalni,*
Szilaj csikót keresünk mi!
– Szilaj csikó nem eladó,
de Nem is zsandár alá való!

4. Mer ha arra zsandár ülne,
Szabad madár is rab lenne!
Szabad madár vatte, rózsám,
Mégis ritkán jársz el hozzám!

5. – Hajtsd ki, rózsám az ökröket,
Legeltesd még szegényeket!
A tilosba nē eresztgesd,
Mer elveszik a szűrödet!

6. Ha jelvészik a szűrödet,
Mivel takarsz bē jēngēmet?
– Van énnékēm irhás subám,
Azzal takarlak bē, babám!

Felsőhegy, Bődéné Zónai Rozál (55).

Martonos/Zenta, Sóti Mihályné Beszédes Etelka (46, 65).

Burány B., 1963.

Bodor G., 1971, Bodor A.–Németh I., 1990.

A *Szilaj csikó* ballada nálunk gyűjtött változatainak szinte kizárólagos dallama ez a formára visszatérő szerkezetű, de lényegileg nem új stílusú, kis szótagszámú, kis terjedelmű, mazurka ritmusú dallam. Dúr és moll hangnemben is előfordul. Valószínűleg a 15–16. században gyökerezik, kimutathatók egyházi és világi dallamrokonai. A balladákon kívül egyházi népekek, laikus népi ájtatosságok énekei és lírai dalok hordozói. Lásd a 75. számú dallamnál mondottakat is.

Variáns: 75., 76., 87–90., 187., 199., 200. (SZDV 8, K–V 29. old., Vargyas, 1981: 0323, 0324, Járdányi II. 48, általános)

87.

Giusto ♩ = 84

1. Nem jó er - dő mel-lett lak-ni, Mert sok fát köll ha-so-gat-ni!

Há-rom ö - let, még egy fe-let, Ö-l-el-jen még, a - ki sze-ret!

2. Tisza szélén elaludtam,
Jaj, de szomorút álmodtam!
Mégálmodtam azt az égyet,
Hogy a rózsám mást is szeret.

3. De én erre fölébredtem,
Kilenc zsandár áll mellettem!
– Zsandár urak, mit akarnak?
Talán bizon mégvasalnak?

4. – Nem jöttünk mi tolvajolni!
Szilaj csikót jöttünk venni!
– Szilaj csikóm nem eladó!
Nem is zsandár alá való!

Horgos, Molnár János (66).

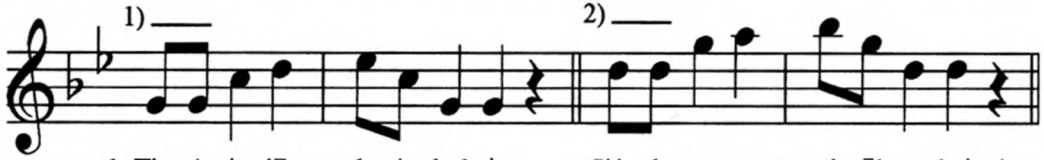
Kiss L., 1942.

Az előző dallam (86. sz.) moll variánsa, lásd ott és a 75. sz. alatt.

Variáns: 75., 76., 86., 88–90., 187., 199., 200. (SZDV 8, K–V 29. old., Vargyas, 1981: 0323, 0324, Járdányi II. 48, általános)

88.

Giusto ♩ = 92

1. Ti-szá párt-jān el - à - lud-tám, Jáj, de szo-mo - rūt āl-mod-tám!

Āl - má-im-ból fĕl - éb-red-tem, Ki-lenc zsán-dār āll e - lét-tem!

ossia ossia

2. – Zsándār urák, mit ákárnak?
Tālān vásālni ákárnak?
– Nem ákárunk mi itt semmit,
Sārgā csikót keresink mi!

3. – Sārgā csikó nem eládó,
Nem is zsándār ālā váló!
Mert hā ārrā zsándār ilne,
Mint ā mādār, úgy repilne!

Bácskertes, Novics Gúzsvány Erzsébet (58), Molnár Soód Erzsébet (79),
Péter Molnár Mária (70),
Molnár Guzsvány Verona (64),
Balogh Molnár Katalin (91).

Bazsantik M.–Cservenkovics A.–
Hodovány A.–Kiss E.–Silling I., 1983.

Lásd a 75. és 86. számú dallamok jegyzeteit. Moll változat.

Variáns: 75., 76., 86., 87., 89., 90., 187., 199., 200. (SZDV 8, K–V 29. old., Vargyas, 1981: 0323, 0324, Járdányi II. 48, általános)

Giusto ♩ = 80 (100)

1. Ti-sza part-ján el - a - lud-tam, Jaj, de rossz-szat ál-mo-doz-tam!
 Ti-sza szé-lén Jaj, de fur - csát

h Még-ál-mod-tam azt az é-gyet: Ba-bám, nem lē - szék a ti - ed!

ossia ossia ossia

2. Éjféltájba fölédretem,
Hát, amikor fölédretem,
 Kilenc zsandár áll előttem!
 – Zsandár urak, mit akarnak?
 Talán vasalni akarnak?
Talán bizony megvasalnak?
2. a – Zsandár urak, mit akarnak?
 Talán vasalni akarnak?
 – Nem akarunk megvasalni,
 Szilaj csikót keresünk mi!
3. – Nem akarunk mi vasalni,
 – *Nem akarunk megvasalni,*
 Szilaj csikót jöttünk venni!
Szilaj csikót keresünk mi!
 – Szilaj csikó nem eladó,
 Nem is zsandár alá való!
3. a – Szilaj csikóm nem eladó,
 Nem is zsandár alá való!
 Mer ha arra zsandár ülne,
 Szégin legin mind rab lenne!
4. Mert ha arra zsandár ülne,
 Szabad madár egy sém lenne!
 Még azt kérdik: mi ja nevem?
 Hol az utazólevelem?
5. Várjál, zsandár, majd megmondom,
 Ha ja lajbim kigombolom!
 Belenyútam a zsebembe,
 Pisztolý akadt a kezembe.
5. a Kérdi tőlem a kapitány:
 – Hová való vagy, te betyár?
 – Mindjárt, mindjárt megmutatom,
 Csak a lajbim kigombolom!
6. Ötöt-hatot agyonlőtem:
 – Itt az utazólevelem!
 Ötöt-hatot agyonlőtem:
 – Itt az utazólevelem!
6. a A lajbimat kigomboltam,
 Pisztolýomat kirántottam,
 Éggyet-kettőt fejbe lőttem:
 – Itt az utazólevelem!

7. Jaj, Istenem, micsinájak?
Szaladjak-e, vagy mégájak?
Ha szaladok, fejbe lőnek,
Ha szaladok, agyonlőnek,
Ha megállok, megkötöznek!
Ha megállok, vasra vernek!

8. Bús gerlice, mondtam néked:
Rég megmondtam, bús gerlice,
Az útszélre ne rakj fészket,
Ne rakj fészket az útszélre,
Mert az úton sokan járnak,
Fijajidra rátalálnak!
A fészkedre rátalálnak!

9. Inkább rakjál zöld erdőbe,
Annak is a közepibe;
Enni adjál venyőmagot,
Inni adjál gyöngyharmatot!

Topolya, Csököné Farkas Erzsébet (57).
Topolya, László Jánosné Virág Teréz (73).
Völgyes, Losonc Józsefné Pósa Anna (56).
Oromhegyes, Törtelyi Mátyásné Dávid Viktória (63).

Borús R., 1976.
Tóth F., 1976.
Bodor A.–Lázár K., 1995.
Bodor A., 1995.

Lásd a 75. és 86. számú dallamok jegyzeteit. Dúr változat.

Variáns: 75., 76., 86–88., 90., 187., 199., 200. (SZDV 8, K–V 29. old., Vargyas, 1981: 0323, 0324, Járdányi II. 48, általános)

Kazetta I. B 9. (Csököné topolyai változata a bizonytalan dallamú I. vsz. kivételével)

89. a

1. Tisza partján elaludtam,
Jaj, de rosszat álmodoztam!
Megálmodtam azt az egyet:
Babám, nem leszek a tied!
2. Éjféltájban fölébredtem,
Kilenc zsandár áll előttem!
Kérdik tőlem, mi a nevem?
Hol az utazólevelem?
3. Belenyúltam a zsebembe,
Revolverom a kezembe.
Kettőt-hármat fejbe lőttem:
– Itt az utazólevelem!
4. Jaj, Istenem, mit csináljak?
Szaladjak-e, vagy megálljak?
Ha szaladok, fejbe lőnek,
Ha megállok, megkötöznek!
5. – Zsandár urak, mit akarnak?
Tán biz vasalni akarnak?
– Nem akarunk mi vasalni,
Pej paripát vásárolni!
6. – Pej paripa nem eladó,
Nem a zsandár alá való!
Mert ha arra zsandár ülne,
Még a madár is rab lenne!

Űrög.

Király E., 1964.

Giusto ♩ = 88 (72)

1. Du-ná-pár-ton el - à - lud-tám, Jáj, de szo-mo - rú t ál-mod-tám!

Á-lom kéz-be föl-éb-red-tem, Ki-lenc zsán-dár áll e - lét-tem!

1. a Tisza szélén elaludtam,
Jaj, de szomorút álmodtam!
Mégálmodtam azt az égyet:
Babám, nem lészék a tied!

2. Álmaimból fölébredtem,
Kilenc zsandár áll előttem!
– Mit akarnak itt az urak?
Talán vasalni akarnak?

2. a – Zsandár urák, mit akárnák?
Talán vásálni akárnák?
– Nem akárunk mi itt semmit,
Sárgá csikót keresink itt!

2. b – Nem akarunk mink vasalni,
Szilaj csikót keresünk mink!
– Szilaj csikó nem eladó,
Nem is zsandár alá való!

3. – Sárgá csikó nem eladó,
Zsandároknak nem is való!
Mert há árrá zsandár ilne,
Mint a madár, úgy repilne!
Szabad madár is rab lenne!

4. Egyik kérdi: mi a nevem?
Hol az utazólevelem?
Belenyúltam a zsebembe,
Fegyver akádt a kezembe.

4. a – Hallod, hogy mit kérdék tőled?
Hun az utazóleveled?
– Majd ha lajbim kigombolom,
Akkor aztat megmutatom!

5. Belenyúltam a zsebembe,
Fegyver akádt a kezembe.
Étét-hátot fejbe létem:
– Itt az utazólevelem!

5. a A lajbimat kigomboltam:
– Itt az utazólevelem!
Ha a zsandár aztat kéri,
Nesze, zsandár! Itt a levél!

6. Jáj, Istenem, micsinálják?
Szaládják-é, vágy megállják?
Há megálllok, megkötöznek,
Há szaládok, fejbe lének!

Gombos, Szűcs Katalin (79).
Bácskertes, Bódis Mikó Mária (82).

Kovács I.–Matijevics L., 1970.
Silling I., 1981.

Lásd a 75. és 86. számú dallamok jegyzeteit. Moll változat.

Variáns: 75., 76., 86–89., 187., 199., 200. (SZDV 8, K–V 29. old., Vargyas, 1981: 0323, 0324, Járdányi II. 48, általános)

Nem akar a vezérürüm legelni (91–95.)

A múlt század végén alakult betyártörténet balladai fölépítés nélkül. Moldva kivételével az egész nyelvterületen ismert mintegy 100 változatban. Nálunk olykor *A báró lány és a gulyás* „előtörténetéül” szolgál (lásd abban a fejezetben). Gyakran előfordul bennük betyárszöveg, de egyéb lírai szövegek is (93–95. sz.).

Legkorábbi följegyzése: 1892 és 1900 között.

Dallamai között (Vargyas 19-et sorol fel) nagy számban szerepel egy új stílusú, funkciós harmóniarend szellemében fogant nóta, valamint több alkalmi régi és új stílusú.

Nálunk jelenleg 41 változatát tartjuk számon: Bácsföldvár, Bajsa, Csóka (2), Dobradó, Doroszló, Gombos (2), Ludas, Horgos (5), Kanizsa (3), Kishomok, Kupuszina (4), Mohol (2), Oromhegyes (3), Padé (2), Szaján, Temerin, Topolya (3), Tiszaszentmiklós, Verbica (4), Zenta (2). Dallamaik zömmel az új stílus műdalos rétegét képviselik. Itt közölt dallamaink romlatlan hagyományba tartoznak (lásd a dallamjegyzeteket).

Szövegösszefüggés más balladákkal: Lova lába megbotlott, Lóra, csikós és Betyárdalok: *Fölülök a szamaramra, Kiválasztok három pirost, hat derest, Betyár kupec azért adja a bankót, Úgy nőtem föl, mint erdőben a gomba*; A betyár utazólevele: *Hová való születés vagy, te bojtár.*

A közölt balladák 11 változatot ölelnek fel.

91.

Parlando ♩ = 84

1. Nem a - kar a ve - zér - ü - rüm le - gel - ni,

Csen - ge - tyű - jét szo - mo - rú - an pen - ge - ti.

I - de - gen sza - got é - rez a me - ző - ben,

Hát - ra - né - zek: hat pan - dúr jön se - be - sen!

2. A hadnagynak kancsuka a kezébe,
Egyenest megy a kisbojtár elejbe:
– Pakkolj, bojtár, szamaradra most mindjárt!
Kezed-lábad vasra veretem mindjárt!

3. – Már én addig el nem mék a nyájamtól,
Míg számadóm ki nem jön a városból!
Hadnagy uram, rám ne vágjon kend többet!
Bizonyomra: leverem itten kendet!

4. – Hová való fiú vagy, te kisbojtár?
– Kunszentmiklós az én szülőtte-hazám!
Kunszentmiklós az én szülőtte-hazám,
Abban nevelt engem az édesanyám!

5. Úgy nőtem fel, mint erdőben a gomba,
Csikót loptam már húszéves koromba.
Én loptam el a vármegye hat lovát,
Engem keres az egész Magyarország!

Bácsföldvár, Vincze (kb. 50).

Vincze, 1905, 1910.

Régi stílusú vajdasági „födallamaink” egyike. Jellemzőes nagy alföldi típus (bár máshol is előfordul, góca mégis az Alföld), az ótörök réteg kvintváltás nélkül ereszkedő tagja. Főleg pásztor- és betyárdalok, betyárballadák kapcsolódnak hozzá, néha ponyva- és új balladák, ritkábban lírai. Zömmel parlando tempóban hallható, de előfordul giustóban is, nálunk elvétve (pl. VMND 1: 127. sz.), de pl. a Dunántúlon karikázóként is ismert. Főzárata mindig a kis terc, első sora megállhat az oktávon, a szeptimen és a kvinten, ritkán az alaphangon is. Harmadik sora zárulhat kis tercen vagy kvinten, ritkán oktávon is.

Variáns: 67–70., 92., 123–125., 135., 142–147., 151., 154., 155. (MNT IX. 73. típus)

91. a

1. Nem akar a vezérürüm legelni,
Részkolompját olyan búsan pengeti!
Bús kolompját szomorúan pengeti.
Idegën szagot érez a pusztába.
Hátranézek: hat zsandár jön utánam!
Hátratekint: hat zsandár jó nyomába!
2. Azt kérdëzi a zsandár fõkapitány:
Kapitány úr azt kérdi a bojtártul:
– Hová való születés vagy, tã bojtár?
– Veszprém megyében születtem, Iglódban.
– *A Balaton erdõ mellett, faluba.*
Csendõr úrnak arra nõ légyen gondja!
Kendnek arra, kapitány úr, mi gondja?
3. – Pakój, bojtár bëtyár a számadásra!
Vasat verëk még ma kezed-lábadra!
– Hat zsandárnak nincsen olyan hatalma,
Hogy ëngëm a nyájamtól elhajtana!
4. *mer* Én a nyájam addig oda nem adom:
A számadóm a csárdából kivárom!
Olyant vágok a csendõr úr fejére,
Hogy lëborul a számadó elébe!
4. a Kapitány úr parancsol a zsandárnak:
– Rövid vasat adjatok a bojtárnak!
Vasba verõm kezeit-lábát nyakába,
Ne beszéljön oly bátran a zsandárnak!
Mért beszél ilyen bátran a zsandárral?
5. Fõlülök a szamaramra nagy búsan,
Ha fõlülök a szamaram hátára,
Ha még ëgyszõr fõlülök a csacsimra,
Füle közé vágok a gamósbottal.
Füle közé vágok a gamósommal.
hej, de Isten veled, szép selymës nyáj,
elmegyëk!
Vagy mëghalok, vagy a rózsámé lësözëk!
6. Vásárokról vásárookra járok én,
Sõrrel, borral, bornyúhússal élëk én.
Sõr elõttem, karjaim közt a babám,
Hátam mëgëtt vígan húzza a cigány!
7. Belenyúlok a kis lajbim zsebëbe:
Jaj, de kevés ötkoronás van benne!
Kiválasztok a ménësbõl ëgy csikót,
Bëtyár kupëc azër adja a bangót.

Zenta, Mangurás Ferencné Nagy Anna (66).
Magyarpadé, Medve Sándor (66).
Magyarpadé, Pintér Istvánné Keszég Etel (72).

Tripolsky G., 1970.
 Tóth F., 1972.
 Katona I.–Tóth F., 1972.

Parlando ♩ = cca 84

2. – Buj - tár paj - tás, nyer-geld lē ja sza - ma - rad!

1) _____

Vas-ba tē-szēm mind - jár a két ka - ro - dat!

2) _____

– De jén ad - dig el nem mék a nyá - jam - tul,

Még szám - a - dóm ki nem jön a csár - dá - bu!

1)

2)

3)

ossia

a: 3. vsz.

4. vsz.

1. Nem akar a vezérürüm legelni,
Rézkolompját jaj, de búsan zörgeti!
Idegén szagot éröz a pusztában.
Hátratekint: hat zsandár jön utána!

3. Káplár uram foga a szijkancsikát,
Végigvági bujtár bodor subáját.
– Káplár uram, még nē jüssön kend többet!
h Bizonyomra mondom: léverēm kendet!

4. Erre szóra jazt feleli ja káplár:

– Hová való születés vagy, te bojtár?
– Kiskun mēgye, Ilova jaz én hazám,
Ēgy pusztában nevelkēdtem föl árván.
Ēggy erdőben nevelkēdtem, mint a gomba,*
Loptam lovat kilencéves koromba.

* A III–IV. dallamsorra

Oromhegyes, Balázs István (68) juhász.

Tripolsky G., 1971.

Az előző (91. sz.) dallam változata. Lásd ott.

Variáns: 67–70., 91., 123–125., 135., 142–147., 151., 154., 155. (MNT IX. 73. típus)

Kazetta I. B 10. (Hangzó melléklet a 2. vsz.-tól. Az 1. vsz. új stílusú, műdal eredetű dallamon szólal meg, majd átvált az itt közölt dallamra. Ugyanez a felvétel hallható: VMND lemez B 2. a.)

92. a

1. Nem akar a vezérürü legelni,
a Rézkolompját de mérgessen zörgeti!
Idegën szagot érez a pusztába.
Fölnézék: hát hat zsandár jön utánnam!
2. Legelő jön a zsandárfőkapitány,
Igényést a juhászbojtár elé vág:
– Juhász pajtás, nyergeld lē a szamarat!
Vasba tészēm mindjá mindkét karodat!
3. – *de* Hat zsandárnak nincsen olyan hatalma,
Hogy éntőlem a juhnyáját elhajtsa!
mer én Olyat vágok az első zsandár fejére,
Hogy lebukik a számadó elébe!
4. Mer én innet el nem mék a nyájamtól,
míg A számadó ki nem jön a csárdából!
Zsandárkáplár foga a szíjkancsikát,
Végigvágta juhász bodor subáját.
5. – Zsandárkáplár, mé ütött még engēmet?
Bizonyomra mondom, léverēm kendet!
Juhászbojtár a gamóssát fölvette,
Úgy vágott a zsandárkáplár fejére.
6. Azt kérdezi az a hírēs kapitány:
– Hová való születés vagy, te bētyár?
– Kiskun mēgye, Ilova *jaz* én hazám,
Ott nevelēdtem föl én ēgy nagy pusztán!

Oromhegyes, Bicskei Mihályné Balázs Ida (45).

Tripolsky G., 1971.

93.

Rubato ♩ = cca 158

1. Nem a - kar a ve - zér - ü - rüm le - gel - nyi,

Csön - ge - tyű - jét szo - mo - rú - an pön - ge - ti.

I - de - gën sza - got é - röz a pusz - tá - ba.

Hát - ra - te - kint: hat zsan - dár jön u - tá - na!

1)
ossia

2. – Gyorsan pakúj szamaradra, tē bojtár!
Kezed-lábad vasra verēm, de mindjár!
– Én addig el nem mēgyék a nyájamtul,
Még a gazdám ki nem gyün a csárdábul!

3. A kisbujtár sēm nem vētte tréfára,
Gamósbotját fölvette ja vállára.
Olyat ütött őrmestēr úr fejére:
Lēbukott a kis pej lova elébe!

4. Fölülök a szamaramra nagy búsan,
Füle közé vágok a nagy gamóssal.
Isten veled, bese nyájim, elmēgyék!
Vagy mēghalok, vagy a babámé lēszek!

5. Szőke kislány udvarába van egy kút,
Márványkőből van oda ja gyalogút.
Nyílik rajta rózsa, szegfű, rēzēda*,
Magyar huszár pej paripán jár oda.

* ibolya

6. Énbelőlem nem jó csillag lett volna:
Éjfél tájban nem ragyoghattam volna.
Jaj, de magos ez a dicső ménnyország!
Onnand is lejárnék, babám, tēhozzád!

Gombos, Lengyel Pál (60), Kálóczi József (50), Bacskó Antalné Dinnyési Anna (57).

Kiss L., 1939.

Régies dallamjárású új stílusú dallam.
(Járdányi II. 35, dél-dunántúli, ennek távolabbi változata)

94.

Poco rubato $\text{♩} = \text{cca } 74$

1)

1. Nem a - kar a ve - zér - ü - rüm le - gel - ni,

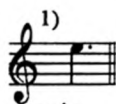
Csön - ge - tyú - jét szo - mo - rú - jan pön - ge - ti.

I - de - gën sza - got é - röz a me - zó - be,

Hát - ra - for - dul: hat zsan - dár jön mö - göt - te!

ossia

2. Igenyést az öreg bojtár elébe, Háromágú kandzsi van a kezébe. – Hadnagy uram, rám ne vágjon kend többet! Bizonyosra mondom: léverem kendet!	4. Nem akar a vezérürüm legelnyi, Nem akar a kisangyalom szeretnyi. Mondtam neki: szeress, rózsám, engemet! De azt mondta: későn van már, nem lehet!
3. Kérdi tőle a főhadnagy kapitány: – Hová való születés vagy, te bujtár? – Stárpiányi Desszpedvárba születtem. Nem volt anyám, mégis fölnevelédtem! Föl is nyöttem, mint a rétén a gomba,* Jobban, mint az édesanyám gondolta!	5. Borzodába szépen szól a pacsirta, Levelem régi szeretőm írta. Nem köll nekem sém a levél, sém maga! Né átkozzon engem az édesanya!

* A III–IV. dallamsorra

6. Elátkozott engemet az én anyám,
Hogy nē lēgyēn sēm országom, sēm hazám,
Csipkebokor lēgyēn az én szállásom,
Ott sē lēgyēn sokáig maradásom.

(Mēnyecke vótam, legeltetés közbe danútam 1890 körül.)

Doroszló, Samu Istvánné Bártol Örsébet (68).

Kiss L., 1942.

Nagy hangterjedelmű, modális hangsorú új stílusú dallam.

(Szélső sorait vö. Járdányi II. 83, általános, a középsőket uo. 104, dunántúli, alföldi és palóc)

Giusto $\text{♩} = 84$

h 1. Nem a - kar az ö - kör - gu - lyám le - gel - ni,

Réz - ko - lomp - ját, jaj, de bú - san zön - ge - ti!

I - de - gen sza - got é - rez a pusz - tá - ba,

Hát - ra - né - zek: hat zsan-dár jön u - tá - nam!

3. vsz.   2. vsz.

2. Hat zsandárnak nincsen olyan hatalma,
Hogy az ökörgulyámtól elhajtana!
Olyat vágok csendőrkáplár fejére,
hogy Lehasal a számadó júr elébe!

3. Nem ide való születésű vagyok én,
Messze földről vándoroltam ide jén.
Így jár, aki messze földre vándorol:
Nincs babája, ki vállára borújon!

Ludas/Hajdújárás, Szücs László (70).

Bodor A.–Varga A., 1992.

Egyike legnépszerűbb kis terjedelmű új stílusú dallamainknak. A szélső sorok elején lappangó szekund-sekvencia a romlatlan néphagyományban ismeretlen.

Variáns: 56. (Járdányi II. 14, dunántúli, dél-alföldi, palóc, ritkábban székely)

Lóra, csikós (96–99.)

Személytelen, elvont betyárdal a betyárélet jeleneteinek felvillantásával. A hozzá illesztett rabmotívumokkal együtt ugyanazt a felépítést valósítja meg, mint a legjobb betyárballadák: a betyárélet dicsősége után következik a bűnhődés. A mintegy 90 változatban gyűjtött ballada a nyelvterület alföldi részén él, Erdélyből csupán egy változata került elő. A Duna–Tisza-közén keletkezhetett a múlt század végén. Kálmány még nem jegyezte fel.

Legkorábbi följegyzése: 1892–1900.

Főként egy dallamtípushoz kapcsolódik (96–98. sz.), tehát „saját” dallama van, a többi alkalmi ráhúzás (Vargyas 8 félélt sorol fel).

Nálunk mindössze 12 változata került elő: Horgosról és Gombosról (5-5), Hertelendyfalváról egy töredék és egy észak-bácskai ismeretlen helyről. Dallamai főként a „saját” dallamok, egyénien alakított régi stílusú formák vagy idegen eredetűek.

Szövegösszefüggés más balladákkal: Nem akar a vezérürüm legelni: *Kiér a mészáros – Ád bangót eleget*; Rabénekek.

A kötetben közölt balladák 11 változatot ölelnek fel.

Parlando

1. Ló - ra, csi - kós, ló - ra! El - sza - ladt a mé - nes!

El-sza-ladt a mé-nes! Csak e-gye-dül ma-radt A pány-ván a nyer-ges!

2. Nyergeljétek fel hát
A fekete Pirost!
A fekete Pirost!
Hagy ugrajtom által
A zavaros Marost!

Horgos.

Bartók B., 1906.

Ótörök eredetű örökségünk ritka, ötsoros dallama. A dallamtörzsnek van négy- és hatsoros ága is (lásd 8., 38., ill. 110. sz.). Ezek az énekesek tudatában gyakran összekeverednek. Legnépesebb az ötsoros típus, mely az egész Alföldön és a vele érintkező dunántúli és északi területeken elég egyenletesen van képviselve. Betyár- vagy rabszövegeket énekelnek rá.

Variáns: 97., 98., 109., távolabbi 8., 38. és ezek oldalága 36., 39., 40., 106., 109., 115., 121., ill. 110. (MNT VIII. 37. típus)

97.

Parlando ♩ = cca 104

1. Ló - ra, csi - kós, ló - ra! j El - sza - ladt a mé - nés!

El-sza-ladt a mé-nés! Csak ë-gye-dül ma-rad A pány - ván a nyer - gës!

2. Elszaladt a ménës,
Nem tēheték róla!
Nem tēheték róla!
Majd az öregbujtár
Adjon számot róla!

2. a Nem tēheték róla,
Mert még vagyok fogval,
Mert még vagyok fogval!
Itt az öregbujtár,
Adjon számot róla!

3. Azt gondolod, rózsám,
Hogy én beteg vagyok,
Hogy én beteg vagyok?
Kilenc esztendeje,
Miúta rab vagyok.

4. Az aradi várnak
Az aradi jó vár,
Kőbül van a fala,
Kőbül az oldala,
Kőbül van a fala.
Kőbül az oldala,

De sok szēgény rabnak
De sok rabok könnye
Könnye csordul rajta!
Csordulnak lē rajta!

5. Hull a könnyem, hullik,
Majd elissza ja föld!
Majd elissza ja föld!
Úgyis sírba tētet
Ez a sötét tömlőc!

6. Nyújtsd be, rózsám, nyújtsd be
Fehér zsebkendődet!
Fehér zsebkendődet!
Hagy törüljem bele
Könnyes szēmejimet!
Sűrű könnyejimet!

7. A tömlőc feneke
Az én vetett ágyam,
Az én vetett ágyam,
Annak két ódala
Az én hálótársam.

8. A tömlöc teteje
Takaródzó párnám,
Takaródzó párnám,
Kígyók, békák széme
Világító gyertyám.

Gombos, Dudás István (72).

Kiss L., 1936.

Gombos, Kálóczi Imréné Tamaskó Éva (30).

Kiss L., 1938.

Gombos, Lengyel Pál (60), Bacskó Antalné Dinnyési Anna (57),
Tamaskó Antalné Filipovics Anna (63).

Kiss L., 1939.

Az előző dallam (96. sz.) változata. Lásd az ott mondottakat.

Variáns: 96., 98., 109., távolabbi 8., 38. és ezek oldalága 36., 39., 40., 106., 109., 116., 121., ill. 110.
(MNT VIII. 37. típus)

Parlando, rubato ♩ = cca 100

1. Ló - ra, csi - kós, ló - ra! E' - sza - ladt a mé - nés!

E'-sza-ladt a mé-nés!

Csak  -gye-d l ma-radt A p ny-v nn a nyer-g s!

2. *h* Nyergelj t k fel hát
Ezt a paj paripát!
Ezt a paj paripát!
Hagy ugaratom által
A zavaros Tiszát!
Hagy ugaratom által*
A zavaros Tiszát!

3. *h* Zavaros a Maros,
Magam is  tm gy k,
Magam is  tm gy k.
a Bánáti guly sn 
J  vacsorát  sz k.

4. – Igyál,  gy l, pajtás,
Ez ám az  ldom s!
Ez ám az áldomás!
 gys m hajtsz már többé
Ilyen csapatt marhát!

5. – Hajtottam eleget:
Kilencvenkilencet!
Kilencvenkilencet,
Kij r a mészáros
 d bangót eleget.
Kij r a mészáros*
 d bangót eleget.

* A IV–V. dallamsorra

6. Mëgkötöm a lovam
Dijófa ágához,
Dijófa ágához,
Leteszem kalapom
Két első lábához.

7. Lehajtom bús fejem
A babám ölibe,
A babám ölibe.
Hullajtom könnyejim
Selém köténnyébe.
*Hullanak könnyejim
Selém köténnyébe.

8. Ne csudákozzatok,
Hogy én árva vagyok!
Hogy én árva vagyok!
mer Kilenc esztendeje,
Múta raboskodok!

9. *a* Tizediket töltöm
A váci fëgyházba,
A váci fëgyházba.
h De sok vizet hordtam
A rabok számára!
(Ott is vótam... Vácon...fëgyházba...)

10. *h* Rab vagyok, rab vagyok,
Szabadulást várok!
Szabadulást várok!
A jó Isten tudja,
Mikor szabadulok!?

11. Tërgyig vagyok vasba,
Könyékig bilincsbe,
Könyékig bilincsbe!
Verje mëg az Isten,
Aki rámverette!
Verje mëg az Isten,*
Aki rámverette!

12. *h* Gyünnék a zsandárok
Babám, mindënfelű!
Babám, mindënfelű!
h Gyünnék a zsandárok
Babám, értem mindënfelű!
(Ennyi!)

Észak-Bácska, idős pásztoember.

Bodor G., 1970.

Dallamáról lásd a 96. számú dallamnál mondottakat.

Variáns: 96., 97., 109., távolabbi 8., 38. és ezek oldalága 36., 39., 40., 106., 109., 115., 121., ill. 110.
(MNT VIII. 37. típus)

---

* A IV–V. dallamsorra

99.

Parlando, rubato $\text{♩} = \text{cca } 104$

2. Csü-tör-tö-könn es-te Csak azt vet-tem ész-re, Csak azt vet-tem ész-re:

Hej, de j A sze -ge - di rét al - já - ba Vas-ra va-gyok ver-ve!
 Hej, de j A sze -ge - di rét al - já - ba Meg is va-gyok ver-ve!

1. vsz. 1. vsz. 1. ism. 3.vsz.

1. Lóra, csikós, lóra!
 Elszaladt a ménes!
 Elszaladt a ménes!
 hej, de Csak egyedül maga maradt
 A fekete kényes!
 hej, Csak egyedül maga maradt
 A fekete kényes!

3. A'ra jött angyalom,
 Sirat engem nagyon!
 Sirat engem nagyon!
 hej, de Ne sirass, angyalom,
 Fáj a szívem nagyon!
 hej, de Ne sirass, angyalom,
 Fáj a szívem nagyon!

Horgos, Gyarmat György (72) pásztor.
 Horgos/Kecskemét

Kiss L., Bodor G., Bodor A.–Burány B., 1972.
 1975.

Kiváló népi énekes egyénien alakított dallama. Hangsora akusztikus skála nagy terc és kis szext együttes előfordulása, de a szext nagysága váltakozó. Típusa ebben az alakban ismeretlen.

(Vö. Járdányi I. 168, dunántúli, palóc, székely és Járdányi I. 43., palóc.)

Kazetta I. B 11. (Kiss L. 1972-es felvétele. Ugyanez a felvétel hallható még MNZA IV. 5. 4. b)

Rabénekek (100–121.)

A 19. századi magyar parasztság forrongásainak, betyárvilágának költői termékei az emberi szenvedés széles skáláját fogják át: kétségbeesést, dacos lázadást, a hatalom leleplezését és a halál előtti végső megrendülést. A rabság passzív természetéből adódóan inkább helyzetkép, lelkiállapot rajzai, amit panaszban vagy párbeszédben adnak elő, de „történetük” nincs. A rabénekek nem alkotnak egyetlen, meghatározott cselekménnyel kialakult típust, hanem sok-sok motívumot fognak össze, amiből minden alkalommal új sorozat alakul. Egy-egy fonalra legtöbbször teljesen új összeállítást fűznek fel, melyből szinte sohasem áll elő ugyanaz a füzér. Ezért célravezetőbb motívumaik bemutatása. Gyakoriságuk sorrendjében Vargyas 126 motívumot ismertet (Vargyas, 1976, II. 722–729. lap). Itt csupán néhányat sorolunk fel mutatóul. Ez a felsorolás még közölt rabénekeink motívumait sem meríti ki.

1. Látom az urakat, huszonnégyen vannak
2. Hallottad-e hírét – Hallottam, hallottam
3. Repülj, madár, repülj (Szállj el, páva/holló, szállj el)
4. Amott kerekedik egy fekete felhő (az előző motívummal együtt a török korig visszavezethető lírai rabének) – Ha kérdik, hol vagyok, – Térdig vasba vagyok
5. Este jár a tömlőctartó
6. Kiszabták a rabidőmet, – Sirhatsz, anyám, jajszóval is, – Egy fiad volt, rab lett az is
7. Leszállott a páva – Rab vagyok, rab vagyok
8. Testvérek, rokonok, de hűtlenek vagytok
9. Amoda van egy ház, – Abba van egy asztal, – Akárkié legyen Az a teli pohár
10. Fújdogál a szellő északnyugat felől
11. Ne csudálkozzatok, hogy én sárga/árva vagyok
12. Kár volna még nekem akasztófán csüngni
13. Ne sírj, édesanyám, így kell ennek lenni
14. Testvércim sírdogálnak
15. Kígyók, békák szeme Világító gyertyám
16. Csütörtökön... Vasra vagyok verve
17. Eltemetnek engem az erdei vadak
18. Verje meg az Isten, Aki rámverette
19. Erdő, erdő, kerck erdő, – Középcébe rabtemető
20. Búra termett nekem a (horgosi) határ

Az egyes rabénekekben jól nyomon követhető a népköltészeti alkotás fő eljárása: az egyéni ötletek burjánzása és a variálók összerakó munkája, mellyel az éneket felépítik.

Feltűnő a motívumokban a régi népköltészeti formulák továbbélése. Kálmány Lajos jóvoltából, aki az egykori szegedi kirajzás területén gyűjtött a múlt század 70-es, 80-as éveiben, megismerhetjük a legrégebb alföldi hagyományokat, melyeket az új stílus kialakulása szinte teljesen kitörölt az alföldiek emlékezetéből. A hajdani Torontál megyéből (egy része Észak- és Közép-Bánát a Vajdaságban) különösen sok archaikus rabének került elő. Ezek közeli változatait nemritkán még századunk

70-es éveiben is gyűjthették (103–105., 114., 115. sz.). Az erdélyi népköltészetből jól ismert *Eltemetnek engem az erdei vadak* motívum pl. valaha az Alföldön is élt (104. a sz.).

„Ennyi költői szépség nem születhetett volna meg a bűn és bűnhődés témakörében, ha nem áll mögötte az egész parasztság együttérzése.” „Ilyen börtönköltészet csak akkor alakulhat ki, amikor a széles néprétegek nem ismerik el az uralkodó rend büntető működésének igazát” (Vargyas 1976, II. 744.).

Legkorábbi följegyzése: 1782 (lásd a 115. sz. jegyzetét).

Dallamaik a szövegek költői szépségéhez méltók: a régi hagyomány legszebb darabjai (Vargyas 90 dallamot sorol fel). „Így rabénekeink a magyar népdal legnemesebb hagyományait képviselik, annak ellenére, hogy viszonylag újabb időben alakultak, a klasszikus betyárvilág idején, körülbelül az 1820–1870 körüli években” (Vargyas, 1976, II. 744.). Elterjedésük góca az Alföld és a Dunántúl, továbbá a palócság Alfölddel kapcsolatot tartó középső és keleti része. Erdélyben, Moldvában nem volt betyárvilág, az ottani rabénekek viszonylag ritkák, a fogalmazás is csak távoli hasonlóságot mutat a felsorolt motívumokkal, viszont több török időkre utaló részlettel színeződik. Az eddig gyűjtött mennyiség meghaladja a 400-at.

A Vajdaságban jelenleg számon tartott rabénekek száma 81: Bajsa (2), Csóka (7), Felsőhegy, Gombos (3), Hertelendyfalva (7), Horgos (3), Jázova, Kanizsamonostor, Káty, Kishomok, Lőrincfalva (Terjány), Majdán, Martonos/Kanizsa, Maradék, Mohol (8), Moravica, Nagybecskerek, Oromhegyes (2), Oroszlámos, Padé (2), Piros, Rábé (2), Szaján (3), Székelykeve (2), Telecska, Temerin, Torda, Törökbecse, Törökkanizsa (4), Verbica, Veternik, Völgyes, Zenta (16). Közöttük van néhány újabb keletű, érzéletesen fogalmazott rabéneke is (pl. „Jaj, de magasak a falak, De nehéz a rabélet” vagy „Esik eső, csak úgy szakad” stb., kb. 20 darab), a többi a hagyomány veretes értéke. Az életkörülmények változásával a rabénekek aktualizálódnak „kórházi balladákká” (109., 110. sz.), betegségben sínylő (vagy gyilkosságért, csecsemőgyilkosságért elítélt) női főszereplők jelennek meg bennük (100., 103., 104., 104. a 116. sz.). Az al-dunai székelyek rabéneke (112. sz.) „Füdd el szép nótádat, Anador szép Anna” kezdetű versszaka a *Vitéz és kegyes* középkori ballada énekszómotívumára utaló töredék.

Dallamaik zömmel a régi stílus ótörök és ugor eredetű tagjai (lásd a dallamjegyzeteket), ritkábban műdalok, vagy ezek irányába torzult alakulatok, bár ezek száma sem kevés. Egyre gyakrabban fordulnak elő archaikus szövegek magyar nóták dallamain. Az új stílus csak egy-két esetben jelenik meg, akkor is általában féldallam formájában.

Szövegösszefüggés más balladákkal: Lóra, csikós; Betyárballadák; Betyárdalok; Halálra ítélt hűga: *Fogd be, kocsis, a lovakat*.

A kötetben közölt rabénekek 56 változatot ölelnek fel.

Parlando ♩ = cca 88

1. Mi-kor-mé-gyek Kec-ke-mét-re, Kec-ke-mé-ti tör-vín-szék - be,
Ha fel-me-gyek tör-vény-szék-re

Lá-tom az u - ra - kat ül - ni, *de Rám-te-kint ott va - la-meny-nyi.*
Rám-te-kint-tett va - la-meny-nyi.

1. vsz. II. a ossia ossia ossia

2. Kiszabták a rabidómet,
 Elbújnék má, de nem lehet.
Szabadulnék, de nem lehet.
 Holnap visznek Szöged felé,
 Bámul a nép mindénfelé.

3. Mégirom a jó anyámnak,
Írtam az édesanyámnak,
 Ruhát küldjön a fiának.
Küldjön ruhát a lányának*.
 Holnap visznek Szöged felé,
Elküldte a fehér ruhám.
 Bámul a nép mindénfelé.
Anyám jajszóval borult rám.

4. *de* Mëgkúdték a fehér ruhát,
 Anyám jajszóval borult rám.
 Sírhat, anyám, jajszóval is,
 Égy fiad volt, rab lett az is!

5. A labonyi börtön alja
 Márványkőből van kirakva,
 Az ajtaját vas borítja,
 Anyám szívét szomorítja.

6. Ha még egyszer eljössz hozzám,
 Vízitáld meg az én szobám.
 Két sor téglá a nyoszolyám,
 Itt halok meg, édesanyám!

Zenta, Lőrinc Imre (42).
 Mohol, Zélicity Sándor (74).

Fábri J., 1953.
 Burány B., 1980.

Széles földrajzi körben elterjedt, gyakran – feltehetőleg utólag beiktatott – funkciós összhangokra épülő műdal szép helyi változata. Előtagja ótörök zenei örökségünk egyik törzsére utal (22., 24., 28., 72., 173., 180., 181. sz.), utótagja pedig ugor eredetű dallamainkra (21. sz.). Rabénekszövegei meglehetősen egységesek (pl. Vargyas, 1976, II: 719/214), ezenkívül éneklük még mint „hajnalnótát” is. (Vargyas, 1976, II: 695/2. Vö. Járdányi I. 30, általános és Járdányi I. 200, palóc, alföldi, székely. A műdalos fordulatokat tartalmazó változatokat I. K–V 325 és Vargyas, 1981: 0217.)

Kazetta I. B 12.

* Egyéb változataiban: a fiának, rab fiának

101.

Parlando ♩ = cca 72

1. Kis-bács-ka-i hár-mas ha - tár, Ér-ted lēt-tem, ró-zsám, bē - tyár!

Vi - se-lēm a bē-tyár ne-vet, Szen-ve - dők ér - ted e - le - get!

2. Zirög-zörög a vasajtó,
Talán jön a szolgabíró?
Vizsgálja a fejem alját,
Nem ástam-é ki az alját?

3. Mэгүzentem a bírónak:
Nē örүjön rabságomnak!
Mert, ha rabságomnak örүl,
Nemsokára mellém kerül!

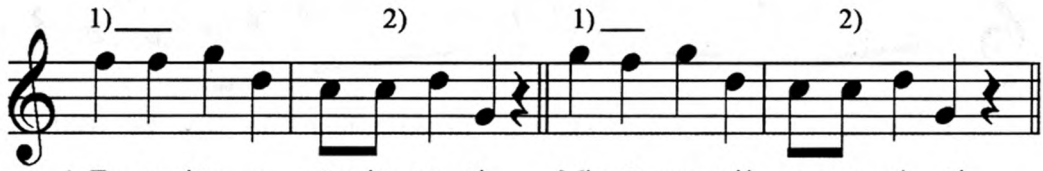
Zenta, Károly Jánosné Döme Klára (52).

Bodor A.–Bodor G., 1972.

Ismeretlen dallam. Két típus (ugor és ótörök jellegű) kiérleletlen ötvözésének tűnik.

102.

Giusto ♩=108-132

1. Es - te jön a tőm-lőc-tar - tó, Mir-gé - sen szól a vas - aj - tó.

E - lőt - te vi - szik a gyer - tyát, Vi - zi - tál - ják ra - bok va - sát.

ossia ossia ossia ossia

2. Bolthajtásos az én szobám,
Még a holdvilág sem süt rám.
Hát a fényes nap sugára
Hogy sütné hervadt orcámra?

3. Ablakomnak vasrostélya,
Nyújtsd be, rózsám, kezéd rajta,
Hadd fogjam még utoljára!
Búm elfeledd nemsokára!

Horgos, Molnár János (66).
Bajsa, Mihálovics János (84).

Kiss L., 1942.
Borús S., 1960.

Műdal eredetű dúr dallam. Horgosi változatának második és negyedik sorában tréfás toldalékszótagok is szerepelnek.

102. a

1. Tisza partján elaludtam,
Háromféle álmot láttam:
Nap, hold, csillag, – háromféle,
Jaj, de elzártak előle!
2. Bóthajtásos az én szobám,
Még a hóvilág se süt rám,
Hát a fényös nap sugára
Hogy sütné hervadt orcámra?
3. Este jár a tömlöctartó,
Mérgessen szól a vasajtó.
Előtte hozzák a gyertyát,
Vizitája rabló betyárt.
4. Minek hát a gyertyavilág?
Elhervadok, mint a virág,
Ősszel, mint a nyárfalevél,
Léhull, elfújja azt a szél.
5. Bácszombori nagy fogházba
Lakat alá vagyok zárva.
Még a rózsám nem is tudja,
Hogy ide el vagyok zárva.
6. Ugyan, hogy adjam tudtára,
Hogy ide el vagyok zárva?
Levelet írnék rózsámnak,
Az én kedves baticámnak.
7. Kezem röszket, nem írhatok,
Szömem könyvedzik, nem látok.
Nem is adhatom tudtára,
Hogy itt vagyok nagy fogságba.
8. Repűj ide le, kis fecském,
Vidd el az én levelecském!
Repűj vele árva módra,
Tödd a babám asztalára.
9. Ha kérdi, hogy miért gyüttél,
Vagy ki póstája löhetnél,
Mondjad: egy kesergő rabé,
A té kedves galambodé.
10. Leveletem, ha mögkaptad,
Né felejtökközél el rúlam!
– Fog be, kocsis a lovakat,
Tögyél mellém huszárokat,
Vékával az aranyakat!
Vékával az aranyakat!
11. Nyócat ütött mán az óra,
Gyün a kúcsár az ajtóra.
– Szöd' föl, fattyú, mindönödét,
Kitötötted az üdödét!

Alföld, hely nélkül.

Kálmány L.

(A 8. és 9. versszakot lásd VMND 1: 138. sz.)

103.

Parlando ♩ = 88

1. Hal - lot - tad - e hí - rit Szeg - vár vi - dé - ki - nek?

Ti - sza part - ján lē - vő Ső - tét bör - tö - né - nek?

2. Abba van egy személy,
Egy megesett szegény.
Kilenc esztendeje,
Mióta rab szegény!

3. A jó édesanyja
Sírva jár utána:
– Lányom, édes lányom,
Mikor jössz már haza?

4. – Akkor lesz énnékem
Hazamenetelem:
Majd ha egy szem búza
Száz köröszötöt terem!

5. Tudod, anyám, tudod:
Az nem lesz meg soha!
Boldog Isten tudja,
Mék-e többet haza?!

Oroszlámos, Falusi István (62), Kuglai István (65).

Burány B., 1975.

Ritka dallamunk egyike, török ereszkedő dallam. Közelebbi típusa ismeretlen. (Vö. MNT VIII. 38. és 39. típus.)

103. a

1. Amőre én járok,
Még a fák is sírnak,
Gyöngé ágairul
A levelek hullnak.
2. Hulljatok, levelek,
Rejtsétek el engőm,
Mer az én jó anyám
Sírva keres engőm!
3. Kikindaji kórház
Négysoros ablaka,
De sok édosanya
Sírva jár alatta!
4. Nē sírj, édosanyám,
Így köll ennek lönni:
Mindön jó család közt
Köl' egy rossznak lönni!
5. Tesvérők, rokonok,
De hűtlenők vattok!
Betegágyajimba
Mög sé látogattok!
6. Akkor mondja néki
Az ű édosanyja:
– Lányom, édos lányom,
Mikor gyüsz mán haza?
7. – Akkor várd, jó anyám,
Hazagyüvetelöm,
Maj ha egy szöm búza
Száz körösztöt teröm!
8. Azt pedig jó tudod,
Százat sosé teröm.
Így hát nē várd, anyám,
Hazagyüvetelöm!

Egyházaskér.

Kálmány L.

104.

Parlando ♩ = cca 104

1. Hal-lot - ták - e hí - rét Szeg-vár vi - dé - ké - nek?

Ku-ruc part - ján le - vő Sö - tét töm-lő - cé - nek?

2. Abba van egy személy,
De mögesött szegény!
Kilenc esztendeje,
Mijúta rab szegény!

6. Amott van egy kis ház,
Árgélus a neve,
Amit abba főznek,
Kesere ja leve.

3. A jó jédősanya
Sírva jár utána:
– Lányom, édös lányom,
Mikor gyüsz mán haza?

7. Abba van egy asztal
Búva' mögterítve,
Azon van egy pohár,
Méröggel van tele.

4. – Akkó lösz énnékem
Hazamönetelöm,
Maj' ha egy szēm búza
Száz köröszötöt teröm!

8. Akárkié léssen
Az a teli pohár,
Csak énértem jünne
El a mérges halál!

5. Tudod, édősanyám,
Hogy az nem lösz soha!
A jó Isten tudja,
Mikor mögyök haza!

9. Angyal-é vagy madár,
Ki ablakomba száll?
Csattogtatja szárnyát,
Veri szívem álmát.

(Édősanyámtú tanútam. Mëghalt...)

Magyarpadé, Harkai Sándorné Jaksa Erzsébet (68).

Burány B., 1973.

Az utolsó versszak hajdani népszerűségéről ad hírt az a tény, hogy 17. századi verselgetők énekeiben is szerepel szerelmi dalként.

Kis terjedelmű, régi stílusú, ritka dallam, dallammagja három hang: *drm*, ez egészül ki az alsó és felső oktávval, ambitusa tehát 1+3–5+8. Főleg mint rabéneket gyűjtötték. Típusa ismeretlen.

Variáns: 37., 105. (Emlékeztet Járdányi I. 130, dunántúli, székely).

Kazetta 1. B 15.

104. a

1. Amoda van egy ház,
Árgyélus a neve,
Akit abba főznek,
Keserű a leve.

2. Abba van egy asztal,
Búval beterítve,
Azon van egy pohár
Mérőggel mögtötte.

3. Istenöm, Istenöm!
Hogy igyak belüle?
Pedig látom, ez mán
Neköm van készítve.

4. Ott ül tizenkét úr,
A tanácsot töszi.
Egyik azt kiáltja:
– Fő kő akasztani!

5. Másik azt kiáltja:
– Fejit e' kő vönni!
Harmadik azt mondja:
– Ifjúságátú
Kár még mögfosztani,

6. A szép göndör haját
Szélnek erőgetni,
Szép pamuk gatyáját

Szélnek lobogtatni,
Szép pötyke csizmáját
Szélnek összeverni!

7. Akkó mondja néki
Az ő édosanyja:
– Szerelmes szülöttem,
Mikó gyűsz mán haza?

8. – Akkó mögyök haza:
Mikor asztalod padalját
Kaszálófű hajtja.
Aztat tudod, anyám,
Hogy sohasēm nem lősz!

9. Majd elmögyök én mán
Tengör szigetjibe,
Hun a csillag ragyog
A magos egekbe.

10. Nincs énnéköm apám,
Aki papot hozzon,
Nincs énnéköm anyám,
Aki mögsirasson.

11. E'temetnek engöm
Az erdei vadak,
Mögsiratnak engöm
Az égi madarak.

Szaján.

Kálmány L., 1882.

Az utolsó versszak ma már csak az erdélyi népköltészetből ismert (lásd a 112. sz. 9. vsz., VMND 1: 122. sz. 2. vsz.), valaha általánosabban lehetett elterjedve.

Parlando ♩ = cca 92-104

1. Ki hal - lot - ta hí - rét Szög-vár vi - dé - ké - nek?

An-nak a nagy hí - rös Zom - bo - ri bör - tön - nek?

2. Nem híret hallottam, Szenvödtem is benne! Verje mög az Isten, Aki építette! 3. – Lányom, édös lányom, Azt kérdözöm tőled: Mikor jösz már haza, Mikor hazavárlak? 3. a – Lányom, édös lányom, Meddig maradsz te itt? Mikor jösz már haza? Hosszú a börtön itt! 3. b – Lányom, édös lányom, Eljöttem tehozzád, Möggkérözöm tőled, Mikor jösz már haza? 3. c – Lányom, édös lányom, Mikor jösz már haza? – Édösanyám, én csak Akkor mögyök haza, Maj ha egy szöm búza* Száz köröszöt teröm!	4. – Akkor lösz énnéköm Hazamönetelöm, Maj' ha egy szöm búza Száz köröszöt teröm! 4. a – Anyám, édösanyám, Akkor mék én haza, Maj' ha egy szöm búza Száz köröszöt teröm! 4. b – Anyám, édösanyám, Akkó lösz maj neköm Innen a börtönből Hazamönetelöm, Maj ha egy szöm búza* Száz köröszöt teröm! 5. De ha jëgy szöm búza Százat sosë teröm, Nem is lösz énnéköm Hazamönetelöm! 6. Olyan vagyok, anyám, Mint a réti talló, Akinek az ékit Kiszödte a salló.

* A III-IV. dallamsorra

7. az Enyém is kiszödte
Égy sém mire való,
Kinek a két szömét
Akinek a szömét
Szödjé ki a holló!

Égy mögesött lány, aki azér lött bezárva, hogy a kis családját e'tötte. Valamikor régön egy olyan asszonytól hallottam, akinek két lánya is lányfövel szült gyerököt. És az olyan szépen tudta ezt danolni! És azt mondta, hogy a legelső mögesött lánynak a története.

Törökkanizsa, Sós Mihályné Törköly Erzsébet (59, 60, 75, 79).

Burány B.–Gubás J., 1977,

Burány B., 1978,

Bodor A.–Paksa K., 1993, Bodor A.–Németh I., 1997.

Az előző dallam (104. sz.) változata. Lásd az ott mondottakat.

Variáns: 37., 105. (Emlékeztet Járdányi I. 130, dunántúli, székely).

Parlando ♩ = cca 54

1. Fúj - do - gál a szel-lő É - szak - nyu - gat felű,

h Rossz hí - re - ket hal - lok Ba-bám sor - sa fe - lű.

ossia ossia ossia ossia ossia

2. – Hallottad-e hírét A tátrai hegynék?
Hát a híres szegedi Csillag börtönnek?

3. – Hallottam, hallottam, Szenvedtem is benne!
Három esztendejig Vasra vótam verve!

Zenta, Károly Jánosné Döme Klára (52).
Burány B., 1974.

4. Szeretém a jó bort, De szállóbül légyen!
Szeretém az asszont, Csak a másé légyen!

5. Bújdosik a betyár Üldözői elől,
Fújdogál a szellő Rimaszombat felől.

Zenta, Mangurás Ferencné Nagy Anna (63).
Tripolsky G., 1967.

6. Fújdogál a szellő Rimaszombat felől.
Gondoltam, egy órát, (de) Nem ezer
esztendő!

7. Ne csudálkozz, babám, Hogy én sárga
vagyok!
Kilenc esztendeje, Mióta rab vagyok!

8. Tizediket töltöm A munkácsi várba.
Az én kedves rózsám Sírva jár utánam.

9. A szegedi kórház Kőből van kirakva.
Jaj, de sok szép kislány Sírva jár alatta!

10. Ne sirjatok, lányok, Így köll ennek lenni!
A sok szerelémér Még köll már szenvedni!

Csóka/Nagyatád (Somogy megye, Magyarország), Tóth József (66).*

Seemayer V., 1933.

* Az énekes gyermekkorában Csókán élt, ott tanulta a dalt.

Ritka dallam, lehetséges, hogy ugor eredetű, 12 szótagú dallamstrófaból önállósult 6 szótagúvá. (Ezt a 2. vsz. is jól illusztrálja, ahol a szöveg cezúrája nem esik egybe a sor felével.) Rokonságban van ótörök eredetű 4, 5 és 6 soros strófaból tartalmazó kvintváltó típusainkkal.

Harmadik sora zárhat kvinten is (lásd a 3. számú eltérést).

Variáns: 36., 39., 40., 115., 121., valamint 35., 114., 120., távolabbról 96–98., 109., 110., 8. és 38.

(MNT X. 95. típus, továbbá MNT VIII. 36–38. típus)

Kazetta I. B 13. (Károlyné zentai változata)

106. a

1. Udvarom, udvarom,
Szép kerek udvarom,
Nem söpri föl több hajnalba
Az én gyöngé karom.
2. Udvarom közepin
Van egy vadalmafa,
Az alatt sétál a rúzsám
Sütét pej paripán.
3. Arany a zablája,
Pántlika a szára,
Talán bizon, kisangyalom,
Té vagy a gazdája?
4. – Én vagyok, én vagyok
Annak a gazdája,
Én vágtam lē szilaj ökröt
A rabok számára.
5. Szálljatok, madarak
Rabok rostélyára,
Űk is küdjenek levelet
Az anyjuk számára!
6. – Fijam, édös fijam,
Mikor gyűsz mán haza?
– Mikor a pitarajtódon
Kinyílik a rúzsza!
7. Pedig azt jól tudod,
Hogy sohasē lészön.
Így hát, édösanyám, nē várd
Hazagyüvetelöm!

Szaján.

Kálmány L.

Énekelhető a 29–30., 31–32. és 57–62. számú dallamokon.

Parlando ♩=cca 108

2.vsz. IV.sor

2. – Lelkem, szülöm, dajkám,
Gondviselő anyám,
Napnak erejétől
Engem oltalmaztál,
Szélnek erejétől*
Kendőbe takartál.

3. Édesanyám voltál,
Mért nem tanítottál?
Gyenge vessző voltam,
Mért nem hajlítottál?

4. Hajlítottál volna,
Ráhajlottam volna,
A betyár életre
Nem jutottam volna!

5. Hallottad-e hírét
A Tisza vizinek,
Még annak a híres
Szegedi börtönnek?

6. – Hírét is hallottam,
Szenvedtem is benne!
Verje még az Isten,
Aki építette!

7. Rászállott a páva
Vármegye házára,
Vizet visz szájába
A rabok számára.

8. Mosdjatok meg, rabok,
Mert porossak vagytok!
A jó Isten tudja,
Mikor szabadultok!

9. A szegedi fegyház
Rácsos vasablaka,
De sok édesanya
Sírva jár alatta!

10. – Ne sírj, édesanyám!
Így kell ennek lenni:
Minden jó családból
Kell egy rossznak lenni!

* A III–IV. dallamsorra, I. a változatot.

Zenta, Mangurás Ferencné Nagy Anna (61, 64, 66).

Burány B.–Tripolsky G., 1965, Paksa K., 1968,
Kiss L.–Tripolsky G., 1970.

Az első két dallamsor közötti kvartfordulat egy nagy alakú műdal felére emlékeztet, utolsó zár-
latában a szekund lépés sem népdalos.

Variáns: távolról 36., 39., 40., 115., 121., emlékeztet 118. sz. is. (Vargyas, 1976, II: 661 és 742/69)

Kazetta I. B 14. (Paksa K. felvétele)

Parlando ♩ = cca 88

1) _____ 2) _____

1. Sza-bad - ka - i kór - ház hat - so - ros ab - la - ka,

1) _____ 2) _____

De sok é - dős - a - nya sír - va jár a - lat - ta!

4) _____ 5) _____

h - Nē sír - jál, jó a - nyám! Így köll en - nek lēn - ni:

1) _____ 6) _____

h Mīn - dēn jó csa - lād - ból köll egy - nek szen - ved - ni!

3) 5) 6)

ossia 2. vsz. 2.

1) 2) 4)

ossia ossia ossia

2. Majd ha egy szem búza száz köröszöttöt terem,
Akkor várd, jó anyám, hazajövetelém!
De ha egy szem búza százat sosé terem,
Nē is várd, jó anyám, hazajövetelém!

3. Testvérim, rokonom, be hűtlenék vattok!
Betegáyaimba még sēm látogattok!
Nem fogok mēghalni, ki fogok gyógyulni!
Testvéri hűségtek mēg fogom szolgálni!

Bajsa, Kollár Margit (48).

Borús S., 1960.

Ugor eredetű örökségünkbe tartozó régi stílusú dallam, mely formára már az új stílus visszatérő szerkezetét öltötte magára oly módon, hogy az utolsó dallamsor a kezdő sor is. Középső sorai nem módosultak.

Variáns: 111. (MNT X. 96. típus, hasonló visszatérő szerkezetű alakjait lásd uo. 972–973. old.)

109.

Parlando ♩ = cca 80

1. Jász - be - ré - nyi kór - ház Sár - gá - ra van fest - ve,

Sár - gá-ra van fest-ve. De sok é - des - a - nya sír - va jár mel-let - te!

2. Ne sírj, anyám, ne sírj,
 Ki fogok még menni!
 Nem fogok meghalni!
 Anyai jószágod
 Meg fogom szolgálni!

3. Repűj, madár, repűj
 Az erdőn keresztül,
 Az erdőn keresztül!
 Száj el az anyámhoz,
 Maga van egyedül!

4. Ha kérdi, hogy vagyok,
 Mondd, hogy beteg vagyok.
 Nagyon beteg vagyok!
 Jászberényi kórház
 Vaságyán hervadok!

Bácskossuthfalva (Ómoravica), Nagy Julianna (49).

Király E., 1962.

Ótörök eredetű örökségünk ritka, ötsoros dallama. Lásd a 96. számú dallamnál.

Variáns: 96–98., 110., ill. 8., 38., távolabbról 36., 39., 40., 106., 115., 121. (MNT VIII. 37. típus)

Parlando ♩=cca 84

1) _____ 2) _____ 3) _____
 1. Re - pülj, ma - dár, re - pülj, Er - dő - kön ke - resz - tül,

4) _____ 5) _____ 6) _____
 He-gye - ken ke - resz - tül! Szállj be az a - nyám - hoz,

7) _____ 8) _____
 Ma - ga van e - gye - dül. Ma - ga van e - gye - dül!

1) 3) 4) 5) 7)
 3.vsz. 3.4.vsz. 2.3.4.vsz. 3.4.vsz. 4.vsz.

2) 6) 8)
 ossia ossia 3.4.vsz.

2. Ha kérdi, hol vagyok,
 Mondjad: beteg vagyok.
 Nagyon beteg vagyok!
 Zombori nagy kórház
 Vaságyán hervadok,
 Vaságyán hervadok!

3. Zombori nagy kórház
 Sárgára van festve,
 Sárgára van festve.
 De sok édesanya
 Sírva jár mellette!
 Sírva jár mellette!

4. Ne sírj, édesanyám,
Ki fogok még jutni!
Nem fogok megéhalni!
Anyai jószágod
Meg fogom szolgálni!
Meg fogom szolgálni!

Bátsággyulafalva, Bálint József (75).

Székely M., 1974.

Az előző dallam (109. sz.) hatsoros alakja. Típusáról lásd a 96. számú dallamnál mondottakat.
Variáns: ötsoros 96–98., négy soros 8., 38., távolabbról 36., 39., 40., 106., 115., 121. (MNT VIII. 38. típus)

111.

Parlando. ♩ = 72-76

1. Bú - ra ter - mő i - dő, köd - ne - ve - lő szel - lő,

hn Bú - ra ter-mett né-kem ez az eggy esz - ten - dű!

de Bú - ra ter-mett né - kem a hor - ga - si ha - tár.
Szé - pen szó - ló ma - dár csak azt ki - a - bál - ja:

So - ha ne száll - jon rá szé - pen szó - ló ma - dár!
Gye-rünk in - nen, paj - tás, ma - gunk szá - lá - sá - ra!

1)
2. vsz.

2. Könnyű néked, babám, a meleg szobába!
Jaj, de nehéz nékem (a) horgasi pusztába!
mer Az eső jís esik, a lovam is ázik,
a Cifra kantárszáron gyöngé karom fázik.

3. Rab vagy, rózsám, rab vagy, én meg beteg
vagyok!
Ha te kiszabadulsz, én meg meggyógyulok!
Rab vagy, rózsám, rab vagy, én meg beteg
vagyok!
Ha te kiszabadulsz, én meg meggyógyulok!

Horgos, Buzás Sándor (59).

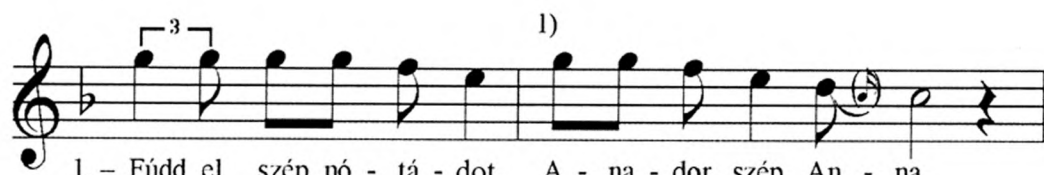
Kiss L., 1969.

Az ugor ereszkedő stílus jeles példája, érdekessége, hogy az Alföld északkeleti harmadában háromféle tempóban is él: parlando-rubato mellett lassú és gyors csárdásként is. A tánckapcsolat a vele járó 4/4 üteműségnek és pontozott ritmusnak kialakulásával nem lehet több kétszáz évesnél, viszont a parlando-rubato alak ősi keleti örökség. Énekese feltehetőleg a Felső-Tisza-vidék környékéről került Horgosra, legalábbis erre következtethetünk dalismeretéből és nyelvjárásából.

A dallamtípus szórványosan más dialektusokból is előkerült, de legjellemzőbb mégis az Alföld északkeleti részére.

Variáns: 108. (MNT X. 96. típus)

Parlando ♩ = 84

1. - Fúdd el szép nó - tá - dot, A - na - dor szép An - na

2) A szé - gén ra - bok - ról, s 3) ár - va ma - gya - rok - ról!

4) - Nem fú - vom, nem fú - vom, nagy u - rak, asz - szo - nyok!

5) Most és az én nó-tám tén-gé - rén túl hal - lik!

1) 2) 3) 4) 5)
ossia ossia ossia 3.vsz. ossia

2. Rab vagyok, rab vagyok, tatár rabja vagyok!
A jó Isten tudja, mikor szabadulok!
Rab vagy, édes rózsám, én és beteg vagyok,
Ha te kiszabadulsz, én és jobbadulok!

4. Rab vagyok, rab vagyok, szabadulást várok,
A jó Isten tudja, mikor szabadulok!
Rab vagy, édes rózsám, én és beteg vagyok,
Ha te kiszabadulsz, én és jobbadulok!

3. Mэгunta két lábom tömlec földjít nyomni,
Karcú dэрэkamон rabszijat viselni!
Karcú dэрэkamон rabszijat viselni,
Két virág szeméből (a) könny patakként
folyni,
Két virág szeméből (a) könny patakként
folyni,
Két virág szeméből vasrostén kinézni!

4. a Rab vagyok, rab vagyok, szabadulást
várok,
Csak az Isten tudja, mikor szabadulok!
Ne csudáld, édesem, hogy én sárga vagyok:
Tizenkét hónapja, hogy érted rab vagyok!
Tizenkét hónapja, hogy én már rab vagyok!

5. Ha folyóvíz vónék, bánatot nem tudnék!
Hégyek-völgyek között zengedézve járnék!
Apró halacskáknak magos martot mosnék,
Kaszáló rétekén fát, fűvet növelnék!
Porondot hajtának, s fát, fűvet növelnék!
6. Fúvom az énekét, de nem jókedvemből,
Csak a bú mondassa szomorú szivemből.
Busulni nem tudtam, de most megtanultam,
Megtanított a bú szomorú nótára.
7. Árva vagyok, árva, a jó Isten lássa,
Az én árvaságom a pogán és szánja.
Ó, Istenem, Istenem, szerelmes Istenem,
Hogy kell világomot búval eltötenem?
8. Látom, az életem nemigén gyönyörű,
Két halvány orcámon árkot ver a könnyű.
Istenem, Istenem, szerelmes Istenem,
Hogy kell világomot búval eltötenem?!
9. Eltemetnek ingem az erdei vadok,
Lésznek siratóim az égi madarak.
Anyám, édesanyám, édes szülődajkám,
Mikor ingem szültél, métt nem szültél
követ?!
10. Mikor fērēsztgettél ingem meleg vízbe,
Fērēsztgettél vóna tēngēr fenekébe!
Mikor rēngetgettél jó rēngő böcsübe,
Rēngetgettél vóna a fekete földbe!
11. Jobb lett vóna, anyám, ne születé vóna!
Erre ja világra ne nevelté vóna!
Vettél vóna vízbe, tēngēr mélségibe,
s Hogy én lēttem vóna halak eledele!
12. Leszállott a páva vármēgye kútjára,
Leszállott a páva vármēgye házára,
Meritti a vizet a rabok számára.
Mosdóvizet hozott a rabok számára.
Rab vagy, édes rózsám, én és beteg vagyok!
Rab vagy, rózsám, rab vagy, én és beteg
vagyok!
s Ha te megszabadulsz, én és
mēggyógyulok!
13. Ne busulj, édēssēm, nem lēs emmindég
így!
Ki mēgszomorított, mēgvígasztal ammég!
Szabad a madárnak ágról ágra szállni,
Csak nekem nem szabad, rózsám, hēzzád
járni!

Hertelendyfalva, Varga Ferencné Biró Viktória (73), Ömböli Márton (77),

Ömböli Mártonné Kis Mária (70).

Kiss L., 1940.

Hertelendyfalva, Németh Sándor (36, 53).

Kiss L., 1940, Király E., 1957.

Hertelendyfalva, Kovács Júlia (54, 80, 81).

Kiss L., 1940, 1966, Ujváry Z., 1966,

Botka J., 1966, Penavin O., 1967.

Dallama szép példája a nyugati kultúra beolvasztásának a keleti hagyományba. Jacopone da Todi (1230–1306) *Cur mundus militat sub vana gloria* kezdetű szerzeményét a magyar hagyomány befogadta, és a maga arculatára formálta. Az ugor ereszkedő dallamoknak és a nyugati hatást tükröző recitáló históriás énekeknek egyaránt rokona. Számos szállal kötődik a magyar énekkincshez, elsősorban mint egyházi népének, de egyéb szövegekkel, így balladákkal is. Al-dunai székelyeink egyik „fődallama”.

Variáns: 113., távolabbról 54. (Vargyas I. 14., 225. old., SZDV 15, Járdányi I. 121, székely)

Kazetta II. A 3. (Botka J. felvétele 1966-ból)

Parlando ♩=cca 92

1) _____ 2) _____

1. Szo-mo - rú fűz - fá - nak har-minc - há - rom á - ga.

3) _____ 2) _____

Ar - ra rē - a - szál - lott har-minc - há - rom pá - va.

4) _____ 2) _____

Ki kék - be, ki ződ - be, ki tisz - ta fe - hér - be.

5) _____

Jaj, csak az én szü - vēm föl - dig fe - ke - té - be!

1a) 1b) 3) 4) 5) 2)

ossia ossia ossia 3.vsz. 3.vsz. ossia

2. Én voltam anyámnak legkülsőbb gyermeke,
Én voltam Istentől legjobban megverve.
Szomorú az üdő, még akar változni,
Szomorú *ja* szívem, még akar hasadni.

3. – Szélés Rajna vize, kesken palló rajta.
Nem megmondtam, babám, beléesél róla!?
– Kár volna még nékem a Rajnába veszni,
Ifjú életémét örökre elhagyni!

4. Anyám, édesanyám sokat intett jóra,
De jén, mint rossz gyermek, nem hallgattam szóra:
Elhagytam házomat, bújdosóvá lettem,
Tizéenkét rablónak főcinkussa lettem.

Székelyleve, Bogos Antalné Cseke Veronika (81).

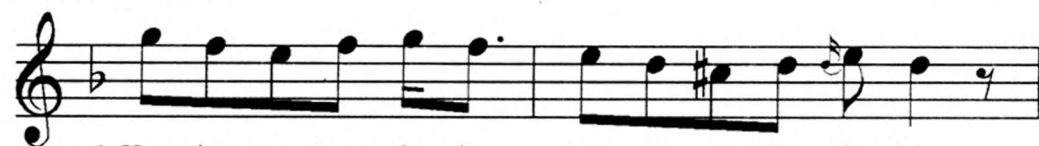
Bodor A., 1991.

Az előző (112. sz.) dallam változata. Lásd az ott mondottakat.

Variáns: 112., távolabbról 54. (Vargyas I. 14., 225. old., SZDV 15, Járdányi I. 121, székely)

114.

Parlando ♩ = cca 120

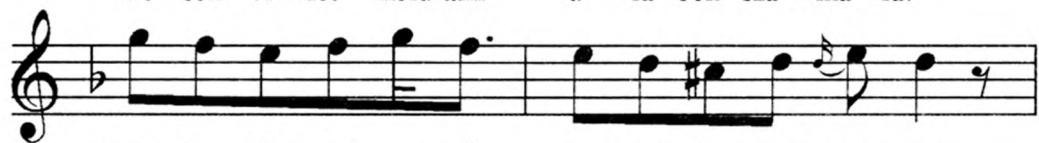
1. Har-minc esz - ten - de - je, negy - ve - ne - dik jár - ja.

De sok vi - zet hord - tam a ra - bok szá - má - ra!

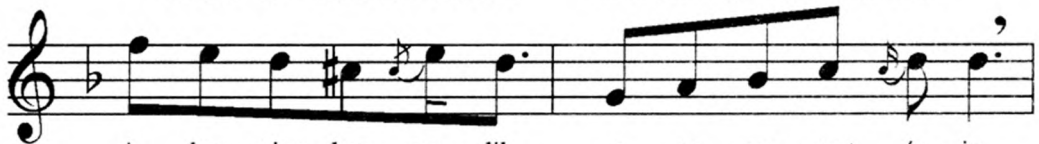
De sok vi - zet hord - tam a ra - bok szá - má - ra!

2. A fegy - há - zi u - rak har - minc - ket - ten van - nak,

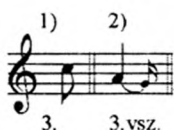
Mind a har - minc - ket - ten rol - lam ta - nács - koz - nak.

A har - minc - har - ma - dik a ne - ve - met ír - ja,

A har - minc - ne - gye - dik bű - nő - met szám - lá - ja.

1) 2)

3. 3. vsz.

3. – Urajim, urajim, fegyházi urajim:
Kár vóna még neköm akasztófán csüngni!
Kár volna még neköm akasztófán csüngni,
Pamukszél gatyám a szélnek leböktetni!
Pamukszél gatyám a szélnek leböktetni,*
Két sarkantyús csizmám szélnek összeverni!

Szaján, Móra Lajosné Fehér Vera (61).

Paksa K., 1968.

Az ugor ereszkedő (sirató) stílus jellegzetes példája. Felező tizenkettes sorokból álló strófa. Oldalága egy olyan típusnak, mely főleg a nyelvterület keleti részén gyakori. Hat szótagos rokonai is élnek. Ugyanez az énekes a *Szeretet próbája* balladát (35. sz.) ugyanerre a dallamra énekelte. Variáns: tizenkét szótagú 35., 120., hat szótagú 36., 39., 40., 106., 115., 121. (MNT X. 95. típus)
Kazetta II. A 1.

---

* A III–IV. dallamsorra

114. a

1. Bújdosik a holdfény felhő tengőribé,
Bújdosik a betyár erdő sűrejibe.
Támaszkodva mondja fokosa nyelére:
Mér adtam fejemet a betyár életre?

2. Apám, anyám intett engömet a jóra,
De én, mint rossz gyermek, nem hallgattam
szóra:
Elhattam a házat, bújdosóvá löttem,
Egy rablóbandának fővezére löttem!

3. Rábéi törvényszék, huszonöten benne.
Mind a huszonöten rólam törvényköznek.
A huszonhatodik a nevetem írja,
Mellete jëgy dáma bünömet számlálja.

4. – Hej, te világdáma, në ird a nevetem!
Az Istenre kérlek: mentsd mög életömet!
Nincs keserübb kinyér, mint a szögény rabé:
Sűrű könnyejitől áztatja mög szögény!

Csóka, Keszég István (68).

Cs. Simon I.–Kónya S., 1978.

Az első két versszak Petöfi Sándor Fürdik a holdvilág az ég tengerében kezdetü versét idézi. (Lásd a 115., a 113. 3., a 121 a. 12–14., söt a 36. 11. versszakát is.)

1. Hallottad-é hírit Zalaegerszegnek?
Ott töltöttem első rabi életemet!
Láttam az urakat, huszonnégyen vannak.
Mind a huszonnégyen rólam törvént szabnak.
2. Röpülj, páva, röpülj falunkon körösztlül!
Vidd el a levelem babámhoz égyedül!
Ha bémész hozzája, tēdd az asztalára!
Ha kérdi, hogy vagyok, mondjad, hogy rab
vagyok!
3. Térdig vagyok vasba, könyökig bilincsbe,
Kiapad a szemem a nagy sötétségbe!
Röpülj, páva, röpülj vármēgye házára!
Vigyé ēgy kis vizet a rabok számára!
*Lē is szállt a páva vármēgye házára,
Vitt is ēgy kis vizet a rabok számára.
4. Mosdjatok mēg, rabok, nē szomorkodjatok!
Kérjētēk az Istent, maj' mēgszabadútok!
Rab vagy, babám, rab vagy, én mēg beteg
vagyok!
Ha tē kiszabadúsz, én is mēggyógyulok!
5. Ne csudálkozz, babám, hogy én sápadt
vagyok,
hisz Kilenc esztendeje, miúta rab vagyok!
Kilencfontos vasat már el is szaggattam,
Tizediket is má jó mēglazítottam.
6. Hērvad az a virág, akit a nap nem ér,
Én is elhērvadok a tömlöc fenekén.
A tömlöc feneke az én vetēt ágym,
A tömlöc négy fala az én hálótársam.

Bajsa, Kollár Margit (48).

Borús S., 1960.

Az éneket eredetileg féldallamon, egy új stílusú dallam (Járdányi II. 140) III–IV. során énekelték.

* A III–IV. dallamsorra

Parlando ♩ = cca 84

1. Für - dik a hold - vi - lág Az ég ten - ge - ri - be,

Búj-do - sik a bë - tyár Er - dő sü - re - ji - be.

2. 'sz Apám, édesanyám Sokat intött jóra,
De jén, mint rossz gyermek, Nem hajlottam
szóra:
3. Bújdosója löttem Ennek a világnak,
Főcinkussa löttem Kétezör betyárnak!
4. Kikindai urak Tizenketten vannak.
Mind a tizenketten Rólom tanácskoznak.
5. A tizenharmadik A nevemet írja,
Mellette jegy dáma Bűnejim számlálja.
6. Nem mesélöm, szép lány Az én bűneimet,
Így is, úgy is Elvöszik az életömet!
7. Elveszött a kocám Kilenc malacával,
Utána a bojtár Fűzfafurulyával.
8. Istenöm, Istenöm, Most hát mit is tögyek?
Ezért a nagy kárért Vasba vernek engöm!
9. Kár vóna még neköm Akasztófán csüngni,
Fekete hajamat Szélnek elhordani!
10. Fekete hajamat Szélnek elhordani,
Szép fekete szömöm Hollónak kiszödni!

.

Csóka, Törtei Istvánné Barlog Anna (60), Banka János (47),
Banka Mihály (54).

Burány B., 1962, 1965, 1966.

Dallamáról lásd a 114. számú dallamnál mondottakat.

Variáns: 36., 39., 40., 121. (tizenkét szótagú 35., 114., 120.).

Az 1–3. vsz. Petőfi Sándor Fürdik a holdvilág az ég tengerében kezdetű versét idézi. (Lásd 114. a sz.)

Hasonló, részben műköltői eredetű szöveget tartott fenn egy 1782-ből származó kézirat:

Bújdosik a disznó kilenc malacával,
Utána a kondás üres tarisnyával.
Fűjja furulyáját, keserves nótáját.
Jobb lett volna nekem a Tiszántúl menni,
Bús kenyeret enni, katonának menni,
Almás Jánosnak konyháját kerülni.

Ó, én édes szülöm, menjél az urakhoz,
Tudakozd meg tőlük,
Mikor lesz énnékem már szabadulásom?
– Szerelmes gyermekem, Édes első fiam,
S akkor lesz tenéked már szabadulásod,
Mikor kapu fölött zöldel, leveldzik,
Pirossal bimbózik, fejjérel virágozik.

Jaj, urak, úrfiak, Gyöngyösi nagy urak,
Kár volna még nekem a halálra menni,
Szép bodor hajamat szélnak elhordani,
Piros két orcámat napnak hervasztani,
Fekete két szemem hollóknak kiásni,
Szép gyöngö börrömnek a csonthoz száradni!
Mert soha disznóért embert akasztani,
Íly árva legénnek világbul kimúlni!

Ó, én édes szülöm, már tőled búcsúzó,
Oh, te álnok világ, Megcsaladó házod!
Szerencsétlen óra, melyben születtettem,
Átkozott az erdő, melyből ide jutottam,
Almási Jánosnak kenyerét kóstoltam!
Már Isten hozzátok, ti gyöngyösi népek!
Már többet nem láttok az tömlőben ülni,
Ősz fejjel megláttok akasztófán csüggni.

Kézirat 1782-ből (Stoll B.: Két népballada-változat 1782-ből és 1809-ből. Néprajzi Közlemények VII/1, 1962, idézi Vargyas II: 733. l.)

116.

Parlando ♩=cca 63

1. Er - dő, er - dő, ke-rek er - dő, Kö - ze - pé - be ős - te - me - tő.

Kö - ze - pé - be fecs-ke - ma-dár, Ág - ról ág - ra re-pül-ve száll.

2. Ha felmegyek Budapestre,
Budapesti törvényszékre,
A királyi törvényszékre,
Ott látok sok urat ülni,
Rólam fognak itélkezni.
3. Elítéltek harminc évre
A királyi börtönségre.
Írok haza jó anyámnak:
Küldjön ruhát rab lányának.
4. Meg is jött a legszebb ruhám,
Sirathatsz már, édesanyám!
Sirathatsz már jajszóval is,
Egy lányod volt, rab lett az is!
5. Anyám, anyám, édesanyám,
Megöletted vélem apám!
Megöletted a jó apám,
Jaj, mit tettél, édesanyám!
6. Erdő, erdő, kerek erdő,
Közepébe rabtemető,
Közepébe fecskemadár,*
Sírról sírra repülve száll.
7. Erdő, erdő, de magas vagy!
Édesapám, de messze vagy!
Azt az erdőt kivágatnám,
Csak az apám megláthatnám!
De már mostan minden késő,**
Hull a könnyem, mint az eső!

Mohol, Vlasity Károlyné Zélicity Klára (47, 62). Burány B., 1975, Bodor A.–Burány B.–Németh I., 1990.

Ereszkedő vonalú, AABB formaképletű ritka dallamunk. A Temetési szertartáskönyv mint népi dalt közli. A moldvai csángóknál sok világi változata él.

(Temetési szertartáskönyv 130. sz.)

Kazetta II. A 2. (Az 1990-es felvétel 2., 6. és 7. versszaka)

* Más változatokban halálmadár

** A III–IV. dallamsorra

117.

Parlando, rubato ♩ = cca 96

1. Er - dő kö - ze - pé - be A vár-me-gye há - za.

De sok é - des - a - nya Át - kot mond le rá - ja!

2. Magas a vármegye,
Rácsos az ablaka,
Benne raboskodik
Sok magyar katona.

3. Szállj el, páva, szállj el*
Vármegye házára,
A szegény raboknak
Szabadulására!

Mohol, Vlasity Károlyné Zélicity Klára (47, 62).

Burány B., 1975, Bodor A.–Burány B.–Németh I., 1990.

Dallama magányos változat, egyedül ettől az énekestől került elő. Két ótörök eredetű régi stílusú típus ötvözete: az ún. Páva-dallamé és egy búcsús- és Mária-énekként elég széles területen ismert dallamé.

(MNT VI. 9. típus és MNT X. 117. típus)

Kazetta II. A 4.

* A 3. vsz.-ot minden alkalommal megismétli

118.

Parlando ♩ = cca 72

1. Rö-pülj, ma - dár, rö - pülj, Szék-szár-don kö - rös - z - tül!

Szállj bē a ró-zsám - hoz, Ma - ga van ē - gye - dül!

2. Ha kérdi, hol vagyok,
 Mon' még, hogy rab vagyok.
 Székszárdi tömlőcbe
 Térgyig vasba vagyok!

3. Rab vagyok, rab vagyok,
 Szabadulást várok!
 A jó Isten tudja,
 Mikor szabadulok!

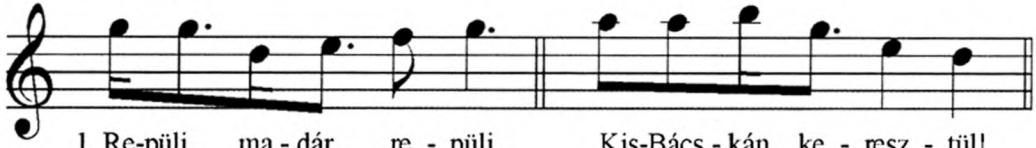
4. Rászállott a páva
 Vármegye házára,
 Ennek a nagy rabnak
 Szabadulására.

Gombos, Nemes Gáspár (63), Görög Ferencné Szobonya Apollónia (80).

Kiss L., 1939, 1964.

Ereszkedő dallama műdalos hatásról árulkodik, a harmadik sor felfelé törekvő hármashangzat felbontásos menete mintha trombitafanfárt idézne. Emlékeztet a 107. számú rabénekre.
 (Vargyas, 1976, II. 661/193. sz. és 739/47)

Parlando ♩ = cca 80

1. Re-pülj, ma - dár, re - pülj, Kis-Bács - kán ke - resz - tül!

Ma - ga van a ró - zám, Ma - ga van e - gye - dül.

2. Ha kérdi, hol vagyok, Mondjad, hogy rab vagyok! Kilenc esztendeje, Mőte vasba vagyok!	4. a Szállj el, madár, szállj el Vármegye házára, A szegény raboknak Szabadulására! <i>Vigasztalására!</i>
2. a Rab vagyok, rab vagyok Rab vagyok, rab vagyok! Kilenc esztendeje, Mőte zárva vagyok!	5. Amerre én járok, Még a fák is sírnak, Gyenge jágajiról Levelek hullanak.
3. Tizediket töltöm A zëntaji házba. De sok vizet hoztam A rabok számára!	6. Hulljatok, levelek, Rejtsetek el engem, Mert a kisangyalom Mást szeret, nem engem!
4. Hërvadj, rózsa, hërvadj A lajtom tetején! Én is elhervadok A tömlöc fenekén!	7. Hullik a falevél, Mer' megcsipte ja dér. Köszönöm, angyalom, Hogy eddig szerettél!
	8. Hogy eddig szerettél, Soha még nem vettél, Ennyi idő alatt Mást még nem öleltél!

Káty, Gregus István (72).
Temerin, Mészáros József (70).

Király E., 1967.
Burány B., 1975.

Nagy hangterjedelmű, mixolid jellegű ereszkedő dallam, második és negyedik sora kvintváltó viszonyban áll. Típusa ismeretlen. (Dél-bácskai néhány változata nagyalakú mődal felének tőnik.)

Parlando $\text{♩} = \text{cca } 90$

1. Sej, a - mo - da ke - re - ke - dik egy fe - ke - te fel - hó,

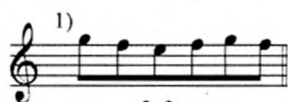
Ab - ba tol - lász - ko - dik sár - ga lá - bú hol - ló.

Várj még, hol - ló, várj még, hadd ü - ze - nek tó - led

A - pám - nak, a - nyám - nak, jegy - bé - li mát - kám-nak!

2. 3. vsz.

2. Kérdezik: hol vagyok? Mondjad, hogy rab
vagyok!
Zombori tömlőcbe térgyig vasba vagyok!
Rab vagyok, rab vagyok, szabadulást várok!
Csak az Isten tudja, mikor szabadulok!

3. A szégedi fegyház kőből van kirakva.
De sok édesanya sírva jár alatta!
Né sírj, édesanyám, így köll ennek lenni:
Mindén jó családba köll egy rossznak lenni!

Gombos, Nemes Gáspár (63), Kovács Andrásné Filipovics Örzse (63).
Zenta, Kálmán Jenő (24).

Kiss L., 1939, 1942.
Fábri J., 1952.

Ugor ereszkedő dallam.

Variáns: 35., 114. (lásd az ott mondottakat). (MNT X. 95. típus)

121.

Parlando, ♩ = cca 60

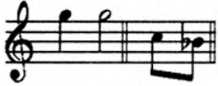
1. de A-mott si - tí - tel - lik Egy fe - ke - te föl - hó,

1) _____ 2) _____

Ben-ne tol-lász - ko - dik Sár - ga lá - bú hol - ló.

1) 2)

2. 4. vsz. 3. 4. vsz.

2. Szállj lő, holló, szállj lő,
Majd üzenék tőled
Apámnak, anyámnak,
Jegybeli mátkámnak!

3. Könnyen megüsmeređ
A háza tájékát:
Piros rózsza folyja
Körül az ablakát.

4. Kérdezik: hol vagyok?
Mondjad, hogy rab vagyok,
Kilencedik tömlőc
Fenekébe vagyok!

5. Rab vagyok, rab vagyok,
Nagy régi rab vagyok!
Kilenc esztendeje,
Mióta rab vagyok!

6. Tizediket tőtöm
A munkácsi várba.
De sok vizet hordtam
A rabok számára!

Oromhegyes, Balázs István (74), Balázs Istvánné Dávid Etelka (71).

Folklórszeminárium, 1976.

A harmadik sor zárzata lehet oktáv is, mint a 106. számú dallamunkban (l. 1. számú eltérés).

Variáns: 36., 39., 40., 106., 115. (lásd azok jegyzeteit), tizenkét szótagúak: 35., 114., 120. (MNT VIII. 37. és 38., ill. X. 95. típus)

A török korig visszavezethető rabéneket Pálóczi Horváth Ádám 1813–1814-ből származó gyűjteményében is megtaláljuk (300. sz.). (Dallamát lásd a 38. a számunk jegyzetében.)

1. Amott kerekedik egy fekete felhő,
Abban tolláskodik egy fekete holló.
Várj meg, holló, várj meg, hadd üzenjek tőled
Apámnak, anyámnak, jegybeli mátkámnak!

2. Könnyen megüsmerehd annak háza táját,
Piros rózsák lepik arany almafáját.
Gyémánt az ablakja, üveg az ajtaja,
Magának kék szeme, arany színű haja.

Úgy tartják, a népi eredetű 2. versszak Pálóczi átalakítása. Hasonló versszakokat Kálmány is gyűjtött Csongrádon és Szegeden (Tört. és Katona 197).

121. a

1. Amott kereködik
Egy fekete fölhö,
Abba tollászkodik
Sárga lábú holló.
2. – Szállj le, holló, szállj le,
Tömlöc ablakára,
Onnat is szállj, holló,
Tömlöc ajtajára.
3. Hagy üzenök tñled
Apámnak, anyámnak,
Apámnak, anyámnak,
Jegybéli mátkámnak!
4. Szállj le, holló, szállj le
Az idegen földre,
Hagy írom levelem
A száraz mejjredre!
5. Vidd el az anyámnak,
Jegybéli mátkámnak.
Ha kérdi: hogy vagyok?
Mondjad, hogy rab vagyok.
6. Rab vagyok, rab vagyok,
Szabadulást várok,
Szögedi fogházba
Térgyig vasba vagyok.
7. Térgyig vasba vagyok,
Könyéig bilincsbe,
Kiapadt a szömöm
A nagy sütétségbe.
8. Az én fejem alja
Egy tégla – küvecske,
Takaródzó dunnám
A tömlöc teteje.
9. Az én derekaljom
A tömlöc feneke,
- Az én égő gyertyám
Kégyók, békák szöme.
10. A szögedi fogház
Kűbűl van kirakva,
Az én édosanyám
Sírva jár alatta.
11. Ne sírj, édosanyám,
Így köll ennek lönni:
A sok rosszaságér
Így köll mögszenvedni!
12. Édosapám, anyám
Sokat kért a jóra,
De én, mint rossz gyerek,
Nem hajlottam szóra;
13. Ráhajlanék, de mán
Késő, hull az könnyem,
Tizönkét rablónak
Főcinkusa löttem.
14. Tizönkét rablónak
Főcinkusa löttem,
Szögedi fogházba
Köll érte szenvednem.
15. Szögedi törvénybe
Huszonnégyen vannak,
Mind a huszonégyen
Rólam tanácskoznak;
16. A huszonötödik
Levelemet írja,
Az a híros dáma
A nevem diktálja.
17. No, te híros dáma,
Ne diktáld a nevem,
Az Istenre kérlek,
Hadd mög az életöm!

18. Adta vóna Isten,
Ne láttalak vóna,
Hírödet, nevedet
Ne hallottam vóna!

19. Hírödet, nevedet
Ne hallottam vóna,
Talán egy pár évvel
Tovább éltem vóna!

20. Leterítik neköm
A fekete könyvet,
Abbul olvassák ki
Az én sentenciám.

21. Egyik azt kiáltja:
– Föl köll akasztani!
Másik azt kiáltja:
– Fejit el kő vönni!

22. – Uraim, uraim,
Gyöngyös jó uraim!
Kár vóna még neköm
Akasztófán csüngni;

23. A göndör hajamat
Varnyúknak kiszönni,
Fekete szömömet
Hollónak kiszönni;

24. Szép piros orcámat
Napnak hervasztani,
Szép pamuk gatyámat
Szélnek lobogtatni;

25. Szép pötyke csizmámat
Szélnek összeaverni,
Sárga sarkantyúmat
Szélnek mögpöngetni!

26. Uraim, uraim,
Gyöngyös jó uraim!
Segítsetök rajtam,
Ha Istent üsmértök!